

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXV

СЕПТЕМБАР, 1904

БРОЈ 9

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА ПЕТРА I

ОДЛИКОВАЊА

Његово Величанство Краљ Србије Петар I. превисоким указом својим од 8 септембра 1904 године на предлог господина Министра просвете и црквених послова благоволео је одликовати:

Орденом Карађорђевог звезда првог реда:

Господина *Инокентија*, Архиепископа београдског и Митрополита Краљевине Сраије;

Орденом Карађорђевог звезда другог реда:

Г. г. *Димитрија*, епископа шабачког: *Никанора*, епископа нишког; *Саву*, епископа жичког и *Мелентија*, епископа тимочког.

Орденом Карађорђевог звезда трећег реда:

Г. *Михаила Валтровића*, чувара Народног Музеја;

Орденом Карађорђевог звезда четвртог реда:

Г. г. *Михаила Смљанића*, проту; *Михаила Бобића*, директора нишке гимназије; *Ранка Петровића* и *Саву Антоновића*, професоре треће београдске гимназије, и *Милоша Марковића*, професора крагујевачке гимназије.

Орденом Светога Саве другог реда:

Г. г. *Јована Жујовића*, др. *Јована Цвијића* и др. *Михаила Петровића*, редовне чланове Академије Наука; и др. *Марка Лeko*, ректора Велике Школе;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Орденом Светога Саве трећега реда:

Г. г. *Васу Димића*, директора прве београдске гимназије; и *Милована Глишића*, *Јанка Веселиновића*, *Стевана Сремца* и *Симу Матавула*, књижевнике;

Орденом Светога Саве четвртог реда:

Г. г. *Јована Томића*, библиотекара; др. *Драгољуба Павловића*, професора В. Школе; архимандрита *Филарета*; *Мијата Радосављевића*, проту из Чачка; *Аврама Миловановића*, проту из Алексинца; *Антонија Поповића*, свештеника из Крушевца; *Михаила Радовића*, свештеника из Мијоковаца; др. *Симу Тројановића*, управника Етнографског Музеја; *Симу Златичанина*, директора враћке гимназије; и *Милорада Ј. Митровића*, *Драгутина Илића*, *Радоја Домановића*, књижевнике;

Орденом Светога Саве петог реда:

Г. г. *Милорада Петровића*, *Борисава Станковића* и *Димитрија Глигорића*, књижевнике; *Јеврема Божовића*, *Рају Павловића*, *Богољуба Руковића*, *Милорада Петровића* и *Зорку Тодосићку*, сталне чланове Народног Позоришта; и *Цветка Петровића*, учитељског заступника.

Његово Величанство Краљ Србије Петар I, превисоким указом својим од 8 септембра о. г., на предлог господина Министра просвете и црквених послова, благоволео је одликовати:

Орденом Св. Саве петог реда:

г. *Себастијана Дабовића*, игумана из Сан-Франциска.

Његово Величанство Краљ Србије Петар I, превисоким указом својим од 8 септембра 1904 године, на предлог Господина Министра просвете и црквених послова, благоволео је одликовати:

Орденом Двоглавог Белог Орла петог реда:

г. *Милутина Стокића*, проту града Београда;

Орденом Св. Саве четвртог реда:

г. г. *Димитрија Поповића*, начелника министарства иностраних дела; и г. *Душана Живановића*, архитекту;

Орденом Св. Саве петог реда:

г. г. др. *Славка Грујића*, секретара министарства иностраних дела; *Светозара Влајковића*, столара; и *Андру Кумануди* — чланове главног одбора за крунисање.

Његово Величанство Краљ Србије Петар I, превисоким указом својим од 8 септембра 1904 године, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, благоволео је одликовати:

Сребрном медаљом за грађанске заслуге:

г. *Радисава Павловића*, економа из Бошњана.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 8 септембра о г., на предлог господина Министра просвете и црквених послова, а на основу чл. 51. Устава, решено је: да се у путу милости ослободе сасвим казне или даљег издржавања ове, сва она свештена лица, која су извршним пресудама архијерејске власти или духовних судова осуђена: епитимијом, одлучењем од звања или забраном свештенослужбених функција до тридесет дана.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Његово Величанство Краљ Србије Петар I, превисоким указом од 31 августа 1904 год., на предлог господина Министра просвете и црквених послова благоволео је поставити:

у првој београдској гимназији: за директора прве класа г. *Васу Димића*, директора исте класе нишке гимназије, по молби;

у нишкој гимназији: за директора друге класе г. *Михаила Бобића*, директора и професора смедеревске гимназије;

у чачанској гимназији: за директора и професора г. *Светозара Мојковића*, школског надзорника друге класе округа ужичког, по службеној потреби;

у смедеревској гимназији: за директора и професора г. *Светозара Обрадовића*, школског надзорника друге класе округа нишког по службеној потреби;

у другој београдској гимназији: за професора г. д-ра *Чедомира Марјановића*, професора алексиначке учитељске школе, по молби;

у трећој београдској гимназији: за професора г. *Миливоја Башића*, школског надзорника друге класе округа пожаревачког, по молби; за супленте: г. *Милана Грола*, суплента неготинске гимназије, по службеној потреби; и г. *Душана Симића*, суплента ваљ. гимназије, по молби;

у крагујевачкој гимназији: за професоре: г. *Владимира Радојевића*, школског надзорника треће класе округа крагујевачког; г. *Софронија Симића*, школског надзорника треће класе округа пиротског, и г. *Косту Сретеновића*, професора крушевачке гимназије, све по службеној потреби;

у нишкој гимназији: за професора г. *Павла Љотића*, школског надзорника треће класе округа подринског, по молби;

у пожаревачкој гимназији: за професора г. *Милоша Димића*, школског надзорника друге класе округа пожаревачког, по службеној потреби;

у ужичкој гимназији: за професора г. *Настаса Петровића*, професора јагодинске учитељске школе, по службеној потреби;

у ваљевској гимназији: за професоре: г. *Милића Сретеновића*, школског надзорника треће класе округа ваљевског, и г. *Сретена Вука-*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

шминовића, школског надзорника пете класе округа подринског, по службеној потреби; за супленте: г. *Мину Миљковића*, цариника четврте класе и г. д-ра *Божидара Николајевића*, пређашњег писара Министарства просвете и црквених послова;

у врањској гимназији: за професора г. *Живојина Павловића*, професора неготинске гимназије, по службеној потреби;

у крушевачкој гимназији: за професоре: г. *Косту Пауновића*, професора крагујевачке гимназије, и г. *Миливоја Ј. Поповића*, професора Богословије Св. Саве, обојицу по молби;

у неготинској гимназији: за професора г. *Радована Јовановића*, школ. надзорника прве класе округа крајинског, по службеној потреби;

у чачанској гимназији: за професоре: г. *Аћима Анђелковића*, школског надзорника друге класе округа чачанског, и г. *Јована Јовановића*, школског надзорника друге класе округа крушевачког, по службеној потреби;

у лесковачкој гимназији: за професора г. *Петра Ј. Петровића*, школ. надзорника прве класе округа врањског, по службеној потреби;

у Богословији Св. Саве: за професоре: г. *Михаила Ивковића*, школског надзорника друге класе округа београдског, и г. *Владимира Стојановића*, школског надзорника пете класе за град Београд, — обојицу по потреби службе;

у крагујевачкој Вишој Женској Школи: за професора г. *Јосифа Стојановића*, школског надзорника треће класе округа моравског, по службеној потреби;

у јагодинској учитељској школи: за професора г. *Велимира Вукићевића*, школског надзорника треће класе округа смедеревског;

у алексиначкој учитељској школи: за професора г. д-ра *Душана Рајишића*, школског надзорника пете класе округа моравског, — обојицу по службеној потреби.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Управитељу Више Женске Школе

Садашњи наставни план прва три разреда виших женских школа изједначен је са наставним планом троразредних девојачких школа. Ово је учињено у главном из разлога да ученице девојачких школа могу како у току свога школовања, тако и при свршетку девојачких школа, без икаквих сметња и тешкоћа продужити своје школовање у којој вишој женској школи.

Ну законом о народним школама од 19. априла ове године укинуте су девојачке школе, те према томе престала је и потреба да се

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

наставни план виших женских школа прилагођује наставном плану девојачких школа. И док је с једне стране престала та потреба, догле је с друге стране — одредбом чл. 4. закона о средњим школама о отварању потпуне средње школе (гимназије) за женску децу — створена потреба да се настава по вишим женским школама удеси тако да она послужи као основица за више, гимназијско, образовање женске деце. И налазећи да су за ово више, чисто гимназијско, образовање женске деце довољна четири виша гимназијска разреда (а и закон допушта само једну женску средњу школу), то не остаје друго него да се четири нижа разреда виших женских школа наставним планом удесе тако да она послуже и као школа за општу девојачку спрему и као основица за њихово гимназијско образовање.

Поред овога, за наше прилике неопходног захтева, има и чисто наставних разлога да се наставни план виших женских школа удеси тако да прве четири, а не као до сада, прве три године, више женске школе, дају извесно заокружено знање; да се дакле наставни циклус заврши крајем четвртог разреда: наставна грађа биће и боље распоређена и боље савладана када се она разрађује кроз четири место три године. Најзад и закон о учитељским школама захтева за пријем у ту школу свршен четврти разред, те је и то разлог да четврти разред у вишим женским школама, као и у гимназијама, буде завршни разред нижег течаја.

Из свих ових разлога одлучио сам да се наставни план виших женских школа измени тако, како ће задовољити горе истакнуте потребе. На тој основи у министарству је израђен привремени наставни план за више женске школе, који ће се као сталан утврдити онда када ми наставнички савет те школе, у смислу чл. 6. закона о вишој женској школи, о овоме поднесе и своје мишљење.

Шаљући Вам у прилогу $\frac{1}{2}$ нови наставни план, по коме ће се почети радити одмах почетком нове школске године, препоручујем Вам да се при извођењу његову придржавате оних напомена које су тамо изложене.

Садашње ученице четвртог разреда које су крајем прошле школске године положили нижи течајни испит, ослобођавају се полагања тога испита крајем ове школске године. Нижи течајни испит полагаће садашње ученице III разреда идуће године, свршетком IV разреда.

Наставнички савет те школе израдиће прелазни план из садашњег у нови и послаће ми што пре на одобрење. Његове пак напомене и примедбе на нови план, ради утврђења његова као сталнога, поднете ми до краја децембра ове године.

ПБр. 12834

12 августа 1904 год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Љуб. М. Давидовић, с. р

НАСТАВНИ ПЛАН ЗА ВИШЕ ЖЕНСКЕ ШКОЛЕ

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	Р а з р е д и						СВЕГА ЧАСОВА	
		I	II	III	IV	V	VI		
1	I Обавезне науке	Наука хришћанска	2	2	2	2	2	2	12
2		Српски језик	4	4	3	3	4	4	22
3		Немачки језик	3	3	3	3	6	6	24
4		Руски језик	—	—	—	—	4	4	8
5		Земљопис	2	2	2	2	—	—	8
6		Историја	2	2	2	3	—	—	9
7		Јестаственица	2	2	—	2	—	—	6
8		Физика	—	—	3	—	—	—	3
9		Математика	3	3	3	3	—	—	12
10		Игијена	—	—	—	—	2	2	4
11	II Необавез- ане науке	Француски језик	—	—	4	4	6	6	20
12		Педагогика	—	—	—	—	4	—	4
13		Методика	—	—	—	—	—	4	4
14		Кућанство	—	—	—	—	2	2	4
15	III Вештине	Краснопис	1	1	—	—	—	—	2
16		Слободно цртање	2	2	2	2	2	2	12
17		Певање	2	2	2	2	2	2	12
18		Женски рад	4	4	4	4	4	4	24
19		Гимнастика	3	3	3	3	3	3	18

Напомене :

1.) Настава ће трајати свакога дана од 8—12 сати пре подне, и то тако да прва два часа почињу тачно у 8 и 9 сати, и трају до $8\frac{3}{4}$ и $9\frac{3}{4}$; последња два часа да почињу, као и до сад, у $10\frac{1}{4}$ и $11\frac{1}{4}$ и да трају до 11 и 12 сати пре подне. Према овоме, између другог и трећег часа биће увек одмор од пола сата, за које ће се време деци допустити да се чиме заложу;

2.) Ако би последњи час пре подне био час гимнастике, онда између III и IV часа не мора бити одмора од $\frac{1}{4}$ сата, јер ће физичко кретање ученица на часу гимнастике бити одмор и разонођење за дотадашње часове седења и умнога рада;

3.) Субота по подне да је увек, а среда по подне по могућству, слободна од школског рада;

4.) Часови обавезних наука (I група предмета у наставном плану) морају доћи увек само пре подне. И како број тих часова не прелази 18, то ће они у главном заузети време од 8—11 сати;

5.) Од вештина: краснопис, певање и гимнастика држаће се увек по један час, и то по могућству да буду увек последњи часови пре подне (ово нарочито за ученице прва два разреда);

6.) Женски рад и слободно цртање држаће се по два часа уза-
стошце с одмором од $\frac{1}{4}$ сата између часова. Часови да буду махом
после подне;

7.) Настава женског рада и цртања у старијим разредима (од III
разреда) не мора бити по разредима, него по групама т. ј. ученице се
могу, према успеху у овим предметима, распоредити у нарочите групе
састављене из ученица разних разреда;

8.) Тако се исто по групама могу давати ванредни часови красно-
писа ученицама старијих разреда (III—VI) које ружно пишу;

9.) Настава нотног певања у прва два разреда је по разредима и
за све обавезна; у осталим разредима је хорско певање (два или више
гласова) по групама, за оне које имају слуха и способности;

10.) Часови необавезних наука (II група предмета у наставном
плану) заузимаће по могућству последње часове пре подне, а у колико
то не буде могућно и часове по подне;

11.) Ученицама се оставља на вољу да међу необавезним предме-
тима узму оне и онолико предмета, које оне, односно њихови родитељи,
изберу. Само целокупни број недељних часова што их једна ученица
може имати не сме бити већи од 34, рачунајући у овај број и часове
вештина;

12.) Ученице, које узму наставу једнога или више необавезних
предмета (из II групе) имају права да се по своме захтеву или захтеву
својих родитеља, ослободе оноликог броја часова женског рада или
слободног цртања, колики је број недељних часова добровољно узетих
научних предмета;

13.) Ученицама се допушта, да часове женског рада могу заменити
часовима слободног цртања и обратно;

14.) Часови хорског певања (III—VI разреда) могу се по потреби
и могућности повећати (на 4 и 6 часова недељно);

15.) Наставним планом одређени број часова гимнастике и играња
(3 часа недељно) најмањи је број часова, који се мора недељно држати.
Треба пак тежити да гимнастика и играње буду свакога дана, ма то
било 20—30 минута, на крају радних часова или између њих и

16.) Ученице старијих разреда (III—VI), које би училе свирање
(виолина, клавир), могу се, по захтеву, ослободити часова певања.

1. Наука хришћанска

I разред (2 часа). — Приповетке из Старога Завета. Читање би-
блијског текста ради непосредног упознавања ученица с књигама Св.
Писма Старога Завета.

Неколике молитве за учење на изуст и песме за појање које одго-
варају наставној грађи овога разреда.

II разред (2 часа). — Приповетке из Новог Завета. Читање оде-
љака из Јеванђеља, у којима се описује живот и рад Исуса Христа.
Особиту пажњу обратити тумачењу Христових прича.

Неколике молитве за учење на изуст и песме за појање које одго-
варају наставној грађи овога разреда.

III разред (2 часа). — Обредословље. Познавање литургије и свештених радња. Познавање богослужбених књига.

Појање неколиких одабраних црквених песама.

IV разред (2 часа). — Катихизис. Основи учења источне православне цркве.

Појање неколиких одабраних црквених песама.

V разред (2 часа). — Хришћанска етика. Морални закон и начини по којима се он врши. Обавезе према Богу, према себи и према ближњима.

Учење на изуст изрека Христових и појање неколиких одабраних црквених песама.

VI разред (2 часа). — Историја хришћанске и српске цркве.

Појање тропара српским свецима.

2. Српски језик

I разред (4 часа). — *Граматика*. Проста реченица, њене врсте и њени делови; врсте речи, облици глаголски и именски — све на синтактичној основи. Правопис у вези с гласовним законима; гласови и слова. Латиница.

Штиво. Читанка за I разред средњих школа. Обратити нарочиту пажњу на избор прозног и поетског штива, које одговара женском образовању.

Усмена вежбања. Вежбања у изразитом (логичном и естетичном) читању песама (декламовање). Препричавање, што верније, прозних састава прочитаних или саслушаних. Учење на изуст песама народних и уметничких (из читанке или иначе, а које одговарају женском образовању).

Писмена вежбања. Диктати, препричавање басана и малих приповедака што чешће на самим часовима ради вежбања у правопису, интерпункцији, и као припрема за израду писмених задатака (Вежбања се поправљају одмах на часу с ученицама). Задаци су (од другог тромесечја) школски и домаћи, сваких 15 дана по један (сваки трећи латиницом).

II разред (4 часа). — *Граматика*. Опширније проучавање глаголских и именских облика уз потребна објашњења из науке о гласовима; непроменљиве врсте речи. Проста и сложена реченица.

Најглавније о постајању и о значењу речи.

Штиво. Читанка за II разред средњих школа, с нарочитим избором састава подесних за женско образовање.

Усмена вежбања. Вежбања у изразитом читању песама. Препричавање прознога штива, најпре верно, доцније све слободније; краћи описи најпознатијих предмета. Учење на изуст песама народних и уметничких (из читанке или иначе).

Писмена вежбања. Диктати, препричавања (слободнија) и краћи описи што чешће на часовима ради вежбања у правопису и интерпункцији и као припрема за писмене задатке. Задаци су (препричавања, описи) школски и домаћи, сваких 15 дана по један, ћирилицом и латиницом.

III разред (3 часа). — *Граматика*. Систематски преглед науке о гласовима, о облицима, о постајању и значењу речи; практичка синтактичка вежбања на штиву.

Штиво. Читанка за III разред с нарочитим избором грађе за женску децу.

Усмена вежбања. Вежбања у изразитом читању песама; препричавања (слободна); описи предмета и карактеристике. Учење на изуст песама народних и уметничких (с нарочитим избором за женску децу).

Писмена вежбања. Слободна препричавања, описи, карактеристике, — све у вези са штивом, најпре као краћа вежбања на часу, а доцније као задаци школски и домаћи, ћирилицом и латиницом сваких 15 дана по један (по који и јужним наречјем).

IV разред — (3 часа). Практична вежбања из науке о реченици, о гласовима, о облицима о постајању и значењу речи — све на штиву. Систематски преглед свих делова српске граматике.

Штиво. Читанка за IV разред с нарочитим избором грађе за женску децу.

Усмена вежбања. Као у III разреду.

Писмена вежбања. Описи предмета и појава; приказивање догађаја; писма; вежбања у превођењу с туђег језика. Задаци су домаћи и школски као у III разреду.

Напомена. Уз писмена вежбања (нарочито у III и IV разреду, давати најглавније поуке из стилистике. У штиву истицати разноликост облика прознога и појетског као практичног изучавања литерарних облика.

V разред (4 часа). — Штиво је средиште читаве наставе; помоћни књиге за штиво: *Примери из књижевности* од Живка Поповића; *Дубровачка Антологија* од Решетара; *Песнички Зборник* од Ј. Максимовића; поједина дела из новије књижевности у ком бољем издању (Српске Књижевне Задруге; школска издања и др.).

Књижевност. — Кратка карактеристика књижевне радње на старом словенском и српском словенском језику. Најглавнија дела западних књижевности (дубровачке, далматинске, славонске). Народна књижевност и њени облици. Најзнаменитија дела новије српске књижевности до коначне победе народног језика у књижевности — све у вези са штивом.

Усмена вежбања. — Излагање садржине прочитаног штива у облику слободног предавања; описи, слободнији, и по угледу на описе из штива; тумачења карактера, појединих радња и мисли у песничких дела. — Понављање на памет научених песама, народних и уметничких, из ранијих разреда, и учење нових, као и најлепших места из већих спева.

Писмена вежбања. — Излагање садржине, описи, тумачења, састива — најпре као вежбања на часовима по унутству, а после као задаци, домаћи и школски по један на 15 дана (ћирилицом и латиницом).

Усмена и писмена вежбања задају се из школске и домаће лектире.

VI разред (4 часа). — Штиво као у V, разреду (само из круга најновије књижевности).

Књижевност. — Народни језик у књижевности (Вук Ст. Караџић). Утицај народне књижевности на уметничку (Бранко, Прерадовић). — Најзнаменитија дела најновије српске (и хрватске) књижевности.

Усмена и писмена вежбања као и у V разреду.

Дела читати по могућству у целини, нарочито дела из најновије књижевности.

Главну пажњу обратити на разумевање дела и на опажање и осећање песничких лепота, а избегавати критиковање писаца.

Уза штиво увек давати најпотребнија тумачења из историје књижевности и литерарних облика.

Домаћа лектира по упутству наставникову.

Напомена. — Као штиво из читанака и посебних дела треба узимати и обрађивати нарочито оне саставе — у појезији и прози — у којима је приказана Српкиња као кћи, сестра, девојка, жена, мати, у којима је изнесен њен утицај у породици, у друштву.

Примера ради наводи се овде нешто такве грађе, коју треба новим избором допунити и проширити.

а) Од народних песама: Српкиња девојка, Браћа и сестре, Косовка девојка, Женидба Милић Барјактара, Цар Лазар и царица Милица, Смрт војводе Пријезде, Урош и Мрђавчевићи, Смрт мајке Југовића, Ропство Јанковић Стојана, Јетрвица, адамско колено и друге.

б) Од уметничких песама: *Сунчаница* (из Гундулићева Османа), *Врничка Кула* од Ј. Суботића, *Песме Милице Стојадиновићеве*, *Сестра Батрићева* (из Његошева Горског Вијенца), *Владимир и Косара* (из Качићева Разговора Угоднога), *Мајци и својој сестри јединици* од Прерадовића, *Ђулићи*, *Ђулићи увеочи*, *Ђурђев дан*, *Вила* од Змаја и др.

в) Од прозних састава: *Живот и прикљученија* (нарочито Опроштај од Семартона у: Почетку мога путовања) од Доситеја Обрадовића, *Моја мати* од Људевита Вулићевића, *Видосава Бранковића* од Змаја, *Горда* од С. М. Љубише, *Први пут с оцем ка јутрење* од Л. К. Лазаревића, *Завођанка* од С. Матавуља, *Адамско Колено*, *Сеја* од Ј. Веселиновића и друге.

г) Од драма: *Младост Доситија Обрадовића*, од К. Трифковића, *Еквиночије* од Иве Војновића, *Пера Сегединац* од Л. Костића, *Покондирена тиква* од Ј. Стерије Поповића и др.

3. Немачки језик

I разред (3 часа). — Вежбање у изговору, читању и писању (без многих правила) сваког часа. Учење на памет речи из штива, из школског и домаћег живота (по стварним групама), мањих песмица; препричавање прича, басана; памћење изрека и пословица.

Врсте речи, промена именица, придева и обичнијих заменица; глаголеки облици у неодређеном, показном и заповедном начину — све на штиву (басне и причице); проста реченица; питања и одговори у вези са штивом, из школског и домаћег живота — на немачком језику.

Писмена вежбања. Преписивање, диктат, писање по сећању и одговарање на постављена питања, најпре што чешће као вежбања на самим часовима и као припрема за задатке. Задаци су домаћи и школски сваких 15 дана по један.

II разред (3 часа). — Наставити вежбања у читању и разговор на немачком у вези са штивом; учење на памет речи, изрека, пословица, песмица и препричавање прича.

Савезни начин и трпно стање код глагола; проста и сложена реченица; ред речи у реченици; главније из науке о грађењу и значењу речи — све уза штиво и на штиву.

Писмена вежбања. Диктат, варијације, препричавања као краћа вежбања на часовима (што чешће) и као задаци домаћи и школски по један сваких 15 дана.

III разред (3 часа). — Читање и разговор на немачком (дијалог, причање и препричавање штива). Учење на памет речи, изрека, пословица, песмица и т. д. као у II разреду.

Систематисање научених облика и наука о реченици.

Писмена вежбања као у II разреду.

IV разред (3 часа). — Продужити читање и разговор на немачком језику (причање и препричавање штива, дијалог из домаћег и школског живота). Учење на памет речи, изрека, песама, прича и т. д. као у III разреду.

Понављање облика и науке о реченици. Рад са речником.

Писмена вежбања. Препричавања, кратко излагање садржине, краћи описи — све најпре као вежбања на часовима а после као задаци домаћи школски сваких 15 дана по један.

V разред (6 часова). — *Штиво* је средиште свеколике наставе. Читају се састави разних врста прозног и поетског штива из немачке литературе до XIX века (из које немачке читанке на пр. Karl Hessel: *Musterprosa und Mustergedichte* I—IV књ., или из каквог школског издања немачких класика).

Граматички и стилистички претрес штива с нарочитом пажњом на фразеологију, синониме и идиотизме; стварни и естетички претрес што потпунији.

Писмена вежбања. Препричавања, описи, карактеристике, краћи састави — као вежбања на часовима (што чешће) и као задаци домаћи и школски, на 15 дана по један.

VI разред (6 часова). — Штиво је средиште наставе. Читају се најзнаменитији производи немачке литературе XIX века (из какве немачке читанке или из каквог школског издања немачких класика).

Претрес штива као у V разреду.

Писмена вежбања као у V разреду

Приватна лектира у V и VI разреду по упутству наставниковоу.

Настава је у V и VI разреду на немачком језику.

Напомена. При избору штива треба увек обраћати нарочиту пажњу на избор грађе, која одговара женском образовању; треба узимати и обрађивати саставе у којима су изнесени лепо карактери женскиња као кћери, сестара, жена, матера, родољубака и т. д.

4. Руски језик

V и VI разред (по 4 часа). — Вежбање у правилном изговору (гласови, акценат) читањем и учењем на памет речи и краћих састава у прози и поезији. Разговор на руском у вези са штивом и о предметима свакидашњег — домаћег и школског — живота.

Штиво је (руска читанка или какво школско издање руских класика) средиште целе наставе.

Граматичка се настава своди на истицање сличности и различности између српског и руског језика. Најпотребнија граматичка пра-

www.univ.rs
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
 Изводе се индуктивним путем, из самога штива и тек доцније се сређују и утврђују каквом кратком граматиком руског језика.

Писмена вежбања. Најпре краћа и што чешћа вежбања на часовима, а доцније писмени задаци (препричавања, описи, краћи састави) домаћи и школски ради вежбања у правопису.

Настава је на руском језику.

5. Земљопис

I разред (2 часа). — Основни појмови из општег земљописа. Привидно кретање сунчево: оријентовање у школи, у природи и на карти. Карте и глоб. Обртање земље ради разумевања подневачке и упоредне мреже.

Вода и копно и њихови односи. Копно и облици хоризонталног и вертикалног гранања. Вода океанска и на копну.

Оптицање земље; атмосфера и клима; појасеви.

Човек по расама, вери и образованости. Кратак преглед свих делова света по државама.

Облици копна и воде изучавају се у природи, на сликама, а без уџбеника.

II разред (2 часа). — Орографски, хидрографски и политички опис Србије, српских земаља и Балканског Полуострва.

Цртање карата (скице) тих земаља на школској табли и на ученичким свескама.

III разред (2 часа). — Орографски, хидрографски и политички опис Европе и европских држава.

Цртање карата (скице) тих земаља на школској табли и на ученичким свескама.

IV разред (2 часа). — Орографски, хидрографски и политички опис Азије, Африке, Америке и Аустралије.

Цртање карата (скице) тих земаља на школској табли и на ученичким свескама.

6. Историја

I разред (2 часа). — Приче о најглавнијим лицима и догађајима из историје старих народа (нарочито Грка и Римљана).

II разред (2 часа). — Главни моменти из историје средњег века с прегледом најважнијих догађаја из историје српског народа тога доба.

III разред (2 часа). — Главни моменти из историје новог и најновијег времена с прегледом најважнијих догађаја из историје српског народа тих времена.

IV разред (3 часа). — Историја српског народа.

7. Јестаственица

I разред (2. часа). — Зоологија (зимњи течај). Човек, грађа његова тела, органи, органски прибор и рад њихов. Кичмењаци; посматрање и описивање главних, познатијих и интереснијих представника појединих редова свију класа (по примерцима у кабинету и по сликама). Начин живота, користи и штете. Опширније о домаћим животињама.

Ботаника (летњи течај). Посматрање и описивање неколиких цветноша из различитих редова по њиховим главнијим обележјима; биљни органи (на биљкама показати) и радње биљних органа.

II разред (2 часа). — *Зоологија* (зимњи течај). Бескичмењади (нарочито инсекти, по примерцима и сликама); начин живота, користи и штете. Преглед животињског света и географски распоред животиња.

Ботаника (летњи течај): Наставити посматрање цветноша и допунити описивање неколиких бесцветница. Нешто о биљним болестима. Разредба и размештај биљака. Флора и флорне области.

IV разред (2 часа). — *Основи хемије с минералогijом*. Вода (водоник, кисеоник), ваздух (азот), горење, елементи, једињења; основи опште хемије, главнији елементи и њихова најглавнија једињења. Уопште о једињењима органске хемије и опис неколико најглавнијих.

Минерал и стена; морфолошке, физичке и хемијске особине минерала. Опис најглавнијих минерала свију класа. Класификација минерала.

8. Физика

III разред (3 часа). — Најпростији појави из механике чврстих, течних и гасовитих тела; најглавнији појави из науке о топлоти, светлости, звуку, магнетизму и електрицитету — све на експериментима.

9. Математика

I разред (3 часа). — *Аритметика*. Четири основне врсте рачуна с целим и десетним бројевима; дељивост бројева и чинитељи, заједничка мера и садржалањ. Метарске мере. — Задаци школски и домаћи наизменце, на 15 дана по један.

Геометрија. Настава је очигледна (на телима). Површина, углови, ивице (праве), тачке; криве линије, криволинијске слике и њихове особине. Основни појмови из планиметрије: права (дуж, њена величина, мерење); углови (мерење, врсте); паралелне праве; круг и права у кругу. Симетрала дужи и симетрала угла. Врсте троуглова и њихове особине. — Очигледно објашњавање разних тела. — Вежбања у цртању ликова с модела и прегледа.

II разред (3 часа). — *Аритметика*. Обични разломци и рачунање са њима. Претварање обичних разломака у десетне и обрнуто. Размере и сразмере. Просто правило тројно. Процентни рачун. — Задаци школски и домаћи наизменце на 15 дана по један.

Геометрија. Подударност троуглова; симетрија праволинијских ликова и круга; четвороугли (нарочито паралелограми и тралези); два круга и заједничке дирке; правилни полигони. — Решавање задатака на основу изучених правила; цртање простијих геометријских орнамената.

III разред (3 часа). — *Аритметика*. Четири основне радње рачунања са општим целим и разломљеним бројевима; чинитељи, заједничка мера и садржалањ; подизање на квадрат полинома и одређених бројева; извлачење квадратног корена из одређених бројева. — Задаци су школски и домаћи наизменце на 15 дана по један.

Геометрија. Једнакост, претварање и дељење слика; особине правоуглог троугла. Питагорина правило; израчунавање обима и површине праволинијских слика, круга и његових делова; размере и сразмере

дужина; сличност троуглова и полигона; примена код правоуглог троугла. — Решавање конструктивних и рачунских задатака.

IV разред (3 часа) *Аритметика*. Подизање на куб и извлачење кубног корена из одређених бројева; једначине и неједначине; једначине првог степена са једном и са две непознате; сложено правило тројно; интересни и друштвени рачун; рачуни смесе и мешавине. — Задаци домаћи и школски, на 15 дана по један.

Геометрија (Стереометрија). Тачка у простору; права и раван; положај праве и равни; нагибни угао праве и равни; положај равни; угао равнина; пројекције; рогаљ; тела; израчунавање површина и запремине тела; куини пресеци и њихове особине; — Цртање купиних пресека, њихових дирака и нормала.

10. Игђјена

V разред (2 часа). — Човечје тело; органи и њихове радње. Нега човечјег тела уопште; нега појединих прибора. Животне потребе човечје: ваздух, вода, храна, одело, стан. Рад и одмор.

VI разред (2 часа). — Кухње болести; несрећни случајеви (ране, костолом, уганутост, изгоретине, тровање и т. д.). Неговање мале деце; дечје болести, неговање болесника. Домаћи лекови.

11. Француски језик

III разред (4 часа). — Вежбање у изговору (гласови, акценат), читању и писању (практичним путем и без многих правила) сваког часа. Учење на памет речи у вези са штивом и речи из домаћег и школског живота. Учење на памет мањих песмица, изрека, пословица; препричавање прича, басана из штива. Разговор о штиву и предметима и радњама у школи и у кући (дијалог).

Штиво је какав француски буквар и елементарна читанка.

Главни облици правилних глагола и помоћних: avoir и être; именице, чланови, придеви, прилози, бројеви, заменице, предлози и свезе — све на штиву и уза штиво.

Писмена вежбања. Преписивање, диктат, препричавања — најпре на часовима и што чешће као вежбања и припрема за задатке. Задаци су домаћи и школски по један на 15 дана.

IV разред (4 часа). — Наставити и проширити вежбање у читању и разговору о штиву. Продужити учење на памет речи, изрека, пословица, песмица, басана.

Наставити учење облика глаголских из III разреда и проширити их неправилним глаголима; проучити просту речницу, — све на штиву и у разговору на француском.

Писмена вежбања. Диктовање, варијације, препричавања као краћа вежбања на часовима (што чешће) и као задаци домаћи и школски на 15 дана по један.

V разред (6 часова). — Наставити читање, разговор и учење на памет речи, песмица, басана, изрека, одабраних стихова француских класика и др. Препричавања штива и разговор о штиву.

Штиво је (каква француска читанка или лакши прозни састави: Mme Fleuriot, Mme Witt, Bernardin de Saint-Pierre, Malot, Lavissee; Petite histoire française и т. д.) средиште целе наставе.

WWW.UNILIB.RS

Поновити и утврдити учење облика и проучити сложену реченицу (главна синтактичка правила) — све уз штиво и на штиву.

Писмена вежбања. Препричавања, описи, краћи састави — све као вежбања на часовима (што чешће) и као задаци домаћи и школски по један на 15 дана.

VI разред (6 часова). — Продужити и проширити читање, разговор и учење на памет речи, изрека, стихова и т. д. као у V разреду.

Штиво. — Класична дела француских писаца XVII—XIX столећа (по каквој француској читанци или по каквом школском издању француских класика).

На штиву поновити и утврдити најглавнија правила свих делова граматике.

Писмена вежбања као у V разреду,

Уз граматички и стварни претрес штива у V и VI разреду вршити, по могућству, стилистички и естетички претрес с обраћањем пажње на фразеологију, синониме, метрику.

Приватна лектира у V и VI разреду по упутству наставникову.

Настава је у V и VI разреду на француском језику.

Напомена. При избору штива треба увек обраћати нарочиту пажњу на избор грађе која одговара женском образовању; треба узимати и обрађивати саставе у којима су изнесени лепо карактери женскиња као кћери, сестара, жена, матера, родољубака и т. д.

12. Педагогика

V разред (4 часа). — Општи појмови о васпитању; потреба и могућност васпитања: васпитни задаци; васпитна средства. Дух и тело; њихови међусобни односи.

Физичко, умно, морално-религијско, естетичко и техничко-уметничко васпитање.

Васпитање у родитељској кући. Забавишта. Задатак и улога женскиња у породици и у друштву.

13. Методика

VI разред (4 часа). — Теориска и практична педагогија (педагогија и методика); општа и посебна методика (дидактика и методика).

Општа методика. Главна наставна начела. Учитељ. Ученик. Школа.

Посебна методика предмета, који се уче у основној школи.

Практични рад у школи — по могућству.

14. Кућанство

V разред (2 часа). — Жена као домаћица; особине добре домаћице; њен део у управљању кућом; кућни ред и економија; домаћи буџет и домаће рачуноводство.

Стан; избор, распоред, гигијенски услови. Покућанство; избор, одржавање. Рубље; прање, глачање, цеђ, сапун (прављење). Постоља. Одело: избор, укус, чување, чишћење; познавања тканина, набавка.

VI разред (2 часа). — Храна: избор, храњивост; фалсификати хране и пића. Кухиња и посуђе: одржавање, прање, чистоћа; главна правила у кувању; спремање зимнице. Осветљење и гориво. Домаћа економија (живина, домаће животиње). Врт.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

Послуга (млађи) и поступање с њом. Лепи и ружни народни обичаји. *Напомена.* Где буде могућности поуке из кућанства (нарочито из кувања) изводиће се практично.

15. Крснопис

I разред (1 час). — Обично косо писање. Понављање и поправљање писања наученог у основној школи. Писање појединих малих и великих писмена српске азбуке по сличним групама; саставни делови, облици и мере писмена и начин њиховог везивања у речима. Писање речи и реченица. Латиница и готица. Цифре арапске и римске.

II разред (1 час). — Наставити програм из I разреда и допунити писањем улепшаних облика косог писања обичним перима. Ронд писање.

16. Слободно цртање

I и II разред (по 2 часа). — *Цртање облика у равни.* Цртање правих, кривих и облих линија; цртање геометриских слика и орнамената склопљених из ових линија. Вежбање ученица да саме састављају геометриске слике и орнаменте из ових линија. Скицирање и цртање предмета у једној равни (шаре по српским тканинама, шаре по стварима које деца имају, равни орнаменти, лишће и др.) по гледању и сећању.

III и IV разред (по 2 часа). — *Цртање облика у простору.* Појам о перспективи. Скицирање предмета у геометриском и перспективном нацрту. Вежбања са модела од жице, гипса и дрвета. Осветљење и сенчење тела. Извођење сенке на разне техничке начине с модела и с природе. Скицирање и цртање школских и домаћих ствари по гледању и сећању.

V и VI разред (по 2 часа). — Састав и склад боја. Сликање природног цвећа, разних колористичких предмета. Сликање већих и тежих ствари с природе; снимање предела, зграда и т. д. Цвеће као украс на свили, дрвету и т. д.

Напомена. Посебне прегледнице не смеју се употребљавати. Сва вежбања, која се раде на хартији, мора ученица и на школској табли да изведе.

17. Певање

I разред (2 часа). — Познавање нота и нотних знакова. Певање с табле: лествице C — dur и мелодије C — dur с интервалама; секунде, терције, лакше кварте и лакше квинте — све у целим нотама, половинама, четвртинама и односним одморкама. — Уз ово песме у један и два гласа.

II разред (2 часа). — Понављање грађе из I разреда. Певање лествица и мелодија C, G, D, F, B — dur са свима интервалама из дотичног dur-а, као и лествице и мелодије a, e, h, d, g moll-а с лакшим интервалама дотичнога moll-а, све у целим нотама, половинама, четвртинама, осминама и односним одморкама.

Уз ово песме у један и два гласа.

III — VI разред (по 2 часа). — Хорско певање у два и више гласова.

www.unilib.rs *Напомена.* Према потреби-наставна грађа намењена I и II разреду, може се продужити и на III разред.

18. Женски рад

I разред (4 часа). — Криљење и плетење чарапа. Кукичан рад. Шарени вез. Дечја кецеља.

II разред (4 часа). — Мрежање. Почетни швови. Женска кошуља, рекла, сукња (све руком).

III разред (4 часа). — Сукња. Јастучница. Женско рубље. Бели вез.

IV разред (4 часа). — Женска кошуља, разне женске рекле — све са тежим белим везом и шупљикама. Мушка кошуља.

Цртање свих предмета на табли.

V разред (4 часа). — Вештачки вез (Луксузни радови: мрежање, вез са златом, чипке иглом рађене и др.). Шивење на машини (почетни радови).

VI разред (4 часа). — Шивење на машини. Цртање основног струка. Кројење и шивење женске хаљине.

Цртање свих предмета на табли.

19. Гимнастика

I—VI разред (најмање по 3 часа). — Гимнастичка се настава, према дечјем узрасту и издржљивости, може поделити на *течаје* (нижи, средњи и виши), код којих ће се, почев од простијих и лакших покрета и вежбања, поступно ићи сложенијим и тежим.

Гимнастика је шведска, без штапова, са штаповима (дрвеним и лакшим гвозденим) и са ђуладима. Слободна вежбања комбинована из простих покрета (коло, кругови, звезде и друге фигуре у ходовима). Ходање с певањем.

Народне игре уз песму и свирку. Дечје и гимнастичке игре. Игре с лоптом.

У вишем течају (V—VI разред) поред народних игара и лепше туђинске.

Сва вежбања што је могућно чешће и више на пољу.

УЧИТЕЉСКА ПОСТАВЉЕЊА ПРЕМА НОВОМ ЗАКОНУ О НАРОДНИМ ШКОЛАМА

Према члану 35. и 85. закона о народним школама а на предлог комисије за грађење учитељског распореда за 1904/5 годину господин Министар просвете и црквених послова утврђује за наставнике народних школа:

11. У моравском округу

у беличком срезу

1. у Велици:

Милутина Михаиловића, учит. заступника из Каоне, окр. врањског;

просветни гласник, II. књ., 3. св. 1904.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

2 у Бунару :

Софију Атанацковићеву, учитељицу из Ласова, окр. тимочког; једно место непопуњено;

3. у Врановцу :

Живојина Младеновића, учитеља из Ласова, окр. тимочког; Анђе-
лију Младеновићку, учитељицу из Ласова, окр. тимочког;

4. у Главинцима :

Борислава Младеновића, учитеља из Белице, окр. моравског;

5. у Деоници :

Живојина Живковића, учит. заступника из Бунара, окр. моравског;

6. у Драгоцвету :

Милорада Тадића, учит. заступника из Врановца, окр. моравског;

7. у Јовцу :

Велимира Димитријевића, учитеља из Гложана, окр. моравског;
Милицу Милићевићеву, учитељицу из Неготина;

8. у Изковцу :

Једно место непопуњено;

9. у Ланишту :

Бука Ивановића, учитеља из Ланишта, окр. моравског; Косару
Ивановићку, учитељицу из Ланишта, окр. моравског;

10. у Лоџики :

Милорада Миловановића, учитеља из Лоџике; Михаила Прокића,
учитеља из Лоџике;

11. у Милошеву :

Младена Обреновића, учитеља из Милошева; Живојина Прокића,
учит. заступника из Јошанице, окр. пожаревачког;

12. у Праћини :

Дамњана Митровића, учит. заступника из Праћине;

13. у Рибарима :

Димитрија Ристића, учитеља из Бунара, окр. моравског; Добро-
славу Борђевићеву, учит. заступницу из Брзана; окр. крагујевачког;

у деспотовачком срезу

14. у Белајци :

Једно место непопуњено;

15. у Глоговцу :

Михаила Ристића, учитеља из Глоговца, окр. моравског; Тодору
Ристићку, учитељицу из Глоговца, окр. моравског;

16. у Грабовци :

Једно место непопуњено;

17. у *Дворишту* :

Једно место непопуњено ;

18. у *Дубукој* :

Два места непопуњена ;

19. у *Јеловцу* :

Једно место непопуњено :

20. у *Исакову* :

Петра Ристића, учитеља из Исакова ; Катарину Ристићку, учитељицу из Исакова ;

21. у *Медвеђи* :

Николу Мадаревића, учитеља из Медвеђе ; Милеву Мадаревићку, учитељицу из Медвеђе ;

22. у *Планинама* :

Једно место непопуњено ;

у левачком срезу

23. у *Белушићу* :

Владимира Бандовића, учитеља из Белушића ; Бисенију Симићеву, учит. заступницу из Драгова, окр. моравског ;

24. у *Драгову* :

Два места непопуњена ;

25. у *Жушањевцу* :

Два места непопуњена ;

26. у *Мал. Дренови* :

Станимира Спасића, учитеља из Мале Дренове ;

27. у *Оварићу* :

Богосава Вукићевића, учитеља из Белушића ; једно место непопуњено ;

28. у *Пољни* :

Станоја Мијатовића, учитеља из Пољне ; Тодора Бушетића, учитеља из Пољне ;

29. у *Презешту* :

Два места непопуњена ;

30. у *Пчелици* :

Милутина Стојановића, учитеља из Пчелице ; Вукосаву Миљковићеву, учитељицу из Пчелице ;

31. у *Ратковићу* :

Зорку Петковићку, учитељицу из Ратковића ; једно место непопуњено ;

32. у *Риљцу* :

Момира Милосављевића, учитеља из Риљца ;

33. у *Секурицу* :

Животија Стевановића, учит. заступника из Мале Крсне, окр. смедеревског; једно место непопуњено;

34. у *Течићу* :

Мидету Тодоровића, учитеља из Течића; Достану Тодоровићку, учитељицу из Течића;

у параћинском срезу

35. у *Багину* :

Једно место непопуњено;

36. у *Бигреници* :

Три места непопуњена;

37. у *Буљанима* :

Једно место непопуњено;

38. у *Бусиловцу* :

Радоша Поповића, учит. заступника из Бусиловца;

39. у *Д. Видову* :

Витора Јелисијевића, учитеља из Д. Видова; Лепосаву Јелисијевићку, учитељицу из Д. Видова;

40. у *Д. Мутници* :

Лазара Петковића, учитеља из Рибара, окр. моравског; Даринку Петковићку, учитељицу из Рибара, окр. моравског;

41. у *Дреновцу* :

Бранка Араповића, учитеља из Дреновца;

42. у *Крушару* :

Једно место непопуњено;

43. у *Мириловцу* :

Једно место непопуњено;

44. у *Плани* :

Једно место непопуњено;

45. у *Сењу* :

Бостадина Миловановића, учитеља из Сења; Лепосаву Миловановићку, учитељицу из Сења;

46. у *Сењу — руднику* :

Михаила Стојановића, учитеља из Сења — рудника; Марину Стојановићку, учитељицу из Сења — рудника;

47. у *Сикирици* :

Лазара Стојановића, учитеља из Сикирице; Зорку Грубановићеву, учитељицу из Пирота;

у ресавском срезу

48. у Бобови :

Војислава Пантелића, учитеља из Бобове; Љубицу Пантелићку, учитељицу из Бобове;

49. у Витежеву :

Димитрија Гачића, учитеља из Витежева; једно место непопуњено;

50. у Војси :

Два места непопуњена;

51. у Гложанима :

Ђорђа Јовановића, учитеља из Велике Плана, окр. смедеревског; Смиљу Јовановићку, учитељицу из Осипаонице, окр. смедеревског;

52. у Грабовцу :

Милана Ненадовића, учитеља из Подриња, окр. пожаревачког;

53. у Дуљу :

Матију Николића, учитеља из Сувојнице, окр. врањског; Марију Николићку, учитељицу из Сувојнице, окр. врањског;

54. у Дубници :

Чедомира Максимовића, учитеља из Грабовца, окр. моравског;

55. у Седларима :

Саву Марковића, учитеља из Седлара;

56. у Тропању :

Јеремију Маринковића, учитеља из Тропања; Јелисавету Маринковићку, учитељицу из Тропања;

57. у Црквенцу :

Миљка Грујичића, учитеља из Црквенца; Софију Грујичићку, учитељицу из Црквенца;

у темнићском срезу

58. у Бачини :

Димитрија Тодоровића, учитеља из Чукојевца, окр. крагујевачког; Љубицу Тодоровићку, учитељицу из Чукојевца, окр. крагујевачког; два места непопуњена;

59. у Бошњанима :

Стојана Глигоријевића, учит. заступника из Прлите, окр. тимочког; Даницу Поповићеву, учитељицу из Враћа;

60. у Доњем Крчину :

Боривоја Павловића, учит. заступника из Чешљеве Баре, окр. топличког; једно место непопуњено;

61. у Залоговцу :

Два места непопуњена;

62. у *Избеници* :

Милутина Николића, учит. заступника из Д. Беле Реке, округа тимочког;

63. у *Катуњу* :

Два места непопуњена;

64. у *Маскару* :

Смиљка Спасића, учит. заступника из Избенице, окр. моравског;

95. у *Обрежу* :

Стојана Вувићевића, учитеља из Обрежа; Косару Дуканац, учитељицу из Бигренице; два места непопуњена;

66. у *Потоци* :

Тому Јаковљевића, учит. из Поточца; Милицу Јаковљевићку, учитељицу из Поточца; Милуна Михаиловића, учитеља из Заовине, окр. моравског.

12. У подринском округу

у азбуквачком срезу

67. у *Гор. Буковици* :

Живка Тешића, учит. из Гор. Буковице; једно место непопуњено;

68. у *Гор. Тријешници* :

Два места непопуњена;

69. у *Љубовићи* :

Драгутина Спасовића, учитеља из Љубовиће;

70. у *Оровици* :

Лазара Саватића, уч. заступ. из Оровице;

71. у *Узовници* :

Војислава Павловића, уч. из Узовнице; Љубицу Павловићку, уч. из Узовнице;

72. у *Царини* :

Душана Недића, учит. из Царине; Марију Недићку, уч. из Царине; два места непопуњена;

у јадранском срезу

73. у *Брасини* :

Владимира Симића, учит. из Салаша Црнобарског; Драгу Симићку, учитељицу из Салаша Црнобарског;

74. у *Гор. Бадањи* :

Једно место непопуњено;

75. у *Грнчари* :

Владимира Сарића, учит. из Грнчаре; Видосаву Сарићку, учит. из Грнчаре;

76. у *Д. Бадањи*:

Стевана Росића, учит. из Д. Бадање;

77. у *Драгинцу*:

Милана Ђурића, учит. из Драгинца; два места непопуњена;

78. у *Зајачи*:

Једно место непопуњено;

79. у *Јадранској Љешници*:

Три места непопуњена;

80. у *Јошеви*:

Једно место непопуњено;

81. у *Ковиљачи*:

Војислава Качавенду, учит. из Ковиљаче; Катарину Качавенду, учит. из Ковиљаче;

82. у *Недељицама*:

Драгутина Тешића, учит. из Недељица; Константиначу Мојсиловићеву, учит. из Недељица;

83. у *Текершицу*:

Два места непопуњена;

84. у *Чокешини*:

Једно место непопуњено;

у *мачванском срезу*85. у *Бадовинцима*:

Милосава Радишића, уч. из Беле Цркве, окр. подр.; Живана Деспотовића, учит. из Јадранске Љешнице; Лепосаву Радишићку, уч. из Беле Цркве; Надежду Деспотовићку, уч. из Јадранске Љешнице;

86. у *Бановом Пољу*:

Вићентија Станића, уч. заступ. из Кобиља, окр. пож.; Наталију Станићку, уч. заступ. из Кобиља, окр. пож.;

87. у *Белотићу*:

Радивоја Ристића, уч. из Белотића;

88. у *Богатићу*:

Димитрија Косића, учит. из Богатића; Ружицу Дабићку, учит. из Богатића; Љубицу Вуловићеву, учит. из Бадовинаца; једно место непопуњено;

89. у *Глоговицу*:

Милоша Дукића, уч. из Клења;

90. у *Глушцима*

Атанасија Витића, уч. из Прне Баре; Милеву Петровићеву, уч. из Љубичевца, окр. крајинског;

91. у Дреновцу:

Косту Загорца, учит. из Дреновца; Мирјану Јакшићеву, учит. из Дреновца;

92. у Дубљу:

Ристу Василића, учит. из Дубља; Персиду Васиљку, учит. из Дубља;

93. у Засавици:

Једно место непопуњено;

94. у Змињаку:

Љубомира Ракића, уч. из Змињака; Даринку Јаковљевићеву, уч. из Змињака;

95. у Клену:

Николу Јанића, учитеља из Уровице, окр. крајинског; Босиљку Јанићку, учитељицу из Уровице;

96. у Липолисту:

Живојина Крстића, учит. из Липолиста; Митру Крстићку, учит. из Липолиста;

97. у Метковићу:

Глигорија Живановића, учит. из Метковића;

98. у Ноћају:

Филипа Поповића, учит. из Ноћаја; Видосаву Поповићку, учит. из Ноћаја;

99. у Петковици:

Јована Црнчевића, учитеља из Месараца;

100. у Причиновићу:

Петра Петровића, учит. из Причиновића; једно место непопуњено;

101. у Прњавору:

Тимотија Јовановића, учит. из Салаш—Ноћаја; Драгу Гачићеву, учит. из Прњавора;

102. у Равњу:

Једно место непопуњено;

103. у Раденковићу:

Велимира Трифунца, учитељ. заст. из Стрелца, окр. пиротског;

104. у Рибарима:

Петра Тасића, учит. из Љешнице; Наталију Тасићку, учит. из Љешнице;

105. у Салаш—Ноћају:

Славољуба Панића, учит. из Раденковића;

106. у *Салашу Црнобарском* :

Два места непопуњена :

107. у *Слеччевићу* :

Николу Стојковића, учит. заступ. из Слеччевића ;

108. у *Табановићу* :

Милана Храбреновића, учит. из Бадовинаца ; Марију Храбреновићку, учит. из Бадовинаца ;

109. у *Узвекју* :

Једно место непопуњено :

110. у *Црној Бари* :

Милоја Поповића, учит. из Бадовинаца ; Загорку Симићеву, учит. из Црне Баре ;

111. у *Шеварицама* :

Једно место непопуњено ;

112. у *Штитару* :

Саву Јовановића, учит. из Варне ; једно место непопуњено ;

у *посаво-тамнавском срезу*113. у *Белотићу* :

Лазара Паунковића, учит. из Белотића ;

114. у *Вукошићу* :

Јевту Ђукића, учит. из Вукошића ;

115. у *Дебриу* :

Тихомира Јанковића, учит. из Тврдојевца ;

116. у *Драгињу* :

Михаила Ерића, учит. из Шеварица ; једно место непопуњено ;

117. у *Јазовнику* :

Једно место непопуњено ;

118. у *Јаловику* :

Једно место непопуњено ;

119. у *Каменици* :

Михаила Дрињаковића, учит. из Каменице ; Емилију Стојковићеву, учит. из Каменице ;

120. у *Каони* :

Једно место непопуњено ;

121. у *Коцелџи* :

Милорада Даниловића, учит. из Гор. Тријешнице ; једно место непопуњено ;

122. у *Крнулама* :
Уроша Палеташевића, учит. из Крнула;

123. у *Месарицима* :
Петра Паунковића, учит. из Бановог Поља; Магдалену Паунковићку,
учит. из Бановог Поља;

124. у *Меховинама* :
Димитрија Станковића, учит. из Меховина; Лепосаву Станковићку,
учит. из Меховина; Крсту Војновића, учит. из Јазовника;

125. у *Прову* :
Цветка Петровића, учит. заст. из Прова;

126. у *Свилеухи* :
Драгутина Туфегџића, учит. заст. из Свилеухе; Јелицу Одавићеву,
учит. заст. из Свилеухе;

127. у *Црниљеву* :
Једно место непопуњено;

у поцерском срезу

128. у *Варни* :
Љубомира Шопаловића, учит. из Драгинца; Јулијану Шопаловићку,
учит. из Драгинца; Анку Марковићку, учит. из Варне;

129. у *Врањској* :
Једно место непопуњено;

130. у *Десићу* :
Једно место непопуњено;

131. у *Добрићу* :
Алеку Вуксановића, учит. из Добрића; једно место непопуњено;

132. у *Криваји* :
Љубомира Костића, учитељ. заст. из Криваје; једно место непопуњено;

133. у *Малој Врањској* :
Једно место непопуњено;

134. у *Накучанима* :
Јована Пешића, учит. из Текериша; Лепосаву Пешићку, учит. из
Текериша; Лепосаву Таушановићеву, учит. из Глушаца;

135. у *Ориду* :
Милутина Сокића, учит. из Шапца; Милоша Марјановића, учит.
из Шапца; Катарину Петровићеву, учит. из Орида;

136. у *Џуљковићу* :
Милоша Бркића, учит. из Џуљковића;

у рађевском срезу

137. у Белој Цркви:

Три места непопуњена;

138. у Дворској:

Једно место непопуњено;

139. у Д. Тријешници:

Војислава Протића, учит. из Д. Тријешнице:

140. у Комирићу:

Два места непопуњена;

141. у Костајнику:

Једно место непопуњено;

142. у Радаљу:

Николу Ненадовића, учит. из Радаља;

143. у Ставама:

Милана Поповића, учит. из Става; Марију Деспотовићку, учит. заст. из Става;

144. у Цветуљи:

Петра Протића, учит. из Цветуље.

ПБр. 12333. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 4. августа, 1904. год. у Београду.

Према члану 35. и 85. закона о народним школама, а на предлог комисије за грађење учитељског распореда за 1904/5 годину, господин Министар просвете и црквених послова утврђује за наставнике народних школа:

13. У крагујевачком округу.

у гружанском срезу

1. у Барама:

Једно место непопуњено;

2. у Борчу:

Јакова Васовића, учитеља из Борча; Лепосаву Васовићку, учитељицу из Борча; једно место непопуњено;

3. у Вел. Шењу:

Једно место непопуњено;

4. у Вучковици:

Александра Барлова, учит. из Вучковице;

5. у Гледићу:

Једно место непопуњено;

6. у Годачици :

Једно место непопуњено ;

7. у Грбицама :

Јована Рафаиловић, учит. из Грбица ;

8. у Гривцу :

Драгољуба Петровића, учит. заступника из Савинца, окр. рудничког ;
Милицу Недићеву, учитељицу из Калањеваца, окр. рудничког ;

9. у Грошници :

Једно место непопуњено ;

10. у Губеревцу :

Једно место непопуњено ;

11. у Гунџатима :

Два места непопуњена ;

12. у Добрачи :

Једно место непопуњено ;

13. у Драчи :

Владимира Марковића, учитеља из Драче ; Драгољуба Лазаревића,
учитеља из Драче ; Марију Лемајићку, учитељицу из Влад. Хана ;

14. у Забојници :

Милана Пантелића, учитеља из Коњара, окр. крагујевачког ;

15. у Закути :

Алексу Васиљевића, учитеља из Закуте ; Даринку Васиљевићку,
учитељицу из Закуте ;

16. у Каменцу :

Драгутина Кутлешића, учитеља из Каменца ; Даринку Кутлешићку,
учитељицу из Каменца ;

17. у Книћу :

Драгутина Крсмановића, учитеља из Кнића ; Зорку Крсмановићку,
учитељицу из Кнића ;

18. у Пајсијевићу :

Једно место непопуњено ;

19. у Рамаћи :

Драгутина Глишића, учитеља из Рамаће ; Милеву Лазићеву, учи-
тељицу из Годачице ;

20. у Чукојевцу :

Два места непопуњена.

у јасеничком срезу

21. у Бањи :

Павла Симића, учитеља из Бање ; Зорку Лазаревићеву, учитељицу
из Брзе Паланке ;

22. у Белосавцима :

Благоја Чоловића, учитеља из Белосаваца ; Анку Чоловићку, учитељицу из Белосаваца ;

23. у Блазнави :

Јеремију Павловића, учитеља из Блазнаве ; једно место непопуњено ;

24. у Божурњи ;

Владимира Павловића, учитеља из Божурње ;

25. у Брезовцу ;

Гаврила Јовановића, учитеља из Брезовца ;

26. у Буковику :

Зарију Павловића, учитеља из Буковика ;

27. у Винчи :

Једно место непопуњено ;

28. у Влакчи :

Једно место непопуњено ;

29. у Врбици :

Љубомира Миливојевића, учитеља из Врбице ; Обрена Гајића, учитеља из Врбице ;

30. у Вукосавцима :

Једно место непопуњено ;

31. у Гор. Трешњевици :

Вучића Јовановића, учитеља из Горње Трешњевице ;

32. у Загорици :

Милоја Бабића, учитеља из Загорице ;

33. у Јеловику :

Радомира Перуничића, учитеља из Такова ;

34. у Кољарима :

Маринка Петровића, учит. заступника из Цветака, окр. рудничког ;

35. у Маскару ;

Једно место непопуњено ;

36. у Маслошеву :

Чедомира Ђорђевића, учит. заступника из Пласкова ;

37. у Овштигу :

Једно место непопуњено ;

38. у Орашцу :

Два места непопуњена ;

39. у Пласковиу :

Михаила Чолића, учитеља из Маслошева ;

40. у Стојнику:

Два места непопуњена;

41. у Страгарима:

Гаврила Лазаревића, учитеља из Страгара;

42. у Шаторњи:

Два места непопуњена;

у крагујевачком срезу

43. у Ботунју:

Новака Михаиловића, учитеља из Губеревца; Андру Михаиловића, учит. заступника из Јовановца; Косару Шутовићеву, учитељицу из Кормана;

44. у Брзану:

Илију Лазаревића, учитеља из Брзана; Владислава Новаковића, учитеља из Брзана; Василију Лазаревићку, учитељицу из Брзана; Десанку Косановићеву, учитељицу са Уба округ ваљевски;

45. у Десимировцу:

Петра Александровића, учитеља из Десимировца;

46. у Доњим Комарницама:

Једно место непопуњено;

47. у Доњ. Сабанци:

Једно место непопуњено;

48. у Жировници:

Љубицу Миленковићеву, учитељицу из Жировнице; једно место непопуњено;

49. у Јовановцу:

Радована Лазаревића, учитеља из Сипића;

50. у Кијеву:

Ђорђа Миленковића, учитеља из Вељкова, окр. крајинског;

51. у Лужницама:

Владимира Милутиновића, учитеља из Кусатка; Христину Милутиновићку, учитељицу из Кусатка; Восиљку Павловићку, учитељицу из Лужница;

52. у Поскурицама:

Данила Ђорђевића, учитеља из Забојнице; Даницу Јоцићку, учитељицу из Шапца;

53. у Реснику:

Ристу Стевановића, учитеља из Ресника; Лепосаву Стојановићку, учитељицу из Ресника;

54. у Светлићу:

Милоша Максимовића, учитеља из Церовца;

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А55. у *Церовцу* :

Једно место непопуњено ;

56. у *Цветојевцу* :

Бождара Гавриловића, учитеља из Шаторње ; Стану Гавриловићку, учитељицу из Шаторње ;

57. у *Чумићу* :

Живана Симића, учитеља из Чумића ; Даницу Симићку, учитељицу из Чумића ; Ружицу Јаковљевићеву, учитељицу из Чумића ;

у лепеничком срезу

58. у *Бадњевцу* :

Војислава Ђорђевића, учитеља из Бадњевца ; Настасију Ђорђевићку, учитељицу из Бадњевца ;

59. у *Барама* :

Једно место непопуњено ;

60. у *Бошњанима* :

Веселина Стаматовића, учитеља из Гледића ;

61. у *Вел. Крмарима* :

Милоша Живковића, учитеља из Лужница ;

62. у *Вишеvcy* :

Једно место непопуњено ;

63. у *Жабарима* :

Два места непопуњена ;

64 у *Јарушницама* :

Једно место непопуњено ;

65. у *Јунковцу* ;

Марка Ранковића, учитеља из Јунковца ; Драгињу Нешићеву, учитељицу из Јунковца ;

66. у *Клоки* :

Даницу Пашићеву, учитељицу из Клоке ; једно место непопуњено ;

67. у *Малим Крмарима* :

Једно место непопуњено ;

68. у *Миращевцу* :

Недељка Бакића, учитеља из Миращевца ; једно место непопуњено ;

69. у *Саранову* :

Василија Савковића, учитеља из Саранова ;

70. у *Сецима* :

Једно место непопуњено ;

71. у *Сишићу*:

Два места непопуњена;

72. у *Трнави*:

Данила Лучића, учитеља из Трнаве; Лепосаву Лучићку учитељицу из Трнаве;

73. у *Црном Калу*:

Борђа Јовановића, учитеља из Црног Кала;

74. у *Шумама*:

Добрицу Павловића, учит. заступника из Шума;

ПБр. 12391. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 5. августа, 1904 године, у Београду.

Према члану 35. и 85. закона о народним школама, а на предлог комисије за грађење учитељског распореда за 1904/5 годину господин Министар просвете и црквених послова утврђује за наставнике народних школа:

у ваљевском округу

у ваљевском срезу

1. у *Бранковини*:

Михаила Максимовића, учитеља из Бранковине; Недељка Савића, учитеља из Бранковине;

2. у *Драчићу*:

Милију Петровића, учитеља из Драчића;

3. у *Делићу*:

Чедомира Цагића, учит. заступника из Кораћице, окр. београдског;

4. у *Лесковицама*:

Николу Велимировића, учитеља из Лесковица;

5. у *Петњици*:

Милана Хаџића, учитеља из Петњице;

6. у *Пошучкама*:

Милорада Грбића, учитеља из Ст. Аџбеговца; Персиду Грбићку, учитељицу из Ст. Аџбеговца;

7. у *Поћути*:

Владимира Теодосића, учитеља из Пилице, окр. ужичког; Јелицу Теодосићку, учитељицу из Пилице;

8. у *Рабровици*:

Два места непопуњена;

9. у *Ђелијама*:

Једно место непопуњено;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У колубарском срезу

10. у *Боговађи*:

Два места непопуњена;

11. у *Брежђу*:

Живојина Исаиловића, учитеља из Брежђа; једно место непопуњено;

12. у *Гор. Топлици*:

Косту Павловића, учитеља из Гор. Топлице;

13. у *Доњој Топлици*:

Љубомира Шљивића, учитеља из Рабровице; Лепосаву Шљивићку, учитељицу из Рабровице;

14. у *Бурђевцу*:

Душана Влајковића, учитеља из Рајковића;

15. у *Крчмару*:

Живка Живановића, учитеља из Крчмара;

16. у *Паунама*:

Стевана Срећковића, учитеља из Пауна;

17. у *Рајковићу*:

Једно место непопуњено;

18. у *Рибници*:

Гаврила Бујошевића, учитеља из Рибнице;

19. у *Славковици*:

Једно место непопуњено;

20. у *Цветановцу*:

Једно место непопуњено;

у подгорском срезу

21. у *Голој Глави*:

Христифора Станковића, учитеља из Голе Главе;

22. у *Јовањи*:

Стевана Јовановића, учитеља из Јовање;

23. у *Каменици*:

Николу Милисављевића, учитеља из Каменице; Цвету Грујићку, учитељицу из Врбовца, окр. смедерезског;

24. у *Лопатњу*:

Добривоја Стојнића, учит. заступника из Лопатња; Персиду Стојнићку, учитељицу из Лопатња;

25. у *Миличици*:

Два места непопуњена;

26. у *Осечини*:
Грују Протића, учитеља из Осечине; три места непопуњена;

27. у *Осладићу*:
Алексу Поповића, учитеља из Осладића; Јелену Поповићку, учитељицу из Осладића;

28. у *Суводању*:
Радивоја Ђирића, учит. заступника из Богдановца;

у посавском срезу

29. у *Грабовцу*:
Два места непопуњена;

30. у *Дрену*:
Димитрија Пауновића, учитеља из Дрена;

31. у *Забрежу*:
Светозара Стојковића, учитеља из Забрежа;

32. у *Звечкој*:
Филипа Радуловића, учитеља из Грабовца; Анђелију Радуловићку, учитељицу из Грабовца;

33. у *Јошеви*:
Милана Недељковића, учитеља из Докмира;

34. у *Орашцу*:
Једно место непопуњено;

35. у *Пироману*:
Николу Јовића, учит. заступника из Драгоцвета; Драгињу Ђорђевићеву, учитељицу из Пиромана;

36. у *Скели*:
Јована Шикопарију, учитеља из Скеле;

37. у *Стублинама*:
Милутина Станковића, учитеља из Орашца; Лепосаву Перићеву, учитељицу из Стублина;

38. на *Ушћу*:
Вићентија Марковића, учитеља са Ушћа;

у тамнавском срезу

39. у *Бајевцу*:
Јована Јанковића, учитеља из Стублина; Јелисавету Радојчићеву, учитељицу из Бајевца;

40. у *Бањанима*:
Антонија Јеремића, учитеља из Бањана; Драгу Јовановићку, учитељицу из Бањана;

41. у *Баталагама*:

Једно место непопуњено;

42. у *Врелу*:

Миливоја Митрића, учитеља из Тулара; Илинку Савићеву, учитељицу из Врела; два места непопуњена;

43. у *Вукони*:

Алексу Спасојевића, учитеља из Вуконе;

44. у *Докмиру*:

Живорада Глишића, учитеља из Суводања;

45. у *Јабучју*:

Милоша Војковића, учитеља из пензије у Београду; Јулку Далићеву, учитељицу из Горачића, окр. чачанског;

46. у *Непричави*:

Једно место непопуњено;

47. у *Повацима*:

Једно место непопуњено;

48. у *Памбуковици*:

Симу Богдановића, учитеља из Памбуковице;

49. у *Радљеву*:

Богољуба Трифуновића, учитеља из Радљева; Десанку Трифуновићеву, учитељицу из Радљева; Љубицу Јакшићеву, учит. из Радљева;

50. у *Тврдојевцу*:

Тихомира Јанковића, учит. заступника из Тврдојевца;

51. у *Туларима*:

Љубомира Ивковића, учит. заступника из Баталага.

У топличком округу.

у добричком срезу

25. у *Александрову*:

Петра Манојловића, учитеља из Александрова;

53. у *Балајинцу*:

Једно место непопуњено;

54. у *Доњем Црнатову*:

Једно место непопуњено;

55. у *Дубову*:

Једно место непопуњено;

56. у *Бакусу*:

Апостола Васића, учит. заступника из Бакуса;

57. у *Житорафи*:

Рајка Мићића, учитеља из Прокупља; Зорку Мићићку, учитељицу из Прокупља;

58. у *Мекшицу*:

Једно место непопуњено;

59. у *Облачини*:

Светозара Лазића, учитеља из Облачине;

60. у *Петровцу*:

Трајка Стојановића, учитеља из Петровца;

61. у *Пуковцу*:

Михаила Панића, учитеља из Пуковца;

62. у *Ст. Божурњи*:

Теокара Теокаревића, учитеља из Ст. Божурње;

у косаничком срезу

63. у *Блажеву*:

Два места непопуњена;

64. у *Добром Долу*:

Једно место непопуњено;

65. у *Меркезу*:

Једно место непопуњено;

66. у *Рачи*:

Михаила Елезовића, учитеља из Раче; једно место непопуњено;

у прокупачком срезу

67. у *Барбатовцу*:

Спасоја Конића, учитеља из Барбатовца; Мику Глигоријевића, учит. заступника из Барбатовца;

68. у *Блацу*:

Радована Кондића, учитеља из Блаци; једно место непопуњено;

69. у *Великој Плани*:

Једно место непопуњено;

70. у *Гор. Топоници*:

Тодора Илића, учитеља из Гор. Топонице; Даницу Илићку, учитељицу из Гор. Топонице;

71. у *Доњој Речици*:

Драгутина Ђокића, учит. заступника из Блажева;

72. у *Драгуши*:

Једно место непопуњено;

WWW.UNILIB.RS

73. у *Житном Потоку*:

Хранислава Савковића, учитеља из Житног Потока; једно место непопуњено;

74. у *Концелу*:

Једно место непопуњено;

75. у *Стаговицу*:

Једно место непопуњено;

76. у *Туларима*:

Једно место непопуњено;

ПБр. 12582. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 9. августа, 1904 год., у Београду.

Према члану 35. и 85. закона о народним школама, а на предлог комисије за грађење учитељског распореда за 1904/5 год. господ. Министар просвете и црквених послова утврђује за наставнике народних школа:

1. у *Ариљу*:

Владимира Илића, учитеља из Ариља; три места непопуњена;

2. у *Жагубици*:

Тихомира Лукића, учитеља из Жагубице; Стевана Мрдаковића, учитеља из Жагубице; Јулку Мрдаковићку, учитељицу из Жагубице; два места непопуњена;

3. у *Митровици*:

Једно место непопуњено;

4. у *Мајдан-Пеку*:

Божидара Батавелића, учитеља из Мајдан-Пека; Савку Батавелићку, учитељицу из Мајдан-Пека; једно место непопуњено;

5. у *Рековцу*:

Пет места непопуњених.

6. у *Гучи*:

Танасија Константиновића, учитеља из Мрчајевца, окр. рудничког; два места непопуњена;

7. на *Рашкој*:

Четири места непопуњена;

8. у *Брусу*:

Драгољуба Беочанина, учитеља из Бруса; Аксентија Јеличића, учитеља из Бруса; два места непопуњена;

9. у *Брзој Паланци*:

Драгољуба Михаиловића, учитеља из Велеснице, окр. крајинског; Драгињу Брабек, учитељицу из Зајечара;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

10. у *Бајиној Башти*:
Милорада Алексића, учитеља из Бајине Баште: три места непопуњена;

11. у *Ивањици*:
Владимира Караклајића, учитеља из Ивањице; Радула Перишића, учитеља из Ивањице; Ивана Николића, учитеља из Ивањице; Милеву Павловићеву, учитељицу из Ивањице; Персиду Николићку, учитељицу из Ивањице;

12. у *Божевцу*:
Илију Јовановића, учитеља из Божевца; Живана Милића, учитеља из Ариља; Лепосаву Јовановићеву, учитељицу из Божевца; Милицу Стевановићеву, учитељицу из Пожаревца;

13. у *Лебанима*:
Два места непопуњена;

14. у *Кучеву*:
Драгослава Петковића, учитеља из Нереснице, окр. пожаревачког; Цвету Петковићеву, учитељицу из Нереснице; Милеву Паптићку, учитељицу из Кучева; Станицу Милутиновићеву, учитељ. из Кучева;

15. у *Белој Паланци*:
Јована Петровића, учитеља из Прѣловице, окр. нишког; Ружицу Петровићку, учитељицу из Прѣловице; Димитрија Павловића, учитеља из Беле Паланке; Јулијану Павловићку, учитељицу из Беле Паланке;

16. у *Сараорцима*:
Трајка Ристића, учитеља из Азање; Вукосаву Николићеву, учитељицу из Београда; Даницу Богдановићеву, учитељицу из Сараораца.

ПБр. 12621. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 10 августа 1904. год. у Београду.

Према чл. 35. и 85. закона о народним школама, а на предлог комисије за грађење учитељског распореда за 1904/5 годину господин Министар просвете и црквених послова поставио је за наставнике народних школа:

У округу београдском

у врачарском срезу

1. у *Белом Потоку*:

Маринка Челаревића, учитеља из Миријева окр. београдског;

2. у *Великом Селу*:

Недељка Игњатовића, учитеља из Великог Села;

3. у *Винци*:

Михаила Накића, учитеља из Винче;

4. у *Вишњици*:

Василија Јовановића, учитеља из Вишњице;

5. у *Жаркову*:

Петра Стојановића, учитеља из Жаркова; Василију Стојановићку, учитељицу из Жаркова;

6. у *Железнику*:

Стевана Маринчевића, учитеља из Железника; Зорку Маринчевићку, учитељицу из Железника;

7. у *Зуцама*:

Петра Срејића, учитеља из Зуца;

8. у *Кнежевцу*:

Михаила Сретеновића, учитеља из Београда;

9. у *Кумодражу*:

Једно место непопуњено;

10. у *Миријеву*:

Николу Дамњановића, учитеља из Шапца;

11. у *М. Мокром Лугу*:

Јована Крагуљевића, учитеља из Врчина;

12. у *Реснику*:

Исака Израилевића, учитеља из Ресника; Видосаву Лукићеву, учитељицу из Београда;

13. у *Рипњу*:

Димитрија Глигорића, учитеља из Рипња; Стану Глигорићку, учитељицу из Рипња; Милеву Јоксимовићку, учит. из пензије у Београду;

14. у *Рушњу*:

Михаила Ступаревића, учитеља из Рушња;

15. у *Сланцима*:

Љубомира Николића, учитеља из Сланаца;

у грочанском срезу

16. у *Бегалици*:

Једно место непопуњено;

17. у *Врчину*:

Танасија Јовановића, учитеља из Косанчића, окр. врањског; Катарину Милосављевићку, учитељицу из Врчина;

18. у *Дражњу*:

Радисава Стојановића, учитеља из Дражња;

19. у *Заклопачи*:

Једно место непопуњено;

20. у *Камен-Долу* :

Једно место непопуњено;

21. у *М. Пожаревцу* :

Рада Миловића, учитеља из Малог Пожаревца; Драгу Миловићку, учитељицу из М. Пожаревца;

22. у *Пударцима* :

Петра Рашића, учит. заступника из Петрова Села, окр. крајинског;

23. у *Ритошеку* :

Једно место непопуњено;

24. у *Умчарима* :

Љубомира Ковачевића, учитеља из Умчара; Драгу Ковачевићку, учитељицу из Умчара;

у колубарском срезу

25. у *Барошевицу* :

Два места непопуњена;

26. у *Венчанима* :

Алексија Ђурђића, учитеља из Венчана; Милесу Ђурђићку, учитељицу из Венчана;

27. у *Вреоцима* :

Милеву Лазићеву, учитељицу из Осипаонице окр. смедеревског; Два места непопуњена;

28. у *Даросави* :

Милутина Ралетића, учитеља из Даросаве; Драгу Марковићеву, учитељицу из Даросаве;

29. у *Дудовици* :

Животу Ђорђевића, учитеља из Дудовице;

30. у *Јунковцу* :

Сретена Јелисавчића, учитеља из Јунковца; једно место непопуњено;

31. у *Крушевци* :

Једно место непопуњено;

32. у *Лукавици* :

Тодора Росића, учитеља из Барошевца, округа београдског; Зорку Росићку, учитељицу из Барошевца окр. београдског;

33. у *Петки* :

Јована Ковачевића, учитеља из Врелаца; Љубицу Ковачевићку, учитељицу из Врелаца;

34. у *Рудовцу* :

Николу Даничића, учит. заступника из Рудовца;

35. у *Смрдљиковцу* :

Једно место непопуњено ;

36. у *Трбушници* :

Властимира Гавриловића, учитеља из Трбушнице ;

37. у *Шопићу* :

Радишу Косића, учитеља из Шопића ; Станку Косићку, учитељицу из Шопића ;

у космајском срезу

38. у *Америћу* :

Једно место непопуњено ;

39. у *Бабама* :

Једно место непопуњено ;

40. у *Бељену* :

Милутина Пантелића, учитеља из Бељена ; Вукосаву Буквићку, учитељицу из Лисовића ;

41. у *Великој Иванчи* :

Михаила Селаковића, учитеља из Ропочева ; Даницу Милошевићеву, учитељицу из Вел. Иванче, Даринку Милошевићеву, учитељицу из Рајца, окр. крајинског ;

42. у *Влашкој* :

Драгољуба Буквића, учитеља из Петровца ; Јелисавету Буквићку, учитељицу из Петровца ; Љубицу Петровићку, учитељицу из Влашке ; Лазара Петровића, учитеља из Влашке ;

43. у *Губеревцу* :

Драгомира Остојића, учит. заступника из Губеревца ;

44. у *Дрлуци* :

Једно место непопуњено ;

45. у *Ђурићима* :

Драгољуба Радојчића, учит. заступника из Ђуринаца ;

46. у *Кораћници* :

Аксентија Ивановића, учитеља из Кораћице ; Драгољуба Ђурђевића, учитеља из Кораћице ; Милеву Ивановићку, учитељицу из Кораћице ; Фемку Јовичићку, учитељицу из Обрежа, окр. моравског ;

47. у *Лисовићу* :

Глигорија Крушевчанића, учитеља из Баба, окр. београдског ;

48. у *Међулузју* :

Милана Максимовића, учитеља из Амерића, окр. београдског ;

49. у *Младеновцу* :

Два места непопуњена ;

50. у Неменикућама:

Анђелију Вељићку, учитељицу из Влашке; Стевана Влајића, учитеља из Сибнице; Драгу Влајићку, учитељицу из Сибнице;

51. у Парцанима:

Милосава Радосављевића, учитеља из Парцана; Лепосаву Антоновићеву, учитељицу из Парцана;

52. у Поповићу:

Добросава Ивановића, учитеља из Јаловика; Анку Каћанскову, учитељицу из Поповића;

53. у Пружатовцу:

Павла Весовића, учитеља из Пружатовца;

54. у Рајковцу:

Радована Богдановића, учитеља из Мале Врбице, окр. крајинског;

55. у Раниловићу:

Душана Ракетића, учитеља из Раниловића; Ружицу Ракетићку, учитељицу из Раниловића;

56. у Рогачи:

Луку Рајковића, учит. заступника из Медвеђе, окр. крушевачког; Катарину Рајковићку, учитељицу из Медвеђе, окр. крушевачког;

57. у Ропчеву:

Димитрија Михаиловића, учитеља из Неменикућа; Ружицу Михаиловићку, учитеља из Неменикућа;

58. у Сибници:

Радисава Обрадовића, учитеља из Рогаче; једно место непопуњено;

59. у Стојнику:

Светозара Крстића, учитеља из Стојника; Софију Јовановићку, учитељицу из Ропчева;

у посавском срезу

60. у Арнојеву:

Јована Јаковљевића, учитеља из Арнојева;

61. у Барајеву:

Љубицу Трипковићеву, учитељицу из Барајева; једно место непопуњено;

62. у Баричу:

Светозара Ђорђевића, учитеља из Барича; Софију Цветковићку, учитељицу из Барича;

63. у Баћевцу:

Два места непопуњена:

64. у Божидаревцу:

Василија Матејића, учитеља из Божидаревца;

65. у Борку:

Два места непопуњена;

66. у В. Моштаници:

Стевана Милосављевића, учитеља из В Моштанице; Марту Петровићеву, учитељицу из Вел. Моштанице;

67. у Вранићу:

Милоша Маринковића, учитеља из Вранића; Христину Маринковићку, учитељицу из Вранића; Софију Вучовићку, учитељицу из Вранића;

68. у Дражевцу:

Милана Николића, учитеља из Дражевца; Станку Стојадиновићеву, учитељицу из Боговађе, окр. ваљевског;

69. у Конатцама:

Светозара Стојановића, учитеља из Печењеваца, окр. врањског; Милеву Јовановићеву, учитељицу из Петке, окр. београдског;

70. у Лесковцу:

Једно место непопуњено;

71. у Малој Моштаници:)

Михаила Константиновића, учит. заступника из М. Моштанице;

72. у Мислођину:

Бождара Аврамовића, учитеља из Мислођина; Зорку Аврамовићку, учитељицу из Мислођина;

73. у Остружници:

Петра Ничића, учитеља из Остружнице; Зорку Ничићку, учитељицу из Остружнице;

74. у Соколову:

Једно место непопуњено;

75. у Сремцици:

Чедомира Тодоровића, учитеља из Сремчице;

76. у Степојевцу:

Милорада Ђукановића, учитеља из Степојевца; Василију Ђукановићку, учитељицу из Степојевца;

77. на Умци;

Два места непопуњена;

78. у Шиљаковцу:

Милана Протића, учитеља из Шиљаковца;

У ужичком округу

у ариљском срезу

79. у Брекову:

Милосава Поповића, учитеља из Жежевца; једно место непопуњено;

80. у Мочиоцима;

Јована Ђорића, учит. заступника из Брекова;

у златиборском срезу

81. у Белој Реци:

Младена Симића, учитеља из Беле Реке;

82. у Доброселици:

Једно место непопуњено;

83. у Кремнима:

Ђорђа Захарића, прив. учитеља из Кремна;

84. у Љубишу:

Једно место непопуњено;

85. у Мачкату:

Радосава Лековића, учит. заступника из Мачката; два места непопуњена;

86. у Мокрој Гори:

Љубомира Керковића, учитеља из Радановца;

87. у Радановцу:

Младена Марковића, учитеља из Радановца;

88. у Чајетини:

Милана Поповића, учитеља из Чајетине;

89. у Шлибовици:

Једно место непопуњено;

у пожешком срезу

90. у Глумчи:

Једно место непопуњено;

91. у Годовику:

Мирка Поповића, учитеља из Годовика;

92. у Г. Добрињу:

Миљивоја Филиповића, учитеља из Г. Добриња; Вождарку Филиповићку, учитељицу из Гор. Добриња;

93. у Душковцу:

Једно место непопуњено;

94. у Жељевици:

Једно место непопуњено;

95. у Каленићима:

Једно место непопуњено;

96. у *Каменици* :

Једно место непопуњено;

97. у *Табановићу* :

Петронија Раднића, учитеља из Табановића; Милицу Раднићку, учитељицу из Табановића;

у *рачанском срезу*98. у *Бачевцу* :

Два места непопуњена;

99. у *Дубу* :

Витомира Милићевића, учитеља из Дуба;

100. у *Заовинама* :

Једно место непопуњено;

101. у *Костојеву* :

Два места непопуњена;

102. у *Пилици* :

Два места непопуњена;

у *ужичком срезу*103. у *Бијоски* :

Радисава Чубраковића, учитеља из Бијоске;

104. у *Карану* :

Персиду Ковачевићеву, учитељицу из Поћуте; Вождара Поповића, учитеља из Карана; Јевту Радовића, учитеља из Карана;

105. у *Равнима* :

Драгомира Глишића, учит. заступника из Севојне;

106. у *Севојни* :

Михаила Бугариновића, учитеља из Ужица; Лепосаву Вранешевићеву, учитељицу из Севојне;

107. у *Станарима* :

Ранка Алексића, учитеља из Станара;

108. у *Косјерићу* :

Стаменка Марића, учитеља из Косјерића; Јелену Марићку, учитељицу из Косјерића;

109. у *Сјеној-Реци* :

Недељка Вилимановића, учитеља из Костојевића; једно место непопуњено;

110. у *Скакавцима* :

Једно место непопуњено;

111. у Субјелу :

Два места непопуњена ;

ИБр. 13435. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 19 августа 1904 године у Београду.

Према чл. 35. и 85. закона о народним школама, а на предлог комисије за грађење учитељског распореда за 1904/5 годину, г. Министар просвете и црквених послова поставио је за наставнике нар. школа :

У врањском округу

у власотиначком срезу

1. у Руњу :

Милана Јовановића, учитеља из Руња ;

у лесковачком срезу

2. у Винарцима :

Јована Ђирића, учитеља из Винараца ;

3. у Губеревцу :

Борђа Станковића, учит. заступника из Цене, окр. врањског ;

4. у Јашуњи :

Миладина Мићића, учитеља из Јашуње, окр. врањског ;

5. у Мриштану :

Прокопија Стојановића, учитеља из Д. Коњувца, окр. врањског ;

6. у Печењевцу :

Јанићија Ложичковића, учитеља из Стубла, окр. врањског ;

у масуричком срезу

7. у Јелашници :

Тодора Вељковића, учитеља из Јелашнице ;

8. у Сувојници :

Сотира Коцића, учитеља из Злота, окр. тимочког ; Јевђенију Коцићку, учитељицу из Злота ;

у пчињском срезу

9. у Тибужду :

Стојана Пауновића, учит. заступника из Јелашнице, окр. врањског ; Тодору Пакићеву, учитељицу из Тибужда ;

у рудничком округу

у качерском срезу

10. у Бољковцима:

Рафаила Антонијевића, учитеља из Лукавице, окр. београдског;
Милутина Марића, учитеља из Бољковаца, окр. рудничког; Наталију
Марићку учитељицу из Бољковаца;

11. у Јарменовцима:

Бождара Митровића, учит. заступника из Јарменоваца;

12. у Калањевцима:

Владимира Вемића, учитеља из Калањеваца;

13. у Моравцима:

Исидора Стаменковића, учит. заступника из Мораваца;

14. на Руднику:

Милоша Мимовића, учитеља из пенсије, на Руднику;

у љубићском срезу

15. у Мрчајевцима:

Даринку Ристићеву, учитељицу из Прањана, окр. рудничког;

16. у Остри:

Чедомира Милошевића, учит. заступника из Мочноца, окр. ужичког;

17. у Пријељини:

Александра Терамилца, учитеља из Чачка;

у таковском срезу

18. у Бањанима:

Сретена Голубовића, учитеља из Мајдана, окр. рудничког; Ката-
рину Голубовићку, учитељицу из Мајдана, окр. рудничког;

19. у Брезни:

Симу Ђорђевића, учитеља из Брезне; Делосаву Ђорђевићку, учи-
тељицу из Брезне; Наталију Михаиловићеву, учитељицу из Враћев-
шнице, окр. рудничког;

20. у Брајићима:

Петка Петковића, учит. заступника из Брезне, окр. рудничког;

21. у Брусници:

Драгу Глишићеву, учитељицу из Баничине, окр. смедеревског;
Марију Кишпатићеву, учитељицу из Бруснице;

22. у Враћевшници:

Живојина Цветковића, учит. заступника из Враћевшнице; Ната-
лију Зебићку, учитељицу из Каменице, окр. нишког; Надежду Зеби-
ћеву, учитељицу из Ниша;

23. у Мајдану:

Радована Дивца, учитеља из Прислонице, окр. рудничког;

24. у Прањанима:

Петра Марића, учитеља из Гор. Милановца; Персиду Срегеновићеву, учитељицу, из Љутовнице, окр. рудничког;

25. у Такову:

Бошка Јосића, учитеља из Ратара, окр. смедеревског; Зорку Јосићку, учитељицу из Ратара.

у крушевачком округу

у жупском срезу

26. у Гор. Ступњу:

Драгомира Ивковића, учитеља из Јошанице, окр. нишког;

27. у Трнавцима:

Анку Ожеговићеву, учитељицу из Богатића, окр. подринског;

у ражањском срезу

28. у Браљини:

Букашина Жижича, учитеља из Браљине; Ружицу Жижичку, учитељицу из Браљине;

29. у Витошеви:

Станимира Ванића, учитеља из Дуња, окр. крушевачког;

30. у Лучини:

Димитрија Јовановића, учитеља из Лучине;

31. у Мађеру:

Драгутина Андрејевића, учит. заступника из Јарменовца, окр. рудничког;

32. у Сталаћу:

Димитрија Тасића, учитеља из Обилићева, окр. крушевачког; Даринку Спасићеву, учитељицу из Ђићевца, окр. крушевачког;

33. у Ђићевцу:

Драгу Анђелковићеву, учитељицу из Сталаћа;

у расинском срезу

34. у Бивољу:

Алексу Величковића, учитеља из Прокупља;

35. у Вел. Врбници:

Наталију Борђевићеву, учитељицу из Св. Аранђела, окр. нишког;

36. у Вел. Шилегови:

Јулку Живковићеву, учитељицу из Читлука, окр. крушевачког;

37. у Глободеру:

Светомира Станковића, учит. заступника из Кукљина, окр. крушевачког;

38. у Сталаћу:

Михаила Крстића, учитеља из Сталаћа; Станојку Крстићку, учитељицу из Сталаћа;

39. у Дворанима:

Павла Дробњака, учитеља из Дворана.

40. у Мајдеву:

Радомира Ђорђевића, учитеља из Житорађе, окр. топличког; Даницу Ђорђевићку, учитељицу из Житорађе; Василију Поповићеву, учитељицу из Црнатова, окр. топличког;

41. у Обилићеву:

Крсту Јовановића, учитеља на Бабушнице, окр. пиротског;

42. у Падежу:

Игњата Маринковића, учитеља из Вел. Шиљеговца, окр. крушевачког;

43. у Пеиселеву:

Игњата Огризовића, учитеља из Трстеника;

44. у Чиглуку:

Алексу Ђорђевића, учитеља из Каменице, окр. чачанског;

у трстеничком срезу

у Медвеђи:

Михаила Симића, учитеља из Медвеђе: Наталију Карамарковићеву, учитељицу из Медвеђе; Косару Минићеву, учитељицу из Кусатка;

46. у Милутову:

Марицу Ристивојевићеву, учитељицу из Милутовца;

у нишком округу

у алексиначком срезу

47. у Делиграду:

Лазара Мишковића, учитеља из Шпаја, окр. пиротског; Симку Ризнићеву, учитељицу из Добрујевца, окр. нишког;

48. у Добрујеву:

Катарину Јовићеву, учитељицу из Делиграда;

49. у Мозгову:

Јакова Мојашевића, учитеља из Мозгова; Десанку Мојашевићку, учитељицу из Мозгова;

у бањском срезу

50. у *Реснику*:

Даринку Алексићеву, учитељицу из Прћиловице, окр. нишког;

у моравском срезу

51. у *Грејачу*:

Јована Милићевића, учитеља из Грејача; Даницу Милићевићку, учитељицу из Грејача; Перку Миљковићку, учитељицу из Тешице;

52. у *Тешици*:

Љубицу Филиповићеву, учитељицу из Заклопаче, окр. београдског;

у нишком срезу

53. у *Вел. Крчмиру*:

Благоја Нешића, учит. заступника из Старчева, окр. пожаревачког;

54. у *Јелашници*:

Петра Раденковића, учитеља из Јелашнице; Надежду Поповићеву, учитељицу из Сићева, окр. нишког;

55. у *Малошишту*:

Димитрија Цветковића, учитеља из Малошишта;

56. у *Св. Аранђелу*:

Драгу Стојановићеву, учитељицу из Танде, окр. крајинског;

57. у *Црнољевци*:

Драгутина Младеновића, учитеља из Васиља, окр. тимочког;

У пиротском округу

у белопаланачком срезу

58. у *Крушиу*:

Светолика Вучковића, учит. заступника из Крупаца;

у лужничком срезу

59. у *Вел. Боњинцима*:

Јордана Поповића, учит. заступника из Вел. Боњинаца;

60. у *Љуберађи*:

Милију Јанчића, учит. заступника из Блажева, окр. топличког;

у нишавском срезу

61. у *Добром Долу*:

Светозара Ценића, учит. заступника из Модре Стене, окр. пиротског;

62. у *Кални*:

Стевана Поповића, учит. заступника из Јовца, окр. врањског;

63. у *Сувом Долу*:

Петра Огњановића, учитеља из Суво-Дола;

64. у *Сухову*:

Михаила Катића, учитеља из Крушевца; Христину Катићку, учитељицу из Крушевца;

65. у *Церови*:

Ђорђа Ристића, учит. заступника из Рудиња, окр. пиротског;

У смедеревском округу

у јасеничком срезу

66. у *Вел. Крени*

Милана Миљковића, учитеља из Драгоља, окр. рудничког;

67. у *Кусатку*:

Даринку Мачајеву, учитељицу из Београда;

68. у *Селевцу*:

Владира Илића, учитеља из Ариља, окр. ужичког; Јелену Давидовићеву, учитељицу из Кобишнице, окр. крајинског;

у орашском срезу

69. у *Вел. Плани*;

Косару Савићеву, учитељицу из Скобаља, окр. смедеревског;

у подунавском срезу

70. у *Добро-Долу*:

Михаила Драговића, учитеља из Смедерева; Ленку Шкеровићку, учитељицу из Марковца, окр. смедеревског;

71. у *Михаиловцу*:

Спасоја Бркића, учитеља из Вел. Врбице, окр. крајинског; Косару Бркићку, учитељицу из Вел. Врбице;

72. у *Осишаници*:

Даницу Џадићеву учитељицу из Михаиловца, окр. смедеревског; Љубицу Петровићеву, учитељицу из Лозовика, окр. смедеревског;

У чачанском округу

у драгачевском срезу

73. у *Прилици*:

Даринку Ломићку (Поповићеву), учитељицу из Глумча, округа ужичког;

у жичком срезу

74. у *Међуречју*:

Војислава Вујића, учит. заступника из Љубичевца, окр. крагујевачког;

75. у *Мрсаћу*:

Симу Аћимовића, учитеља из Мрсаћа;

76. у *Самаилицама*:

Сретена Петровића, учитеља из Самаилица;

у моравичком срезу

77. у *Миланци*:

Бождара Нешковића, учитеља из Миланце: Драгомира Иконића, учит. заступника из Миланце:

у студеничком срезу

78. у *Павлици*:

Драгољуба Шибалића, учитеља из Брекова, окр. ужичког;

у трнавском срезу

79. у *Качулицама*:

Димитрија Поповића, учит. заступника из Качулица;

80. у *Слатини*:

Мирка Лазаревића, учитеља из Мраморца, окр. смедеревског;

81. у *Трнави*:

Јована Петронијевића, учитеља из Качулица, окр. чачанског; Драгу Барјактаровићеву, учит. заступницу из Бошњана, окр. моравског;

ПБр. 14159. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 27. августа, 1904. год. у Београду.

Према чл. 35. и 85. закона о народним школама, а на предлог комисије за грађење учитељског распореда за 1904/5 годину г. Министар просвете и црквених послова поставио је за наставнике народних школа:

1. у *Београду*:

Аранђела Дмитровића, учитеља из Ниша; Димитрија Миленцијевића, учитеља из Свилајинца; Михаила Остојића, учитеља из Михаиловца, окр. смедеревског; Михаила Станојевића, учитеља из Крагујевца; Даринку Гавриловићеву, учитељицу из Зајечара;

2. у *Крагујевцу*:

Димитрија Костића, учитеља из Крагујевца; Саву Димитријевића, учитеља из Параћина; Андрију Богојевића, учитеља из Орашца, окр. крагујевачког; Владимира Ковачевића, учитеља из Крагујевца;

3. у *Пироту* :

Стевана Илића, учитеља из Петровца; Ангелину Илићку, учитељицу из Петровца; Владимира Вапу, учитеља из Младеновца, округа београдског; Сару Вапу учитељицу из Младеновца, окр. београдског; и Живану Балтићку, учит. из Пирота;

4. у *Пожези* :

Даринку Марковићеву, учитељицу из Ужица;

5. у *Аранђеловцу* :

Даницу Поповићеву, учитељицу из Неготина;

6. у *Свилајинцу* :

Драгутина Топлицу, учитеља из Свилајинца; Зорку Поповићку, учитељицу из Паланке;

7. у *Смедереву* :

Лазара Николића, учитеља из Башина, окр. смедеревског;

8. у *Лешници* :

Андреју Станојевића, учит. из Враћевшнице, окр. рудничког;

9. у *Прокуљу* :

Петра Милосављевића, учит. из Ђуприје;

10. у *Чачку* :

Петра Михаиловића, учит. из Атенице, окр. чачанског;

11. у *Шапцу* :

Лепосаву Константиновићеву, учит. из Шапца;

12. у *Нишу* :

Андреју Јовановића, учитеља из Вратарнице, окр. тимочког; Драгомира Ђорђевића, учитеља из Шапина, окр. пожаревачког; Зорку Ђорђевићку, учитељицу из Шапина, окр. пожаревачког;

13. у *Пожаревцу* :

Милеву Кузмановићеву, учитељицу из Неготина; Лепосаву Красићку, учитељицу у пенсији из Београда;

14. у *Врању* :

Добросаву Митровића, учитеља из Свилајинца;

15. у *Ђурији* :

Јована Филиповића, учитеља из Паланке;

16. у *Неготину* :

Николу Милићевића, учитеља из Краљевог Села, округа тимочког; Зорку Милићевићку, учитељицу из Краљевог Села, окр. тимочког;

17. у *Рачи* :

Драгутина Јанићијевића, учитеља из Поточца, округа моравског; Милеву Суботићку, учитељицу из Баточине;

18. у *Валеву*.

Љубицу Баронићеву, учитељицу из Митровице;

19. у *Трстенику*:

Персиду Ристивојевићеву, учитељицу из Конатице окр. београдског;

20. у *Багрдану*:

Милесу Богатинчевићку, учитељицу из Београда;

21. у *Петровцу*:

Јована Голубовића, учитеља из Ужица; Милеву Голубовићку, учитељицу из Ужица;

22. у *Лебанима*:

Тодора Вељковића, учитеља из Јелашнице, окр. врањског; Љубицу Виторовићеву, учитељицу из Пиромана, окр. ваљевског;

23. у *Рековцу*:

Арсенија Поповића, учитеља из Рековца, окр. моравског; Војислава Спирића, учитеља из Наталинаца; Босиљку Цветићеву, учитељицу из Крагујевца; Магдалену Михаиловићку, учитељицу у пензији из Рековца; Босиљку Радојкићеву, учитељицу из Крагујевца;

24. у *Лесковцу*:

Николу Ђорђевића, учитеља из Смољинца, окр. пожаревачког;

25. у *Гор. Милановцу*:

Јована Поповића, учитеља из Бруснице, окр. рудничког;

26. у *Бајиној Башти*:

Андрију Лојаницу, учитеља из Бајине Баште; Наталију Маџаревићеву, учитељицу из Каменице, окр. ваљевског; Милку Јањушевићку, учитељицу из Ариља;

27. у *Паланци*:

Антонија Обреновића, учитеља из Ћићевца, округа крушевачког; Александру Обреновићку, учитељицу из Ћићевца, округа крушевачког;

28. на *Рашици*:

Симу Грандића, учитеља из Граца, округа чачанског; Јелисавету Живковићеву, учитељицу са Рашке;

29. у *Жагубици*:

Стану Стојшићеву, учитељицу из Жагубице; Милеву Мунижабићку, учитељицу из Скорице, округа крушевачког;

30. у *Зајечару*:

Светислава Ивковића, учитеља из Зајечара; Милеву Ивковићку, учитељицу из Зајечара;

31. у *Ариљу*:

Милеву Окановићеву, учитељицу из Блазнаве, окр. крагујевачког;

32. у *Обреновицу* :

Савку Стојићевићеву, учитељицу из Шапца ;

33. у *Крушевцу* :

Василија Терзића, учитеља из Бивоља ;

34. у *Брусу* :

Христину Поповићку, учитељицу из Крушевца ; Персиду Ивковићку, учитељицу у пенсији из Крушевца ;

35. у *Параћину* :

Ђорђа Тодоровића, учитеља из Обрежа, окр. моравског ;

36. у *Митровици* :

Петра Јовановића, учитеља из Манастирице, окр. пожаревачког

37. у *Голушцу* :

Јелену Ценићку, учитељицу из Голупца ;

38. у *Александровцу* окр. пожаревачког :

Босиљку Димићеву, учитељицу из Чачка.

ПБр. 14247. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова у Београду, 27 августа 1904 године.

Према чл. 35. и 85. закона о народним школама, а на предлог комисије за грађење учитељског распореда за 1904/5 годину, г. Министар просвете и црквених послова поставио је за наставнике народних школа :

у београдском округуу *врачарском срезу**у Кумодражи* :

Аћима Секулића, учит. заступника из Белог Потока, округа београдског ;

у *грожанском срезу*2. у *Ритопеку* :

Михаила Цветковића, учитеља из Подгорца, окр. тимочког ;

у *колубарском срезу*3. у *Барошевицу* :

Милорада Ракића, учитеља из Јабучја, окр. ваљевског ; Вукосаву Ракићку, учитељицу из Јабучја, окр. ваљевског ;

4. у *Вреоцима* :

Милана Малешевића, учитеља из Соколова, окр. београдског ; Марију Јовановићку, учитељицу из Каоне, окр. пожаревачког ;

5. у *Јунковцу*:

Даницу Чочићку, учитељицу из Великог Извора;

6. у *Смрдљиковцу*:

Вићентија Ђировића, учитеља из Смрдљиковца, окр. београдског;

у космајском срезу

7. у *Америћу*:

Бождара Радојчића, учит. заступника из Дрлупе, окр. београдског;

8. у *Бабама*:

Милосава Петровића, учит. заступника из Остре, окр. рудничког;

9. у *Дрлуци*:

Борђа Поповића, учит. заступник из Салаковца, окр. пожаревачког;

10. у *Младеновцу*:

Милорада Петровића, учитеља из Стојника, окр. крагујевачког;
Ружицу Петровићку, учитељицу из Стојника, окр. крагујевачког;

11. у *Сибници*:

Зорку Стојановићку, учитељицу из Лука, окр. крајинског;

у посавском срезу

12. у *Барајеву*:

Михаила Димића, учит. заступника из Барајева, окр. београдског;

13. у *Баћевцу*:

Петра Јовановића, учитеља из Београда; Софију Јовановићку, учитељицу из Београда;

14. у *Борку*:

Јоцу Драгића, учит. заступника из Црнајке, окр. крајинског; Даринку Шутовићеву, учитељицу из М. М. Луга, окр. београдског;

15. на *Умци*:

Владимира Сретеновића, учитеља из Младеновца; Катарину Борђевићеву, учит. заступницу из Варне, окр. подринског.

У крагујевачком округу

у груганском срезу

16. у *Барама*:

Зарију Милисављевића, учитеља из Бара;

17. у *Борчу*:

Војислава Милорадовића, учитеља из Борча; Косару Тодоровићеву, учит. заступницу из Речке, окр. крајинског;

18. у Вел. Шењу:

Софронија Петровића, учит. заступника из Још. Бање, окр. чачан;

19. у Вучковици:

Јелену Јекићеву, учитељицу из Шења, окр. крагујевачког;

20. у Годачици:

Милеву Лазићеву, учитељицу из Рамаће, окр. крагујевачког;

21. у Грошници:

Радослава Војковића, учитеља из Мелнице, окр. пожаревачког;

22. у Губеревцу:

Драгутина Симовића, учитеља из Губеревца, окр. крагујевачког;

23. у Гунцатима:

Михаила Заставниковића, учитеља из Б. Потока, окр. тимочког;
Даницу Заставниковићку, учитељицу из Б. Потока, окр. тимочког;

24. у Добрачи:

Радосова Петровића, учит. заступника из Горачића, окр. чачанског;

25. у Забојници:

Драгу Лазаревићеву, учитељицу из Драче, окр. крагујевачког;

26. у Пајсијевићу:

Радована Дамјановића, учитеља из Пајсијевића, окр. крагујевачког;

27. у Чукојевцу:

Драгољуба Јанковића, учитеља из Гунцата, окр. крагујевачког;
Савку Јанковићку, учитељицу из Гунцата, окр. крагујевачког;

у јасеничком срезу

28. у Блазнави:

Катарину Јовановићку, учитељицу из пензије у Крагујевцу;

29. у Божурњи:

Персиду Ђирковићку, учитељицу из Ракове Баре, окр. пожаревачког;

30. у Винци:

Растимира Перуничића, учитеља из Такова, окр. рудничког;

31. у Овсишту:

Љубисава Луковића, учитеља из Бара, окр. крагујевачког;

32. у Орашцу:

Стевана Миловановића, учитеља из Бање, окр. крагујевачког; Љу-
бицу Вулићеву, учитељицу из Багрдана;

33. у Стојнику:

Љубицу Ковановићеву, учитељицу из Јагњила, окр. смедеревског;

34. у *Шаторги*:

www.unilib.rs Милутина Настасовића, учит. заступника из Кијева, окр. крагујевачког; Јелену Милутиновићеву, учит. заступницу из Буковске, округа пожаревачког;

у крагујевачком срезу

35. у *Д. Комарицама*:

Владимира Милосављевића, учитеља из Д. Комарица, окр. крагујевачког;

36. у *Д. Сабанги*:

Милана Радоњића, учит. заступника из Д. Сабанте, окр. крагујев.;

37. у *Жировници*:

Владимира Гојковића, учитеља из Жировнице;

38. у *Петровцу*:

Светислава Јовановића, учитеља из Сенаца, окр. крагујевачког;

39. у *Церовцу*:

Илију Поповића, учитеља из Влакче, окр. крагујевачког;

40. у *Чумићу*:

Драгињу Мишићеву, учитељицу из Чумића, окр. крагујевачког;

у лепеничком срезу

41. у *Барама*:

Добривоја Лучића, учитељ. заст. из Дољашнице, окр. пожаревачког;

42. у *Бошњану*:

Милеву Борђевићеву, учитељицу из Вел. Брчмара, окр. крагујев.;

43. у *Жабарима*:

Борђа Јовановића, учитеља из Црнога Кала, окр. крагујевачког; Даринку Миловановићку, учитељицу из Жабара;

44. у *Клоки*:

Бождара Николића, учит. заступника из Цветојевца, окр. крагујевачког; Зорку Милојевићку, учитељицу из Београда;

45. у *Мал. Брчмарима*:

Тому Костића, учит. заступника из М. Брчмара;

46. у *Мирашевцу*:

Даницу Поповићеву, учитељицу из Бошњана, окр. моравског;{²

47. у *Свицима*:

Радивоја Михаиловића, учитеља из Селевца, окр. смедеревског; Лепосаву Михаиловићку, учит. заступницу из Селевца, окр. смедеревског;

48. у *Сипићу*:

Вуџашина Глишића, учитеља из Баничине, окр. крагујевачког; Катарину Вучковићку, учитељицу из Сипића, окр. крагујевачког;

49. у Црном Калу:
Светозара Ивошевића, учит. заступника из Ђовдина, окр. пожарев.

У моравском округу

у беличком срезу

у Белици:

Драгу Миндеровићеву, учитељицу из Кнежевца, окр. београдског;

51. у Бунару:

Матеју Милетића, учитеља из Делиграда, окр. нишког;

52. у Милошеву:

Димитрија Ристића, учитеља из Рибара, окр. моравског;

53. у Рибарима:

Живојина Прокића, учит. заступника из Милошева, окр. моравског;

у деспотовачком срезу

54. у Дубокој:

Божидара Ђорђевића, учитеља из Дубоке, окр. моравског; Хри-
стину Ђорђевићку, учитељицу из Дубоке, окр. крушевачког;‡

у левачком срезу

55. у Драгову:

Бранивоја Живановића, учит. заступника из Дворана, окр. круше-
вачког; Јелену Саватићку, учитељицу из Горњана, окр. крајинског; Је-
лену Саватићку, учитељицу из Горњана, окр. крајинског;

56. у Жупањевцу:

Новицу Брашића, учитеља из Жупањевца, окр. моравског; Евге-
нију Брашићку, учитељицу из Жупањевца, окр. моравског;

57. у Превешту:

Тасу Бркића, учитеља из Превешти, окр. моравског; Смиљу Субо-
тићеву, учитељицу из Превешти;

58. у Секурици:

Димитрија Стојановића, учитеља из Драгова, окр. моравског;

у параћинском срезу

59. у Бигреници:

Драгутина Гајића, учитеља из Бигренице; Милеву Гајићку, учи-
тељицу из Бигренице;

60. у Крушару:

Милана Степановића, учитеља из Крушара, окр. моравског;

61. у Плани:

Милана Михаиловића, учитеља из Плана, окр. моравског;

у ресавском срезу

62. у *Витежеву*:

Ранка Ранића, учитеља из Овсишта, округа крагујевачког;

63. у *Војсци*:

Жарка Зечевића, учитеља из Војске, окр. моравског; Љубицу Зечевићку, учитељицу из Војске;

у темнићском срезу

64. у *Бачини*:

Саву Поповића, учитеља из Опарића, окр. моравског; Катарину Поповићку, учитељицу из Опарића;

65. у *Бошњану*:

Босиљку Стевановићеву, учитељицу из Бошњана;

66. у *Доњ. Крчину*:

Јелисавету Марковића, учитељицу из В. Дренове, окр. крушевачког;

67. у *Залоговцу*:

Вељка Мутавцића, учитеља из Бачине, окр. моравског; Даринку Мутавцићку, учитељицу из Бачине;

68. у *Катуњу*:

Михаила Купчевића, учитеља из Катунa, окр. моравског; Живану Купчевићку, учитељицу из Катунa, окр. моравског;

69. у *Обрежу*:

Живојина Станковића, учитеља из Буљана, окр. моравског; Лепосаву Вељковићеву, учитељицу из Јасике, окр. крушевачког.

У округу ужичком

у ариљском срезу

70. у *Мачкагу*:

Младена Марковића, учитеља из Радановца, окр. ужичког;

у пожешком срезу

71. у *Глумчи*:

Живојина Алексића, учит. заступника из Танде, окр. крајинског;

у рачанском срезу

72. у *Костојевићу*:

Јована Јовановића, учитеља из Костојевића;

73. у *Пилици*:

Лазара Кречковића, учит. заступника из Вел. Иванче, округа београдског.

У ваљевском округу

у ваљевском срезу

74. у Поћути :

Милорада Тодорчевића, учит. заступника из Суводања, окр. ваљевског ;

75. у Рабровици :

Ивка Стојшића, учитеља из Петке, окр. београдског ; Зорку Вукосављевићеву, учитељицу из Ваљева ;

у колубарском срезу

76. у Боговађи :

Даринку Мишићеву, учитељицу из Бајевца, окр. ваљевског ;

77. у Рајковићу :

Чедомира Зељића, учит. заступника из Коцељеве, окр. подринског ;

78. у Славковици :

Војислава Гајића, учитеља из Д. Топлице, окр. ваљевског ;

79. у Цветановцу :

Милана Ивковића, учит. заступника из Славковице, окр. ваљевског ;

у подгорском срезу

80. у Милициници :

Миливоја Јовановића, учитеља из Причиновића, округа подринског ; Даницу Спасићеву, учитељицу из Милутовца, окр. крушевачког ;

81. у Суводању :

Мирославу Миросављевићеву, учитељицу из Осечине, окр. ваљевског ;

у посавском срезу

82. у Грабовцу :

Филипа Радловића, учитеља из Звечке, округа ваљевског ; Анђе-
лију Радловићку, учитељицу из Звечке ;

83. у Звечки :

Марка Јевђеновића, учитеља из Грабовца, окр. ваљевског ; Даринку
Јевђеновићку, учитељицу из Грабовца ;

у тамнавском срезу

84. у Јабуковцу :

Владислава Станкова, учит. заступника из Леновца, округа тимочког ; Зорку Бораксадићеву, учит. заступницу из Г. Б. Реке, округа тимочког ;

85. у Врелу :

Владимира Поповића, учитеља са Умке, округа београдског ; Зорку
Поповићку, учитељицу са Умке.

У крајинском округу

у брзопаланчком срезу

86. у Баталагама:

Бошка Миловановића, учит. заступника из Осечине, окр. ваљев.;

87. у М. Каменици:

Борђа Поповића, учит. заступника из М. Каменице, окр. крајинског;

у кључком срезу

88. у Вајуги:

Митра Врчинића, учит. заступника из Вајуге;

89. у Вел. Врбници:

Душана Арнаутовића, учитеља из Подвршке, окр. крајин.; Борку Арнаутовићку, учитељицу из Подвршке;

90. у Вел. Каменици:

Светислава Петровића, учитеља из Вел. Каменице; Живану Петровићку, учитељицу из Вел. Каменице;

91. у Корбову:

Николу Михаиловића, учитеља из Дубочана, окр. крајинског; Јелену Михаиловићку, учитељицу из Дубочана;

92. у Љубичевцу:

Борђа Јовановића, учит. заступника из Љубичевца;

93. у Подвршкој:

Миленка Пауновића, учит. заступника из Подвршке;

у крајинском срезу

94. у Бруснику:

Алексу Богдановића, учитеља из Кленовца, окр. крајинског; Зорку Динићеву, учит. заступницу из Брусника;

95. у Лукама:

Николу Петковића, учитеља из Шаркамена, окр. крајинског;

96. у Метришу:

Станка Верговића, учит. заступника из Метриша;

97. у Тамничу:

Милана Гаџића, учит. заступника из Тамничу;

98. у Видровцу:

Јована Цветковића, учитеља из Салаша, окр. крајинског;

99. у Дуљанима:

Јосифа Бабовића, учит. заступника из Дуљана; Живку Бабовићку, учит. заступницу из Дуљана;

100. у *Кобишници*:

Радојку Јелисавчевићеву, учитељицу из Кобишнице; Јелену Димитријевићку, учитељицу из Михаиловца, окр. крајинског;

101. у *Мокрању*:

Милана Димитријевића, учитеља из Корбова, окр. тимочког; Милеву Симићеву, учитељицу из Јасенице, окр. крајинског;

102. у *Радујеву*:

Николу Богдановића, учитеља из Радујевца; Стевана Дадића, учитеља из Радујевца; Љубицу Богдановићку, учитељицу из Радујевца; Јелену Милановићеву, учитељицу из Радујевца; Живку Челаревићеву, учитељицу из Вел. Градишта;

у поречком срезу

103. у *Горњанима*:

Синишу Протића, учитеља из Горњана, окр. крајинског.

У подринском округу

у азбуковачком срезу

104. у *Царини*:

Милоја Војисављевића, учитеља из Царине; Софију Војисављевићку, учитељицу из Царине.

у јадранском срезу

105. у *Зајачи*:

Љубомира Настића, учитеља из Зајаче;

106. у *Јадр. Ђешници*:

Живка Деспотовића, учитеља из Бадовинаца, окр. подринског; Надежду Деспотовићку, учитељицу из Бадовинаца;

107. у *Јошеви*:

Милана Дачића, учитеља из Јошеве;

108. у *Текеришу*:

Трпка Стојановића, учитеља из Орида, окр. подринског; Наталију Стојановићку, учитељицу из Орида;

109. у *Чокешини*:

Милосава Јовановића, учитеља из Прњавора, окр. подринског;

у мацванском срезу

110. у *Бадовинцима*:

Милана Бркића, учитеља из Пуљковића, окр. подринског; Леносаву Таушановићеву, учитељицу из Накучана, окр. подринског;

111. у *Причиновићу*:

Милицу Обрадовићеву, учитељицу из Лознице;

112. у Равњу:

Драгутина Лашевића, учитеља из Равња;

113. у Салашу Прнобарском:

Љивојина Радосављевића, учитеља из Рибара, окр. подринског;
Зорку Радосављевићку, учитељицу из Рибара;

114. у Црној Бари:

Анку Ковачевићеву, учитељицу из Богатића, окр. подринског;

115. у Шеварицама:

Косту Божовића, учитеља из Табановића, окр. подринског;

116. у Штитгару:

Јелисавету Тадићеву, учитељицу из Каоника, окр. крушевачког;

у посаво-тамнавском срезу

117. у Дебру:

Атанасија Витића, учитеља из Глушаца, окр. подринског;

118. у Драгињу:

Зорку Рапићеву, учитељицу из Драгиња, окр. подринског;

119. у Јаловику:

Добросава Ивановића, учитеља из Јаловика, окр. подринског;

120. у Каони:

Љубомира Радовановића, учитеља из Г. Бадање, окр. подринског;

121. у Коцељеви:

Јелицу Димитријевићеву, учитељицу из Вел. Поповца, окр. пожаревачког;

у поцерском срезу

122. у Врањској:

Љубомира Гавриловића, учитеља из Врањске, окр. подринског;

123. у Добрићу:

Славку Томићку, учитељицу из Меховине, окр. подринског;

124. у Криваји:

Надежду Петровићеву, учитељицу из Брасине, окр. подринског;

125. у Накучанима:

Даницу Ђурићеву, учитељицу из Дебрца, окр. подринског;

126. на Ориду:

Зорку Одовићку, учитељицу из Голупца окр. пожаревачког;

127. у Цуљковићу:

Богдана Васића, учит. заступника из Дворишта, окр. пожаревачког;

у рађевском срезу
128. у Белој Цркви:
Саву Ђурића, учитеља из Беле Цркве.

У пожаревачком округу

у голубачком срезу

129. у *Нересници*:
Видосаву Кузмановићку, учитељицу из Кучева;

у млавском срезу

130. у *Златову*:
Михаила Костића, учит. заступника из Бусура, окр. пожаревачког;

131. у *Каменову*:

Здравка Петровића, учитеља из Каменова, окр. пожаревачког;

132. у *Кочетину*:

Павла Николића, учитеља из Бељаке, окр. моравског;

132. у *Крвијама*:

Јеремију Ристића, учит. заступника из Крвија;

133. у *Мелници*:

Марка Лакићевића, учит. заступника из Мелнице, окр. пожаре-
вачког;

124. у *Рашаниу*:

Милутина Дедовића, учит. заступника из Рашанца, окр. пожаре-
вачког;

у моравском срезу

125. у *Влашком Долу*:

Милицу Рајичићеву, учитељицу из Кривеља, окр. тимочког;

126. у *Кушиљеву*:

Радосава Борђевића, учитеља из Гложана, окр. моравског;

127. у *Породину*:

Илију Илића, учитеља из Трнаваца, окр. крушевачког;

128. у *Сибници*:

Јована Поповића, учитеља из Сибнице, окр. пожаревачког;

у пожаревачком срезу

129. у *Пољани*:

Чедомира Вулићевића, учитеља из Пожаревца; Николу Микића,
учитеља из Топонице, окр. пожаревачког;

130. *у Смољинцу*:
 Ранка Ковачевића, учитеља из Жабара, окр. крагујевачког; Марију Ковачевићку, учитељицу из Жабара, окр. крагујевачког;

131. *у Шапцину*:
 Костадина Миловановића, учитеља из Трњана, окр. пожаревачког; Марију Петровићеву, учитељицу из Трњана; Јелену Митићку, учитељицу из Жагубице, окр. пожаревачког;

у рамском срезу

132. *у Бискупиљу*:
 Божидара Живковића, учитеља из Самариновца, окр. крајинског;

133. *у Десини*:
 Стевана Пајевића, учит. заступника из Десине;

134. *у Кличевцу*:
 Љубомира Павића, учитеља из Кличевца; Катарину Петровићеву, учитељицу из Азање, окр. смедеревског;

135. *у Курјачи*:
 Боровоја Димитријевића, учитеља из Кусића, окр. пожаревачког;

136. *у Кусићу*:
 Димитрија Алексића, учитеља из Кусића, окр. пожаревачког;

137. *у Мајиловцу*:
 Глигорија Крстића, учит. заступника из Врановца, окр. моравског;

138. *у Печаници*:
 Велимира Трифуновића, учит. заступника из Печанице;

139. *у Раброву*:
 Јеврема Цветковића, учитеља из Мустапића, окр. пежаревачког; Марију Јовићку, учитељицу из Мајиловца, окр. пожаревачког;

140. *у Тополовнику*:
 Лепосаву Благојевићеву, учитељицу из Миљевића, окр. пожаревачког;

у хомољском срезу

141. *у Близнаку*:
 Милутина Петровића, учитеља из Близнака;

142. *у Влаолима*:
 Васу Томића, учитеља из Влаола, окр. пожаревачког; Драгу Томићку, учитељицу из Влаола, окр. пожаревачког;

143. *у Јасикови*:
 Даринку Мајурчеву, учитељицу из Врбе, окр. чачанског;

144. у *Крепољину* :

Михаила Павловића, учитеља из Крепољина, окр. пожаревачког;
Зорку Павловићку, учитељицу из Крепољина;

145. у *Осаници* :

Косту Минцића, учитеља из Јасикове, окр. пожаревачког; Даницу
Минцићку, учитељицу из Јасикове;

146. у *Сигама* :

Даницу Башићеву, учитељицу из Клоке, окр. крагујевачког;

147. у *Суво-Долу* :

Сретена Ивановића, учитеља из М. Градишта, окр. пожаревачког.

У тимочком округу

у болевачком срезу

148. у *Јабланици* :

Саву Савића, учит. заступника из Кривеља, окр. тимочког;

149. у *Лукову* :

Димитрија Смиљковића, учитеља из Валакоња, окр. тимочког;

150. у *Планиници* :

Живана Милосављевића, учитеља из Планинице; Љубицу Јовано-
вићеву, учитељицу из Планинице;

151. у *Подгорицу* :

Манојла Ђорђевића, учит. заступника из Валакоња, окр. тимочког;

у заглавском срезу

152. у *Васиљу* :

Михаила Профировића, учитеља из Вине, окр. тимочког; Макрену
Профировићку, учитељицу из Вине, окр. тимочког;

153. у *Доњ. Каменици* :

Светислава Николића, учитеља из Кожеља, окр. тимочког; Дра-
гињу Николићку, учитељицу из Кожеља;

154. у *Жуковцу* :

Трифуна Илића, учитеља из Жуковца окр. тимочког;

у зајечарском срезу

155. у *Вражогрницу* :

Јелену Шурјанчеву, учит. заступницу из Д. Б. Реке, окр. тимочког;

156. у *Вратарници* :

Стевана Павловића, учитеља из Краљ. Села, окр. тимочког ;

157. у Гамзиграду:

Владимира Николића, учитеља из Шљивара, окр. тимочког; Даринку Николићку, учитељицу из Вел. Извора, окр. тимочког;

158. у Звездану:

Лазара Јовића, учитеља из Звездана;

159. у Метовници:

Драгутина Симића, учит. заступника из Метовнице;

160. у Слатини:

Јована Карабашевића, учитеља из Брестовца, окр. тимочког; Јелисавету Карабашевићку, учитељицу из Брестовца;

у тимочком срезу

161. у Врбци:

Михаила Станисављевића, учитеља из Трнаваца, окр. тимочког; Латинку Станисављевићку, учитељицу из Трнавца;

162. у Новом Кориту:

Спароја Копривицу, учитеља из Новог Корита;

У топличком округу

у добричком срезу

163. у Дубову:

Добросава Радованонића, учит. заступника из Жит. Потока, окр. топличког;

164. у Мекишу:

Василија Протића, учит. заступника из Мекиша;

у прокупачком срезу

165. у Блацу:

Станку Стевановићку, учитељицу из Лубнице, окр. тимочког;

166. у Драгуши:

Душана Поповића, учит. заступника из Барбатовца, окр. топличког;

167. у Концелу:

Даринку Вучковићеву, учитељицу из Прокупља.

ПБр. 14416. Из канцеларије министарства просвете и црквених послова, 31. августа, 1904. год., у Београду.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

НАУКА И НАСТАВА

СПРЕМАЊЕ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

Према чл. 72. закона о народним школама треба да се заведе „*стручни и инструктивни надзор*“ над свима јавним и приватним народним школама,“ који ће вршити *стални* школски надзорници. Према чл. 84. овај ће се надзор заводити „*поступно*“, кад за то буде буџетске могућности и спремних, стручних људи.“ Ова се поступност односи нарочито на *спремање стручних надзорника*, од којих се тражи, да су свршили философски факултет и положили професорски испит из *педагошке* групе наука (чл. 72.).

Пошто сад мало има људи с таквом спремом, требало би одмах отпочети спремање будућих надзорника. Кад би то почело 1904/5. школске године, онда бисмо тек кроз шест или седам година добили кандидате за надзорнике; јер учење у философском факултету траје четири године, а за професорски испит може се кандидат пријавити тек после две године привремене наставничке (суплентске) службе.

Од свршених гимназиста ретко ко хоће да се упише у XI., философско-педагошку групу наука. До године ће свршити философски факултет само два таква кандидата, који су раније свршили гимназију, а у Великој Школи уче философију и педагогику. Пре њих се ни један гимназиста није уписао у ту групу наука.

Како се, услед смањења броја средњих школа 1898. год., знатно смањило и број ђака у философском факултету, савет је овога факултета пре три године, на основу чл. 43. опште уредбе Велике Школе, одлучио, да се за редовне ученике могу примати

и учитељи и учитељски кандидати који су с врло добрим успехом свршили учитељску школу. Ово се слаже и с мишљењем Академијскога Савета и с предлогом нарочитих комисија за израду законскога пројекта о српском универзитету, који такође допуштају примање свршених ђака учитељске школе за редовне студенте универзитета.

Пре две године, законом о изменама и допунама у закону о средњим школама од 10. маја 1902. г., прописане су две нове групе наука за стручни професорски испит, и то 11. група: психологија, логика и историја философије с основима педагогије и методике,“ и 12. група: „*педагогика и методика* с основима „психологије, логике и историје философије,“ — ну с овим *ограничењем*: „Ове последње две групе наука вреде само за кандидате за *професоре учитељских школа*“ (чл. 116.). Закон о изменама и допунама у закону о уређењу учитељских школа од 10. маја 1902. г. *допуњава* то овом одредбом у чл. II. (чл. 5.): „*Професори у учитељским школама* могу бити она лица, која су свршила философски факултет у *Србији* или на страни и положила професорски испит, према закону о полагању професорског испита у средњим школама. За овај испит *сведоџба о учитељском испиту* на свршетку учитељске школе *вреди као и сведоџба о испиту зрелости* на свршетку средње школе.“ — Ове измене једног и другог закона донело је једно исто Народно Представништво, и оне су једног истог дана (10. маја 1902. г.) утврђене; и тако су оба та закона доведена у *сагласност*, што раније није било, јер су дотле професорски кандидати за учитељске школе полагали професорски испит по старом закону од 1880. г., а не по закону од 1898. г.

Кад се, дакле, пуштају на *професорски испит* она кандидати који су раније свршили учитељску школу, онда је јасно, да им се *мора допустити* и то да се могу *сиремати* за тај испит као *редовни* ученици у философском факултету наше Велике Школе, и то без ограничења, т. ј. да се не тражи ни врло добар успех у њиховој сведоџби о учитељском испиту (јер то ни закон не тражи), нити неки нарочити пријамни испит (који такође није предвиђен законом). — Овакво је тумачење закона примио савет философскога факултета у почетку 1902/3. школске

године; то је усвојила и академијска управа, и то је одобрио г. министар просвете (на основу чл. 43. опште уредбе Велике Школе).

Ну савет философскога факултета променио је после своје мишљење, те је 1903/4. школске године прописао неке *погодбе*, под којима се *учитељи* и учитељски кандидати у будуће могу примати за *редовне* ученике у XI. групи наука, и то:

1) да имају потпуно врло добар успех у сведочанству о учитељском испиту по свршетку учитељске школе, а без поновљених испита;

2) да су положили практични учитељски испит;

3) да нису старији од 30 година;

4) да морају положити пријамни испит: а) из немачкога или францускога језика, који треба да разумеју толико да се могу служити њим при доцнијим философским и педагошким студијама; б) из математике;

5) да при упису морају поднети уверење да нису више у учитељској или другој каквој државној служби.

И немачки универзитети (у Лајпцигу, Гисену и Јени), који примају учитеље за редовне ученике, траже јачу спрему из учитељске школе. Ну немачке учитељске скупштине протестују против тога, и траже да се свима учитељима без разлике призна право да могу студовати на универзитетима. За ово се наводе као разлози, што сваки учитељ има потребу за научно усавршавање, и што нису увек најбољи учитељи они који су одлично или врло добро свршили учитељску школу. — То су ваљда имали на уму и наши законодавци, кад су сведоцбу о учитељском испиту изједначили са сведоцбом о испиту зрелости.

Наш је философски факултет подељен на једанаест одељака, т. ј. све су науке подељене на једанаест група, и ученици се уписују у поједине одељке или групе. Учитељи се могу уписати само у XI. групу; дакле, десет је група наука за њих затворено, — па ипак факултетски савет тражи од њих спрему као од свршених реалаца, који имају право да се упишу не само у разне одељке философскога факултета, него и у технички и правнички факултет. Још је предложено да учитељи полажу пријамни испит и из латинскога језика, да би се њихова спрема што више

изједначила са спремом свршених гимназиста, али и онда да се примају само у XI. групу, дакле, да се никад не могу изједначити у правима с осталим ђацима Велике Школе.

Ако се одобри онај предлог факултетскога савета о примању учитеља у философски факултет, онда ће се на тај начин учитељима спречити приступ у Велику Школу; јер су погодбе за њихов упис тешке, а изгледн су за њихову доцнију, бољу каријеру сумњиви, нарочито с тога што законом није одређено време кад се мора завести стални стручни надзор, него је то остављено увиђавности највише просветне власти и расположењу законодавне власти. Ово ће одбијати и свршене гимназисте од студовања философско-педагошке групе наука, јер они знају, да ће се сва места професора педагогике и философије у учитељским школама попунити досадашњим школским надзорницима, те за њих онда не би било места у тим школама; а могу предвидети и то да се законске одредбе о школским надзорницима неће увести у живот за дуже време, јер је стални надзор скупљи од привременога, па се због тога неће ускоро појавити „буџетска могућност“ за њега.

И учитељи су већином противници сталнога школскога надзора, и ако су неке учитељске скупштине раније биле за њега. Томе су криви, по свој прилици, и неки бивши надзорници, који су к учитељима долазили само као представници власти, а не као саветодавци у тешким васпитним приликама, као помагачи у копликованом школском раду, и као учитељи педагошке науке и дидактичне уметности млађим и недовољно спремним учитељима и учитељицама. Било је, можда, и таквих надзорника, који су само заповедали учитељима, шта да раде и како да поступају, а нису их убеђивали о потреби и правилности тога рада. Било је, како су новине писале, и таквих надзорника, који су вршили чисто административни, или управо полицијски надзор над учитељима. Разуме се, да такви надзорници нису могли за добити учитеље.

Учитељи имају велик утицај на наш народ, и то је сасвим правилно, јер они су носиоци просвете и културе у народу. Они ће, свакојако, имати утицаја, макар и посреднога, и на начин надзиравања наших народних школа. Питање је, хоће ли се они

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

Ускоро задобити за стални и инструктивни надзор, после онога непријатнога искуства са досадашњим надзором? Има људи који не воле никакав надзор, па ни инструктивни; они хоће да буду потпуно слободни у свом раду. Ну ваљан надзорник може поступати тако да учитељу сачува и одржи ту слободу, јер он на учитељев рад неће утицати силом своје власти, него силом научног уверења, које не одузима слободу, него је потпомаже. Кад учитељи буду уверени, да могу добити такве надзорнике, они ће опет пристати на стални надзор; али док они дођу до таквог уверења, може проћи још много времена.

Ну можда ће учитеље нагнати ново искуство о привременом надзору, да опет сами траже стални стручни надзор. Они ће се, по свој прилици, на ново уверити, да онај површни надзор на крају школске године, који ће вршити махом нестручни људи, неће бити бољи ни од досадашњег административнога надзора, а камо ли од сталнога стручнога надзора. Они ће увидети, да оцене које они добију за свој рад на такав начин, неће бити увек правичне, и да неће имати оне вредности коју би требало да имају, нарочито с обзиром на повишавање њихове плате према тим оценама. Сукоби који су се раније јављали између учитеља и таквих једнодневних или полудневних надзорника, можда ће се опет јављати, и то ће најпре нагнати и учитеље и највишу просветну власт, да приступе увођењу сталног школског надзора по одредбама новог закона о народним школама.

Ако се то предвиђа у скорој будућности, онда се зарана мора постарати и за спремање кандидата који, по закону, могу бити школски надзорници. Кад се узме у рачун, да на 80 учитеља долази један надзорник, онда треба спремити око 30 кандидата за надзорнике. — Претпрошле и прошле године било се уписало у философски факултет преко 20 учитеља народних школа; ну у новој школској години остаће их врло мало у Великој Школи; а нових ђака који би слушали философско-педагошке науке, по свој прилици, неће бити, ни учитеља ни гимназиста. На тај се начин, дакле, не може подмирити она потреба у школским надзорницима, него за то треба наћи други начин.

Један од најпоузданијих начина за спремање школских надзорника био би овај, да се дају нарочите *стипендије* оним уче-

цима философскога факултета, који студују философско-педагошке науке; а кад сврше Велику Школу, да се одмах поставе за супленте, како би се што скорије могли пријавити за полагање професорског испита. Ну они треба да се обавежу, да ће, пошто положи професорски испит, вршити дужности школских надзорника.

Поред тога, треба допустити младим учитељима народних школа, да се без полагања пријамног испита могу уписати за редовне слушаоце XI. групе наука у философском факултету. Не би требало забрањивати упис ни оним учитељима који су били благодејанци у учитељској школи, јер они и даље остају у просветној струци. — Нема опасности, да ће се примањем учитеља у Велику Школу смањити њен углед. Лајпцишки универзитет прима учитеље више од 40 година у философски факултет, где они студују философско-педагошке и природно-математичке науке, из којих после полажу и професорски испит, и нико до сад не рече да је то нашкодило угледу тога универзитета.

Наше *учитељске школе* дају добру спрему, која се не разликује много од спреме свршених реалаца. Сад се у Главном Просветном Савету ради на новом наставном плану, по ком ће се у учитељским школама продужити и појачати опште образовање, тако да ће се оно изједначити с образовањем које дају виши разреди средњих школа. Главна ће разлика бити у том што ће један туђ језик заменити педагошки предмети; иначе ће бити заступљени сви филолошко-историјски и природно-математички предмети, као у средњој школи, па и програми предавања за те предмете биће у главном једнаки. У учитељској школи с интернатским уређењем може се извесно постићи већи успех у општем образовању, а да се при том ништа не изгуби у стручном, педагошком образовању.

Школски надзорници, који су свршили средњу школу, могу имати јачу теоријску спрему; а надзорници, који су свршили учитељску школу, и служили неколико година као учитељи, имају бољу практичну спрему. Они треба доста времена док потпуно упознају школску праксу; а овима треба доста труда док савладају главне и помоћне педагошке науке. У заједничком раду они се допуњавају; тако н. пр. у педагошком семинару Велике Школе, при расправљању педагошких питања једни се позивају само на

научне разлоге, а други више на своје наставничко искуство; а за васпитачки је рад важно једно и друго.

Спремање школских надзорника не би требало одлагати ни зато што се *без сталнога надзора не може потпуно извршити нови закон о народним школама*, јер многи су школски послови законом поверени надзорнику.

Тако, по чл. 11. надзорник даје министру мишљење о отварању приватних школа; а по чл. 12. он предлаже отварање нових јавних школа.

Према чл. 24. надзорник изриче казну председнику општине, који не наплати одређену казну због изостанака ученика од школе; а по чл. 50. и 51. он кажњава учитеље за невршење школских дужности, предлаже отпуштање привремених наставника, решава коначно о казни учитеља коју је изрекао управитељ основне школе, и извиђа кривице наставника.

По чл. 55., 57., 58., 59. и 60. надзорник надгледа рад месних школских одбора; он изриче казну председницима и осталим члановима школских одбора, ако не врше законом прописане дужности.

По чл. 62. и 63. врши надзорник, као члан и као заступник председника, у окружном школском одбору врло важне дужности; а по чл. 67. и 68. он надгледа рад управитеља основних школа и наставничких већа.

Према чл. 70. и 71. окружни надзорник, као председник, сазива окружни учитељски збор, који, под његовим председништвом, ради врло важне послове. Сумњиво је да ће се без надзорника моћи држати ови зборови.

Извршење одредаба чл. 72., 73. и 74. одложено је до бољих прилика, према чл. 84. закона; ну није предвиђено, ко ће вршити напред поменуते дужности надзорникове и оне дужности које се помињу у чл. 74. Међу овим дужностима има их тако важних да од вршења њихова у многим зависи напредак народних школа. Тако н. пр. надзорник је дужан бар два пут у години походити и добро проучити сваку основну школу и уклањати сметње школскоме раду, и уз то је дужан поучавати невеште наставнике у правилном школском раду и мора се старати о њиховом усавршавању (чл. 74.). Ове послове може вршити

како треба само *стални* стручни надзорник, и у том њега нико не може потпуно заменити.

Тако се исто одлаже извршење одредаба чл. 76. и 77. које говоре о *надзорничком савету*.

Као што се из овога види, надзорнику је поверено тако много послова, да их други неки чиновник, н. пр. професор или учитељ, не би могао вршити поред својих редовних дужности. Ти су послови тако *тешки*, да се у њих мора много труда улагати; и они су тако *важни*, да им се надзорник, као стручан човек, мора потпуно посветити.

С тога треба озбиљно радити на том да се *што скорије* добије потребан број *стручних надзорника*, који ће вршити *инструктивни* надзор над свима народним школама, као што је то законом прописано.

У Београду, 26. јула, 1904. год.

Д-р В. Бакић.

ТЕЛЕСНО ВЕЖБАЊЕ

(НАСТАВАК)

VI.

Наша народна гимнастика

Да је и наш народ од вајкада подмиривао потребу телеснога кретања разним играма показују наше народне песме и приповетке. А да је знао и за вредност поступности у телесном вежбању види се из оне приче: „Како је Краљевић Марко постао јунак.“ Само што је та истина обучена у рухо чудотворно, као што се и многа упуства за живот без икаква објашњења казују изрекама: „Ваља се“ и „Не ваља се.“ Главно је да је нађена истина.

У народној причи о снази Краљевића Марка вила задаја малог Марка, који је толико био нејак да су га чобанчад код стоке врло често тукла. Кад га је вила задојила први пут — подигао је један велики камен до колена; после другог задајања подигао је камен до појаса; а после трећег — пребацио је камен преко главе. По овоме се види да је нашем народу позната била тајна *поступнога развијања*, само што је није непосредно изнео, него овако у причи, као што то он и иначе чини, кад год износи своја опажања.

У другој причи о домаћину и његову телету та је поступност већ јаче изнета. У њој се очигледно доказује да је дизањем телета сваки дан расла и снага у домаћина, док није толико ојачао да је после могао подићи и одрасла вола.

Да је наш народ схватио и потребу разноликога кретања показују разне игре. Без ове разноликости у покретима никада се тело не би могло свестрасно развити. Отуда видимо да се на сваком скупу дечјем или младићском игре *мењају*. После бацања камена с рамена, с места и из трке долази бацање омашке (омаушке): обема рукама и једном руком; бацање преко главе и т. д. Тако бива и са скоком; с играњем лопте на разне начине; па онда долази рвање на разне начине, играње уза свирку и т. д. *Све то заједно* развија *све* мишиће на телу и чини тело окретним и издржљивим, и, што је најглавније, без досаде и без претеране заморености. Овакве игре неће толико заморити играче и кад трају по неколико часова, колико ће их заморити једнолика игра, која би трајала само један час. Отуда је лако разумети зашто сеоска младеж издржи цео дан на сабору играјући, и ако је пре тога дана радила најтеже послове. Телесни покрети при копању, кошењу или жетви сасвим су друкчији од покрета при игрању.

Овде ћемо навести главније народне, *јуначке игре*, не мислећи да је потребно ређати све дечје и момачке игре: то се може наћи у упутствима и програмима гимнастичким за разноврсну гимнастику у школи и у гимнастичким друштвима. Намера овој књизи није да *исцрпно* изнесе све што чини народну и вештачку гимнастику. Циљ је њезин да у омладине *пробуди вољу* за телесним вежбањем и за јуначким играма. Јер каква је корист од многих упутстава, од многих објашњавања, ако не узимаднемо воље да *собом* огледамо сва та упутства; да се приближимо истакнутим угледима? Што нама недостаје нпје *знање* витешких игара, него *љубав* к њима. Сваки Србин зна за бацање камена, за скакање, за трчање и за рвање, али мало ко налази данас у томе какве насладе...

За данашње *наше* поколење ове простачке ствари као да нису много привлачне. Истина је да су многе наше јуначке и забавне игре у неповрат отишле, нити ће се више икада вратити, јер се неће обновити ни прилике у којима су постале. Али за тим не треба ни жалити. Оно што се данас може пренети из старијих времена, јесте *љубав према телесноме раду у оште*, а у каквим ће се облицима тај рад вршити, стоји до многих прилика, или боље рећи неприлика. Нико нпр. данас неће тражити од сиромашног ђака, да игра лопте, да трчи или да баца камена. У таквим приликама доста су лаке кугле, гвоздена или дрвена шипка и добро проветрена соба. Нема ли се никаквих справа, радиће се шведска гимнастика. Онај који има пространо двориште допуниће ову собну гимнастику, или је и сасвим заменити: трчањем, скакањем,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

бацањем камена и т. д. Ако је коме могућно провести изјутра до два часа у ходу, или у пењању на оближње брдо, и ту се надисати јутарњег планинског ваздуха — биће још боље. Јутарњи радови у врту, при којима се често сагиба и напреже до јачега знојења — такође су благодетни; исто тако наизменично стругање и цепање дрва.

О другим гимнастичким радњама (спортовима), које су везане за боље материјално стање, за доколицу или за зараду, већ је раније било говора.

Наша народна гимнастика може се поделити на игре које тело јачају и мере снагу: *јуначке игре*; и на игре које забављају: *забавне игре*. Средину између једних и других чине *игре уза свирку*, у колу, које осим других добрих страна имају веома велики утицај и на телесно развиће, али о њима неће бити у овој књизи нарочитог говора.

А) Гимнастичке игре за јачање и за мерење снаге

1. Бацање (метање) камена (ђулета)

Најобичнија и најомиљенија гимнастика у Срба о сваком мањем или већем скупу, јесте бацање или метање камена (ђулета). Мени је познато четрнаест разних начина ове народне гимнастике. Толика разноликост показује да је народ по неком добром нагону бежао од једностраности, те тако одржавао увек потребну драж у овим утакмицама.

Камена се може бацати на ове разне начине:

1. С места, с рамена, без корака;
2. „ „ „ „ с једним кораком;
3. „ „ „ „ „ два корака;
4. „ „ омашке (омаушке) једном руком;
5. „ „ „ „ обема рукама;
6. „ „ испред себе обема рукама са замахивањем;
7. „ „ испред себе пробацујући камен обема рукама између ногу;
8. С места иза себе пробајујући камен обема рукама између ногу;
9. „ „ преко главе назад обема рукама;
10. „ „ с ноге;
11. „ „ из појаса (метне се камен појасу на средину, па се замахује, и за тим баца);
12. из трке, с рамена;
13. „ „ омашке (омаушке);
14. „ „ „ „ с окретањем.

Најобичније су врсте бацања камена: с рамена и чисто с места; то исто с кораком једним или с два; и с рамена из трке. Бацачи се разликују и по начину бацања. Ко је добар бацач с места, ретко ће

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

бати и добар бацач из трке; ко радо баца омашке неће тако исто добро бацати с рамена. Али и ако бацач има више наклоности к једној или двама врстама бацања, ипак је потребно да се подједнако вежба у свима овим врстама, јер ће се тако моћи дуже вежбати, а да не осети досаде.

Ко је у младости учествовао у овим играма, зна све ово по себи. И ако сам у бацању камена с места био међу првима — нисам могао никад постићи тај успех и из трке. За мојега ђаковања најбољи је бацач из трке био *Нешо Зековић*, Црногорац: али *само* из трке. Међу нашим друговима на Великој Школи одликовали су се бацањем камена и скакањем: Милан Обућина, техничар; Коста Борисављевић, правник; Лука Лазаревић и Сава Антоновић, слушаоци историско-филолошког одсека, ја сам се с њима могао мерити тек у трећој години ђаковања на Великој Школи, о чем се говори на другом месту у овој књизи. Као најбољи бацач камена (из трке — омашке) у то доба био је, у целој Србији, млади чиновник (потоњи окружни начелник) *Јоксим Јоксимовић*.

Утакмица у бацању камена веома је жива. Два добра бацача боре се о првенство с необичном жестином, и напрежу се до крајњих граница своје снаге. Да наведем један такав пример из моје младости. Године 1884. био сам предавач у Јагодини. О великом школском одмору дођем тазбини у Чачак, где сам био оставио успомену доброга бацача камена. У то време био је ту са службом Илија Филиповић, телеграфиста, родом из Црне Горе, врло добар бацач камена, нарочито из трке, а тако исто и скакач. Једва је чекао да дођем. Првих дана по мојем доласку нађемо се, и у школском дворишту започнемо утакмицу. Око нас се скупило прилично света, и ако је био радни дан. Радозналост у наших гледалаца била је толико исто велика, колико и наше супарништво на огледу. Најпре смо се бацали лакога камена из трке, и ту Илија оста победилац. Али кад узесмо тежи камен (од 20—30 кг.), и отпочесмо бацање с места — Илија остаде испод моје белеге за једну шаку. После неколико узалудних покушаја да ме достигне, Илија признаде да не може даље, и — смути се. Био је веома узбуђен. За тим пређосмо на скакање с места. Кад год ме је Илија доскочио, ја сам одмицао од белеге по један прет. На једанпут Илија пре-стаде скакати. Окупише га гледаоци да скаче и даље, кад је тако мала разлика. Илија их тужно погледа, па рече: „Не познајете ви јогунице! Ако га доскочим — он ће још стопу даље!“ Опazio је Илија да ја још нисам близу своје најдаље мере. (Тада сам скакао једанаест стопа с места без камења у рукама, а с камењем — дванаест, што износи нешто више од три метра).

После ове утакмице Илија се изгуби: остави нас и оде. Кад је прошло неколико дана Илија се био већ стишао, па кад се нађосмо и поведосмо реч о камену и скоку, рећи ће ми: „Ви не знате, господине, шта сте учинили са мном: три дана нисам љуцки ни јео ни пио!..“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Мета' сам се камена у сву Црну Гору и у Србију, па дођо' у Чачак да се обрукам! Али нека вам је халал!"

У младости сам и сâм био веома осетљив кад би ме ко надбацио (а то је често бивало), што ме је нагонило да се непрестано вежба́м. И за нас гимнастичаре вреди она Темистоклова изрека: „Милцијадова слава не да ми да спавам!“ Доцније сам желео да ме ко надбаци и надскочи, јер сам на ову племениту утакмицу гледао као родитељ и као учитељ, и радовао бих се кад год бих видео да свет не остаје само на млађима и на бољима, него и на јачима!...

У нашим земљама ова се јуначка игра још доста добро држи у западним и у југо-западним крајевима, а у источнима је готово престала. Да се ова витешка утакмица унесе у народ једино је уздање у народну школу: ваља почети с децом. Летос,¹ приликом пешачења у Студеницу и на Рашку, бацао сам камена у Драгачеву (у Каони) и за мало сам утекао стаситим и снажним Драгачевцима. Њихов учитељ, мој некадашњи ученик, Вићентије Марковић, такође одличан бадач, негује ову народну гимнастику код своје школе и иначе на сваком скупу: код цркве или код општинске суднице. Овако треба да ради сваки народни учитељ: „Зрно по зрно — ето погача!“

*

Кад се размисли о оволиким начинима само у бацању камена, мора се признати да је народна свест о потреби телеснога развића била увек јака и непомућена, и да је оно уверење о тој потреби које се данас истиче као резултат школовања и науке — одавно имало корена у простоме народу. Прегледајмо само два од ових четрнаест разних начина у бацању камена. Први начин: *бацање камена с рамена без корака* развија гipкост и хитрину, јер се на овај начин бадач спрема да у један мах, као лав, употреби сву снагу... „Што би снаге — камену предаде!“ Чврстим одупирањем леве ноге о земљу (ако се баца с деснога рамена); наглим сагибањем тела и такође наглим устајањем; напрегнутом свом снагом десне руке и оштрим погледом у белегу — бадач се сав предаје једној мисли: да пребаци истакнуту белегу.

Четврти начин: бацање омаушке једном руком развија кичму, раме и доњи део од руке; то исто обема рукама развија још и прсте (шакү) и грудни кош.

Свака радња, дакле, има нарочити задатак и кад би се све једна за другом изводиле — друге гимнастике не би више ни требало. Још кад би се све радње изводиле наизменце и левом и десном руком с различитим камењем уз често замењивање бацања, скакањем: тада би бацање камена и скакање могли заменити многу другу вештачку гимнастику на справама или гимнастику с теретима. И што највише пре-

¹ Године 1900.

www.unil.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

поручује ову нашу народну гимнастику јесте лако набављање прибора за њу: неколико разних каменова по облику и по терету, мало простора — и то је све!

2. Скакање

И ово је веома распрострањена и омиљена народна гимнастика. Она долази или сама или после бацања камена, те тако изазива јачу радњу оних мишића који су при бацању мање радили.

Најбоља особина ове гимнастике јесте: што се може вршити свуда. Наши сељани кад су на доколици, а немају чиме другим прекинути време, обично се забављају овом гимнастиком, за коју не треба никаквих справа, до мало простора. Ученици између часова врше је у самој учионици, ако им се то забрањује чинити у дворишту. Рђава особина нашем скакању јесте: што се скакач дочекује на пете, а не на прсте, што на тврдом земљишту може имати злих последица.

О разним начинима нашега скакања било је говора у ранијим одељцима ове књиге, уз приказ скакања по туђинским начинима.

Али се и ова врста гимнастике може у распаљених утакмичара обрнути у опасну игру. О томе нам прича Вук Врчевић описујући начин скакања, који се зове *Самоскока преко ножа*:

„Скупи се играч чучке, те догна кољена управ до зуба, босоног, па се ухвати објема рукама за палце од нога, а пред њим му пружи го нож јатаган с оштрим узгор, па *овако скуиљен и држећи се за палце од нога прескачи преко гола ножа.*“

У Студеници су ми причали да је необично много скакао учитељ Дионисије Ковачевић (*Буне*). Он је и међу својим друговима у београдској богословији био један од најбољих гимнастичара. Од свих школа у Београду у то је доба највише богословија неговала гимнастику и јуначке игре.

Дионисије је на један особити начин мамио сеоске момке на скакање. Ископао је у школском дворишту дубоку и дугачку руну, па навратио поток, те је до врха напунио водом. Руна је толико била дугачка, колико је учитељ могао прескочити, а да се не омакне у воду. Дугим вежбањем свикао је био да тачно стане на ивицу од прве обале, и да се дохвати супротне обале толико, колико да се ивица не оброне. Али тако нису могли чинити ни најбољи скакачи, који се нису вежбали, јер им је незгодно било у трчању одмерити бакву пред баром. Отуда је и било смешних призора. Ретко би ко и локушао да скаче, да учитељ није први прескакао и на супротној обали полагао дукат за онога, који то исто учини. Била је погодба да скакач положи цванцик, па ако прескочи, носи оба улога, а ако падне у бару, губи цванцик.

Најбољи момци прилазе, мере даљину, и огледају на суху, хоће ли моћи исту даљину прескочити. Кад се сврше сви могући огледи, јавља се

најбољи. Ако је сиромах сви се реване и полагају опкладу. Затим се млади витез затрчи из све снаге, и — посред баре! Лако је разумети да оваких огледа није бивало много, и ако је *Бунов* дукат за сиромашне планинце био веома привлачан.

*

Утакмице у бацању камена, у скакању, у трчању и у рвању биле су до пре тридесет година нашој школској омладини најмилија забава. Оне су скупљале на градско поље све најбоље витезове, који су у огледу с турским војницима уздизали народни понос. Стари свештеници причају о тим утакмицама као о својим најмилијим успоменама. Међу многим њиховим друговима био је најбољи Глигорије Вујановић, који је увек на оваким утакмицама односио победу над турским војницима.

Исто тако причамо ми данас о својим старијим друговима, онда великошколцима: Светозару Петровићу, Војиславу Стојковићу, Богдану Вукосављевићу, Божи Мутавџаћу и др. За нас ондашње ђачиће то су биле знамените и омиљене личности; наши угледи којима смо подражавали. Приче о њиховој снази и о издржљивости постајале су у нашој детинњској машти читаве легенде. Они су, и не знајући за то, били наши учитељи гимнастике, и будили нам љубав према јуначким играма.

Б) Гимнастичке забавне игре

Ове игре и ако вежбају тело и изазивају живу утакмицу између играча, ипак немају онога витешкога обележја као праве јуначке игре. Главније од ових игара јесу:

1. *С коња на кобилу, или... с коња на магарица*. Играчи се одаберу парови у снази, да би један другог могли држати на леђима, па се онда ухвате два и два за руке. После овога понамештају се у круг све два и два, који су се у почетку спарили тако да пар од пара буде далеко два до три корака, и тада они који морају да леже, сагну се одупревши се рукама у колена да снажније држе, а другари их јашу. Чим један другог појашу, одмах ће се један од њих потезати лоптом на најближег свог друга с десне стране и викати: „Један!“ Овај ће се бацити другом до себе, рекавши: „Два!“ Овај опет трећем, а трећи четвртном — све по један број више набрајајући до десет. Ово иде брзо и живо, мањ ако су играчи невешти или нејачки, па се љубају и не могу да држе, него се морају намештати. Како се наврши број *десет* одмах је *промена места*, и на онима што јашу *јаре*, то јест они су једну игру обиграли. И тако колико буде *промена*, толико је на јахачима *јарића*. После се баца лопта изнова као и пре. Ако који не ухвати лопту кад му се баци, онда јахачи сјахују и беже куд ко може, а коњи грабе лопту, па који уграби пре баца се за којим од јахача, и гађа да га

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

погоди. Ако га удари онда они јашу пређашње јахаче, сваки свога друга, а ако га не погоди, опет лежу, те их јошу као и пре. Тако се игра докле им се не досади (Милићевић).

2. *Клипка*. Највише о празницима, на састанцима и код кога уза свирку, вуку се клипка парови између момака. То се ради овако: седну двојица на земљу, одупру један другом табанима у табане, а ухвате обојица за клипак који стоји попреко између њих, баш где су им табани састављени. Кад се да знак, повуку обојица сваки к себи, да би један другог надвукли, то јест дигли од земље. Ко се не подигне с места, и свога противника дигне од земље, тај је јачи, и противник се зове надвучен (Милићевић).

Клипка се може вући и кад двојица закаче прст за прст (обично средњи), а одупру се ногом о ногу. Ово се још зове: *вући се прста и вући се куке*.

3. *Дерати јарца*. За најближе дебло које положите гране у нискога дрвета, или за утврђену мотку на двома јаким сохама, хватају се деца или момчад обема рукама, па на један пут обе ноге кроза своје руке протуре себи за леђа, и кад их протуре и тако малко постоје, врате их опет, па се после пусте. Та се игра зове: *дерати јарца* (Милићевић).

4. *Носила*. Двојица узму мотку као чабрњак на раме, а трећи се ногама испод колена обеси за мотку не држећи се рукама (Предраговић).

5. *Потерач*. Ђак дигне руке косо у страну, замахне телом такође у страну, дочекује се на руке, па после опет на ноге, и обрће се на овај начин наизменце на рукама и на ногама, као кад би се какав точак низ брдо спустио (Предраговић).

6. *Дубљење на глави*. *Дубљење и ходање на рукама*. У овом дубљењу не држе се ноге право, већ се у колену савију, и ђак учи најпре да у месту дуби, па за тим тек да на рукама дубећи напред иде и после дубљења да се увек на ноге дочекује (Предраговић).

Као пример велике слободе сеоских младића наводимо *дубљење на пресеченом дрвету*. То чине снажни и окретни младићи. У мојем селу то је чинио један младић који се на највеће дрво пео с необичном брзином, па се с њега спуштао низ грање. Он је ишао на *гигалама*, које су биле тако високе, да се је на њих пео с врљика.

7. *Колачар*. Први ђак стоји право и чврсто; други му меће руке на рамена, одскочи обема ногама у један мах од земље, обухвати ногама првога око појаса, и скопчава их у прегипању *првом* иза леђа тако, да се може самим ногама држати, кад после скока руке буде низа се спустио (Предраговић).

8. *Просјак*. Ова игра бива на исти начин као и *колачар*, само што овде други с леђа првоме око појаса се хвата. И *колачар* и *просјак* мора са својим бременом да хода тамо — амо (Предраговић).

WWW.UNILIB.RS 9. *Звона*. По два једнака ђака окрену леђа један другом, скопчају руке у лактовима, дижу и спуштају један другог на изменице тако, да онај који диже мора се сагибати, док други не дође у водоравни положај (Предраговић).

10. *Извијање испод руку*. Двојица се узимају за руке, дижу их на више, и окрећу се у исто време испод њих тако, да један другоме најпре с леђима, а после с лицем окренути буду, и понављају ово с почетка лакше, а после све брже на десну или на леву страну (Предраговић).

11. *Роми даба*. По два ђака подједнаке величине и снаге стану на супрот један другоме на једној нози, а другу савију у колену, и руке на прсима прекрсте. Сад гурају раменима један другог донде, док један равнотежу не изгуби, и с тога се на обема ногама дочекати мора, а онда је већ побеђен, и мора победитеља по претходном уговору 10, 15 или више корака на леђима носити (Предраговић).

12. *Жив товар*. Двојица узму мотку на рамена на коју трећи узјаше, држећи се рукама за њу, и сад га она двојица носе тамо — амо, и на послетку га опет на земљу спусте (Предраговић).

13. *Пребацивање преко руку*. Двојица се ухвате чврсто за руке, трећи стане са стране до обојице, нагиње се малко напред, и закачи своје у лактовима савијене руке као кукачу око руку оне двојице, који су даље од њега (не за оне које он трбухом додирује) и скочи сад на више и напред. У самоме скоку диже ноге навише, а главу сагне напред наниже, и прилеже грудима на оне руке, за које се он својима закачио био, а она двојица, који га држе, дижу му оним другим рукама донде ноге навише, док му с оне друге стране не падну, и онда се сви троје рукама пусте (Предраговић).

14. *Возање на моткама*. Један ђак узме по једну мотку у обе руке, други легне потрбушке на ове тако, да су му раширене ноге у прегибалу наслоњене доле на мотке, руке се ухвате горе за мотке и савију се у лакту, а прса испадну по самој тежини тела наниже, и у таквом га положају први на моткама воза (Предраговић).

15. *Пребацивање преко себе*. Двојица најпре хватају рукама једно кратко и глатко дрво, као што се за тегљење клипка хвата, па после дижу тако састављене руке преко главе и окрену леђа леђима. Сад подухвата један својим плећима другог опет испод плећа, пружи руке добро, па се сагиње донде напред, док онај, кога он диже, не изгуби равнотежу, и стрмоглавце падне, држећи се чврсто рукама за клипак и дочекујући се на ноге. Сад се опет леђима један другом окрену а диже први другога и т. д. (Предраговић).

16. *Скок стрмоглавце*. Један ђак клекне на земљу и спусти се у исто време и на руке, као кад би хтео да пузи, но не миче се с места; други пак затрчи се на неколико корака, и кад дође до онога који клечи, а он се дочекује на руке и диже ноге (као кад би на рукама дубити

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

хтео) толико наврше и напред, да равнотежу изгуби, но он се наслони својим плећима на плећке својега друга који клечи, а леђа овога служе му за подупирало, док се на ноге не дочека. После овога клекне онај други, а први се претугра стрмоглавце преко њега (Предраговић).

17. *Робова*. Дружина се раздели на две странке као и кад се игра лопте, па у пространијем пољу поставе један на спрам других, на 30 или више корака по један проштац или што друго позгодно, и то зову *мета*, а забележе и где је средина између њих.

Сад ће један по један, а може и по више њих, сваки час излетати из дружине по реду до *средине*, а који је вештији и јуначнији и даље преко средине, с речима:

— Чик! Чик! Да мегдан поделимо!

Други опет из противне странке, дотрчаваће да те налетаче заробе, и ако ови не побегну, неко их руком докачи ма где, онда је онај окачени *роб* оне странке, из које је био онај који га је руком докачио. Онај роб стоји на страни 3—4 корака наспрам *мете* оних који су га заробили.

Другови заробљенога затрчаваће се сада да га одроби, то јест, да га избаве из ропства, али ће њега чувати они што су га заробили. Ко кога у томе налету и браћењу ма и најмање дохвати руком, тај је победилац, а дохваћени мора бити роб. Напротив роб, кад га ко од његових другова докачи, ослобођава се ропства, и иде на своје место.

По неки ће се опет залетети, да оптрче мету противне странке. И ако је оптрчи а нико га не сретне или не стигне да га зароби пре него што би се он вратио на своју мету, зове се: *оптрчина мета*.

У овој игри једна страна надигра другу тек онда кад јој све играче зароби, па их нема ко да избави из ропства; или кад би се десило да се с једне мете све друштво разаспе или да кога зароби, или одроби, или да одбрани кога су потерали, па неко с противне стране стане на мету тако остављену.

Колико пута која страна чију мету добије, рачуна се да има толико *царства*.

Ова је игра врло весела, јер се у њој могу да чине изненађења. Друштво се ту довољно и слатко истрчи тако, да са свакога играча липти зној (Милићевић).

18. *Мегдана с коња*. Ове игре играју четворица т. ј. два чине од коња, а два од мегданџија. Коњи клекну један според другог, па пану на руке. један другом тичући главама у рамена, а мегданџије шједу њима на леђа прекретивши ноге. Мегданџије ухвате себе за десно ухо лијевом руком, а десну промакну испод лијеве, и погоде ко ће кога шјећи руком. Они те први почиње рече другоме: држ' ми се, сокоде, а они те чека ударац, стави десну руку на образ. Наравно не може да замахне, јер му не да лијева рука којом се држи за ухо, те

залијепи по руци и образу онога, који се лако може превалити онако шједећи, али се тако вјешто чува и упре се на ону страну ће удара, да одржи равнотежу. Сад ови те је примио ударац (овђе зову шамар) опет сијече други као ови први. Овако се сијеку све докле један другога не превали на тле, и који први пане, они је изгубио мегдан, а они други добио (Врчевић).

19. *Погаче*. Ова је игра доста проста, а ево како то бива: склопе двије десне руке и измијешају прсте, те кад рекну: хоћемо ли? — онда почну ломити, т. ј. прсте, па кад ко коме превије добије игру (Врчевић).

20. *Језа*. Свежу двојица руке и ноге, па кад шједну један спрам другога, онда им ставе по један штап испод кољена, околу којег опет им свежу конопцом руке и ноге, тако да су свезани у кљупко као јез, и да се ничим не могу макнути осим шједницом. Кад овако обојицу свежу, пренесу их и одмакну два три корака, па их пусте, а они јурише један пут другога, као да ће се побити, но повукујући се док се не састану прође неколико минута, а народ се већ почне смејати. Кад се састану, будући им свезане и ноге и руке, немају се чим бити, него гледа ко ће коме *подвући прсте од нога под ноге*, те онда ласно превали онога (Врчевић).

21. *Кољенима у дрво*. Ако се момци у кући играју, служи им за игру греда, а изван куће грана од каквог дрвета, па редом један по један обеси се о првој или о другој (греди или грани) рукама и пружи се, па онако висећи рукама удара су оба кољена у дрво о ком уиси, и сваки пут кад удари, пружи се. Они те гледају броје колико ће пута ударити, па кад се умори и већ сасвим ослаби животом, онда се спушта, па други брже боље поскочи, те исто овако као и први чини, а за њим сви остали (Врчевић).

22. *Дизање мрца с нога*. Легне један човјек на сред одаје на леђа, пружи се што боље може, и укочи се тако чврсто као мртац кад се охлади. Сад сви мушки који се нађу у игри окладе се да ће га с нога дигнути. Од оних те стоје дупке, први узме обје ноге оног лежећег па их рашири колико своје може ставити стиснуте, те подигне ноге себи до кољена, а онога те лежи узме рукама до испод листова (бута) те почне дизати. Кад га дигне опет спусти, дође други па дигне исто као и први, и сви редом, али ономе те не може да дигне (које у ретко бива) почну се сви ругати (Врчевић).

23. *Клендавице*. Два момка млада шједну на сред одаје, подметну један другоме ноге испод шједнице, ухвати један другог за пас, па један потегне онога другога врх себе, па опет се они други врати назад, те он пане као они први, а први опет дође врх потоњег. Кад гођ који буде горњи, наравно стане му кољенима на трбух, па сваки пут јекне као да га претисне што најбоље може (али га не претисне него један другог чува) и час један једноме а други другоме говори: на, ово ти баби

WWW.UNI-N.S.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Јешни; на, ово ти ћеди Шћепану и т. д. доклен им се гођ не досади (Врчевић).

24. *Капу узети на узнак*. Један јак момак стане на сред одаје четвороношке и држи капу у зубима, а други који се узда у себе да ће изиграти окрочи га про леђа, а стоји ногама на тлима, окренувши се с противне стране од главе онога те испод њега стоји, ухвати му се обема рукама за пас, те се преметне про њега и пане на узнак на леђа (свеђер држећи се рукама за пас). Сад помиче се на се испод онога те га држи доклен му гођ дође главом те му узме зубима из зуба ону капу, па с капом се опет ногама и животом врати на леђа ономе те га је држао (Врчевић).

25. *Зуб и нос*. Сви мушки који ове игре играју зареку се, који не изигра игру да плати оку вина. Игра бива овако: Клекне на кољена, па пружи руку по тавану од кољена лактом, и ће му досегне средњи прст од руке, онђе стави какав му драго повчић. Кад овако измјери, онда му свежу руке на леђа, па онако свезан *прегиње се полако да ухвати зубима онај новац*. Мало који дохвати ако не удари зубима о долину, а ако му реуши (испадне за руком) да новац прихвати још је мучније да се исправи на кољена, него се превали на десну или лијеву страну (Врчевић).

26. *На плојке (или на плочке)*. Плојка или плочка јест један плочаст камен, дебсо колико два прета, а околишен као дно од каре. Сваки играч своју за се и по својој вољи изабере и отеше. Дружина се сад подијели ко ће с киме т. ј. два и два, или три и три и т. д.. погоде се у којој ће даљини поперити два дугуљаста камена који се зову циљеви, који се попере један спрема другога од 20 до 30 корака један од другог далеко, пак почне гађати један од дружине, па за тим од друге све редом, крочивши, од циља једнога гађући другога три четири пута. Ко погоди циљ броји му се два понта. Сви како који гађе, иде к ономе циљу што га гађају, па опет узме сваки своју плојку, те опет гађу они други циљ као ови први. У колико поната играју вазда уговоре а обично у 20 или 30 и вазда у вино, али ћеца која немају новаца, а хоће да се играју, уговоре носиља, т. ј. они ко изгуби да пренесе у кркаче онога те је добио од једнога циља до другога. Смијешно је ћецу гледати кад се носажу, а они те јаше руга се носачу на много начина. И сџм сам у своме ђетинству више пута на плојку играо, па изгубио и добивао (Врчевић).

Вук Караџић овако описује ову игру: „Плојка се управо зове округла и глатка камена плочица, којом се у овој игри гађа у други исправљени камен, који се зове *циљ*; кад се почиње бацати, зове се *чињати*; који чиња обично рекне: „чињ и почињ; који први чиња', вазда га добија'; који задњи чиња', нигда га не добија'!“ Која страна прије по-

годи 10 пута, она јаше ону другу од једнога до другогa циља (који су око 50 стопа раздалеко, па се бије плoјкама и од овуд и од онуд):

„Но се игра *пложке* на окрајке.“

Ова наша народна игра много личи на старо јелинско *бацање дискаса*.

Од игара с лоптом најобичније су: *града* [„у коло“ у кале (турски: град)] и *мете*.

27. *Град*. Ова се игра зове још и: *у коло* и *у кале* (турски: град) и *шукe*. Лопта се уваља од говеђе длаке, или се сашије од крпа. Коло се обележи чим било, па једна половина остане у колу, а друга половина, у које је лопта, иде по даље од кола, па онај у којегa је лопта гађа из потаје једнога од оних у колу, и одмах се после удараца разбегну. Један из кола узима лопту и гађа кога било од ових што беже, па ако га погоди — онда ови из кола добивају игру, те иду да крију лопту.

82. *Мете*. За ову се игру узима тврда лопта од гуме, и удара се дрветом, дебелим као појача тржница (окалагија). Мете се поставе: *мала* и *велика*. Они чија је игра ударају лопту дрветом, и ако је добро ударе (*поткече*) она одлети далеко: много даље него што би се могло руком бацити. Они у пољу гледају да ухвате лопту, а ако им то не пође за руком, труде се да погоде играче док трче између мале и велике мете. Ако се деси да сви играчи промаше лопту или је близу отерају, онда је игра изгубљена, јер више немају права на *поткеивање* лопте, пошто нису претрчали простор између мале и велике мете. Један од оних у пољу подбацује противницима лопту и надгледа да играчи не прелазе мету, јер им иначе не да лопту. С тога се његов глас често чује: „Не дам лопту; нисте на мети!“ Кад игра рђаво пође, онда један од најслободнијих играча завара подбацивача и покуша да претрчи између мета. На тај начин често се продужи игра, јер ако буде промашен, лопта се далеко откотрља, те сви играчи, који су били лоше среће у *поткеивању* добију времена да дотрче до велике мете и да се врате к малој. Кад се нађе неколико ваљаних играча на једној страни могу веома дуго да одрже игру, с тога се при деоби пази да не дођу сви бољи играчи на једну страну.

Ова игра била је једна од најомиљенијих наших игара у Ђачко доба. Играли смо је на Малом Калимегдану и на Западном Врачару. Радо смо гледали кад се наши старији другови из виших гимназиских разреда играју ове игре под градом, па кад ко од њих добро поткечи лопту — она прелети преко градскога зида. Особито се је у овој игри одликовао Богдан Вукосављевић, Црногорац, који је сматран као најјачи међу својим друговима.

После ове игре најрадије смо се играли робова. Обе ове игре имају ту добру особину: што играчи морају много трчати, као ни у једној другој игри. Кад сам био у трећем гимназиском разреду играли смо се

мете и робова на Западном Врачару о Духовима сва три дана, и то толико да сам после Духова једва отишао у школу од јаких болова у ногама. Доцније сам познао да су ти болови за младеж права благодет.

Обе ове игре због снажнога дисања шире грудни кош; а због живе утакмице између многих другова одржавају трајну пријатност, тако да се умор никако не осећа.

Завршујући овај преглед *народне гимнастике* не могу пропустити да наведем оцену њезину коју јој даје одушевљени писац књиге „Гимнастика“, Др. Иван В. Поповић :

„Са мога гледишта могу да изведем из наведене грађе још и нешто друго. Налазећи забаве и задовољства у својим играма, народ тражи уједно *згоде* и *прилике* где ће да раширује забаву своју; уједно тражи нарочитих сретстава, којима се може *помагати*. У примитивном замишљају својем он се не помаже zgodним средствима *индустрије*, већ само *природе*. Појача грана на дрвету, обична мотка са чабрњаком, плећа свога друга, камен, цилит — то су му справе за телесно вежбање. У таким побудама народа налазим да имаде клице, која може истерати мало *друкчијег* и *новијег* али истоветна плода, да буде што 'но Вук вели: „онет то али мало друкчије.“ Ја наима налазим да се на темељу тих народних игара може лако извести *систем слободних вежбања и вежбања на разним сравама*. Ја сам местимице показао да у народу и у његовим играма имаде *основа* за то, јер ето наиђосмо на тако лепа *слободна вежбања*, наиђосмо на *скок*, *бацање* и *дизање* да га лепше не можемо ни желети, на напокон видесмо да народ имаде за своју потребу у своме примитивном облику то исто, што су у гимнастици справе: *јарац*, *Реск* и *Вагрен*. Шта ће нам више? То је довољно разлога да је *основ* ту, па га треба мало преиначити, дотерати на новији калуп, удесити према назорима и побудама нашега народа, па ето да не буде ништа *туђега* на њему.

Али поврх свега стоји дух, који провејава те народне телесне игре. *У развијеној људској снази, у живој окретности и у вештини човејега тела наш народ гледа неку мушку узоритост и јунаштво!* Та црта *јуначства* и *развијеног јунаштва* показује да народ у образовању себе самога тежи некоме савршенству *мужанске слике и прилике*. — Зар дакле да напуштамо то? Зар није сва прилика, да настојимо баш око тога, да се *таке особине* развијају у народу, особине и врлине које само допринети могу да се равњају путеви према мети лепшега, разумнијега и бољега живота.“

(СВРШИЊЕ СЕ)

ШКОЛЕ И ЗДРАВЉЕ ЋАКА У СРЕЗОВИМА: ЖУПСКОМ И КОПАНИЧКОМ

од

Др. Доб. Гер. Поповића

СР. ЛЕКАРА

Од скоро отпочето је, да се код нас обраћа мало већа пажња на хигијену школе, наставе и здравље ђака, једном речју на школску хигијену. Па и то што се ради, још је површно, једнострано, и са свим недовољно, да би очували наш подмладак здрав.

Прави лекарски надзор над школом и ђацима уведен је од пре неколико година и то само по већим варошима — установом *школских лекара*.

А за остале школе, по варошицама и срезовима, у том погледу, није урађено скоро ништа важније, него што је било пре неколико деценија.

Школски лекари по варошима потпуно би могли, да одговоре својој узвишеној дужности, јер имају под својим надзором мали број школа и ђака. Али томе им највише смета, што се њихова предложена хигијенска преуређења не извршују тачно.

Заиста је тешко, да се сви лекарски захтеви ради санитарних поправака школа одмах испуне из разних разлога. Али, треба да нам је свима, а нарочито за то надлежнима, увек на уму: *да је боље, да очувамо подмладак здрав; него да га научимо писмености, не водећи довољно пажње о његовом здрављу.*

Имати здравији подмладак много је боље него закржљаб, нездрав, а при томе мало писмен. Од таквог подмлатка немамо скоро никакве користи. Док је здрав подмладак главна основица за интелектуално и морално развиће једнога народа.

Да очувамо подмладак здрав, највише се постиже *школском хигијеном*.

С тога не сме, да се ништа пропусти, а да се не учини, што води томе бољитку. Не сме се рећи: „сад се не може, нема се с чиме, такве су прилике,“ и др. У тим случајевима много је боље, да учење претрпи и знатнију штету него ли здравље. Ту је боље смањити број ђака и школу затворити, него нарушити здравље у деце, или унети им клице за доцније развиће свих могућих болести.

Колико је код нас рађено и како се сада ради на томе, није нам намера, да овде испитујемо. —

Школе и ђаци на селу лишени су тога неопходно потребног и најглавнијег услова за њихово здравље — честог лекарског надзора.

Према постојећим наређењима те школе срески лекари обилазе само, кад врше преглед над новим ђацима, кад каква зараза завлада

међу њима, и када га случајно пут нанесе на какву школу. Има много школа, где лекар преко целе године само једанпут оде.

Па и преглед који лекар врши у тим приликама доста је површан. Ту се приметити само оно, што свакоме боде очи са своје шкољивости. На остале, ситуације неуредности и не обраћа се пажња. Мало болешљиви ђаци ређе се подвргавају лекарском прегледу. И тек, кад каква зараза узме већег маха, да буде и неколико смртних случајева, обрати се тада на све већа пажња.

Али на што све то, кад се и тада у најопаснијем тренутку не испуњавају захтеви лекарски.

Па да ли су за то одговорни лекари?

Срески лекари имају многоструке дужности. Поред тога они имају под својим надзором 10, 15 па и 20 школа, у којима се учи једна до две хиљаде ђака. Под „оваквим приликама“ њима је немогуће да обрате онакву пажњу на здравље ђака и хигијену школе, каква неопходно треба да буде.

Сем тога, све оне битне санитарне поправке, које лекар предлаже да се у најкраћем року изврше, остају илузорне. Томе су пак узрок разне прилике, које коче точак свему, па и чувању здравља наших ђака.

Узмимо на пример: лекар тражи да ваздух у учионици буде увек чист. А може ли се то извршити, кад на једног ђака једва дође 1³м. простора?! Уз то, кад је и вентилација бедна, која и кад се врши више штети здрављу, него што користи!

Или, да нема прашине у учионици — кад је патос тако рђав, да се између дасака види са два прста ширине пуно прашине, која се и при најмањем покрету ђака подиже.

Или, да ђаци право и угодно седе, кад су клупе конструкције препотопске, и где на једног ђака долази ширина клупе само по 20 до 30 см.

Или, да има довољно светлости, и да она осветљава учионицу, како захтевају хигијенски прописи, — кад сунце и не огрева ту учионицу.

Једном речју тражити, да се све оно створи у тој учионици, чега она ни чајмање нема. То значи, да она треба да се затвори, и да се нова прави, која би одговарала свима хигијенским условима.

Па када лекар тражи, да се изврши све то, добија одговор: „да мора за сада да се претрпи, и да се гледа, да оно што је, у колико је могуће, поправи“!

Ево зато једног конкретног примера.

Још пре две године ср. лекар препоручио је, да све школе ова среза набаве пљуваонице. Исте су израђене по његовом упутству код лончара по врло јевтиној цени, а потпуно одговарају намењеној цељи. Уз то послао је доста примерака својих штампаних упустава, у којима је изложена опасност пљувања по поду и др.

Па поред свега тога, што су пљуваонице коштале само 25 п. комад, морало је, да се употреби много труда, те су исте набавиле само неколике школе. А зашто то? Одговор је гласио: „нема ни један динар предвиђен у буџету, да би се за то могло да изда“! Из тога се види, да се код нас *штеди* и за најмању ситницу, која је неопходно потребна за здравље. Зато пада највише одговорност на надлежне, који одобравају поједине буџете. Они рачунају само са хладним бројевима гледајући да стопу што више смање. А да ли ће од тога што, а нарочито здравље да трпи уштрба, на то они много и не обраћају пажње!

Па шта може да ради тада сам лекар? Према оваквом стању, и поред најбоље његове воље и непрекидне пажње учитеља, све здравствене поправке остају скоро безуспешне.

Као што видимо, онде, где је у питању здравље толиких малишана — штеди се. И то, нешто због материјалних прилика, неразумевања, а и довољног непојимања опасности, које прете ђацима у таквим учионицама, а највише због нашег нехата.

Такве учионице не могу одмах да убију, униште оне малишане, што би нам тек тада јако пало у очи. На жалост оне их лагано а за пажљиво око доста приметно слабе, изнуравају; и ако још тада не оболе они понесу собом клице опасних болести, које се доцније услед најмањег нечувања развију и униште га.

А какав се тек преглед врши над здрављем ђака? Слободно се може рећи никакав! Сви ђаци прегледају се само у почетку године и то доста површно. А други пут само онда, кад се каква зараза појави.

Услед тако ретког лекарског прегледа и зараза се не примећује одмах, већ кад сасвим узме маха. А да се каква зараза код ђака угуши врло је тешко. Једно што су ти ђаци, услед доцкан примећене заразе, већ у неколико заражени тим клицама. Ђаци најлакше разнесу заразу широм целог краја. Друго, они се код својих кућа врло рђаво или никако не лече. Треће, одело болесних ђака после какве заразе и не дезинфикује се онако, како би требало, те се зараза за дуго времена спорадично јавља.

Дезинфекција школе врши се већином мизерно или никако. Томе је крива и конструкција самих школа.

Како ће да се изврши потпуна дезинфекција какве учионице и њених ствари — кад им патос не може да се лепо испере, већ сва нечистоћа западне између дасака, да се после осуши, и да при најмањем покрету, а немоли код трчкарања ђака, подигне у ваздух, и да је они опет удишу.

А њихове су клупе, поред свих осталих неправилности рапаве, неравне тако, да прашина из тих рупица не може да се очисти и поред најбрижљивије пажње. —

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Пре него што изнесемо, шта треба и како да се преуреди, да све школе, а нарочито сеоске, добију све хигијенске услове, изнећемо један преглед, из кога ће се видети, какве су школе као и здравље ђака у срезовима: жупском и копаоничком. (Види страну 348).

— Да видимо сада шта нам овај преглед казује? Он нам јасно и очито износи, да у срезовима: жупском и копаоничком немамо ни једну школу, која би потпуно имала ма и један хигијенски услов. Ни једна нема ни половину, а неке имају само једну трећину онога простора, који је потребан за онолики број ђака.

Школа ратајска и то једна учионица има у том погледу добре услове, јер на једног ђака долази 7³м. простора. Исто тако и две учионице школе брдске имају потребну величину простора.

Најмизерније стоји у том погледу школа дубочка и ступањска. У њима би требало да се школује само једна трећина ђака од овог броја, који се сада школује. А у осталим школама једва половина. (Види таблицу на 348 страни).

Тек тада био би испуњен тај један најважнији хигијенски услов. Али, имајући на уму, да у свима тима учионицама нема никакве вентилације, онда би требао да се тај број ученика још више смањи.

Даље све су клупе најлошије конструкције, да се неугодније не могу ни замислити. Код неких једва вире ђачке главе из клупа. А код неких, између наслона и стола могу да стану још по двоје.

Па, да и њих има довољно, добро би било. У њима се малишани тако пресују један уз другог, да не могу угодно ни да дишу. На једног таког малишана долази једва 25 до 30 и 40 см. дужина клупе. Дакле, то није ни трећина од потребне дужине. Па да ли могу ђаци у таквим клупама да пишу и цртају, изгледа да се о томе мало води бриге?!

Осветљење ни у једној учионици није онакво, како захтевају прописи школске хигијене. Али има и таквих учионица у којима сунце никако и не допире.

Према свему томе а и осталим рђавим условима, није могуће, да се у таквим учионицама и поред најбоље воље одржава чистоћа.

Соба за преноћиште, соба за ручавање ђака на много места и нема. А где их има оне су у сваком погледу бедне.

Па шта излази из свега овога?

Издази то, да ни једна школа у ова два среза нема не апсолутне но ни приближне хигијенске услове. Најповољније услове има школа ратајска, која је скоро и грађена. Најмање услова имају: школе дубочка и ступањска, које би требало одмах затворити.

Школа плешка могла би да се преуреди са малим изменама па да одговори хигијенским условима. На школама: александровачкој, трнавачкој и бруској требало би знатнијих поправака.

Школе у срезовима: жуцском и копаоничком

Редни број	Која школа	Број ђака по разредима				Света ђака	Колико куб. мет. простора долази на 1 ђака у појединим разредима				Како су кауце	Колико ширине кауце долази на једног ђака	Имају ли учионице довољно светлости
		I	II	III	IV		I	II	III	IV			
1	Александравацка	62	47	50	57	268	2-25	2-16	1-74	2-23	2-33	35-40 см.	Све су појединачно слабо осветљене
2	Рајајска	64	—	36	—	100	3-8	—	7	—	—	40-50 »	Има
3	Триавачка	59	65	44	45	213	3	1-53	2-4	2-5	—	25-40 »	2 учионице немају
4	Ступањска	58	—	41	—	99	1-9	—	1-5	—	—	30-40 »	Нема
5	Пашка	38	—	40	—	78	2-9	—	3-1	—	—	30-40 »	1 учионица има
6	Брунска	60	50	37	47	194	2-8	2-2	5-1	4-2	—	35-45 »	2 учионице немају
7	Дубачка	56	—	—	—	56	—	1-83	—	—	—	20-30 »	Нема

Колико је било болесних ђака и од чега?

Редни број	Од које болести	У 1902.—3. години		У 1903.—4. години		Процент болесних ђака	
		Колико	Ослабође-Ослабођени са свим за 1 год.	Колико	Ослабође-Ослабођени са свим за 1 год.	1902-3	1903-4
1	Туберкулозе	9	5	13	6	30-5%	34-80/0
2	Сифилис	—	1	—	—	—	—
3	Простудије	—	3	—	—	—	—
4	Ртито (кожне болести)	—	1	—	—	—	—
5	Чамајске болести	—	2	—	—	—	—
6	Мале срца	—	6	2	1	—	—
7	Широкулозе и јаче малокрвности	98	5	99	4	—	—
8	Шарлаха	25	—	—	—	—	—
9	Других болести	253	—	226	—	—	—
	Света боловало	308	18	351	7	—	—

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BG

www.unilib.rs Сем тога, у њима и после извршене реперације није могуће, да се учи оволики број ђака као сада. У такву једну школу долазе сада ђаци из три четири политичке општине.

Према оволиком броју ђака, и према теренским и другим приликама, овај је број школа врло мали. Стога би требало подићи у срезу жупском најмање још две, а у ср. копаоничком још четири школе.

Са здравственог гледишта боље је да по селима има више школа, а са мањим бројем ђака и одељења. Мислимо, да извођење тога не би стало много материјалних жртава, а донело би недогледне користи по здравље ђака — подмлатка народног. На тај начин дала би се могућност, да може да се школује и велика већина женске деце. Тиме би се учинило, да будуће мајке буду спремне, да однегују свој пород. Тада би се лакше сузбијале све празноверице и врачања у погледу здравља и свега другог. Сада треба да прођемо по неколико села и целу општину, док једва нађемо једно женско чељаде, које је бар у неколико писмено.

А како је било здравље ђака у тим школама?

У колико је ова статистика тачна проценат болесних ђака у 1902—3 г. као и у 1903—4 г. доста је велики. Али, он је свакојачо још много већи, јер сваки оболели ђак није тражио лекарске помоћи.

Процент смртних случајева у 1902—3 г. много је већи него у 1903—4 г. зато, што је у тој години у двама школама владао шарлах.

Највише је боловало ђака од шкрофулозе са затеченим жлездама око врата — 28% од целокупног броја.

Од туберкулозе боловало је у прошлој години 19. Кад се узме, да у свима тим случајевима сем два, дакле, у 17 случајева њихови родитељи нису туберкулозни, ти су се малишани најлакше тиме могли заразити у школи.

У оваквим школама, где нема ни једног хигијенског услова, и најздравији ђак може да оболи. А малокрвни, шкрофулозни, чији број чини скоро четвртину од целокупног броја изложени су опасности, да могу најлакше, да се заразе туберкулозом.

На овако доста рђаво стање здравља ових ђака утиче поред школе и удаљеност школе од села.

Неке од ових школа удаљене су од појединих села по 5 и 7 сати. И тај пут мора да пређе један седмо-годишњи малишан по највећој зими и мразу и сметовима. Мора, да подрани у зору и да омркне на по пута. И кад такав један ђачић, који нема ни довољно хаљина на себи покисао до коже, дође у школу, нема где да се осуши, а камо ли пресвуче, већ тако мокар остане — назебе и оболи.

Сем тога и храна, коју ђаци са села узимају, врло је бедна. Жалосно је погледати те ђачиће, нарочито којима је кућа удаљена, те не

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

могу по неколико дана кући, како свако-дневно једу само тврде испечене проје, струк празе лука, а кад кад мало парче тврда сира.

Све то скупа утиче, те ђачићи изгубе врло брзо своје здравље. Услед тих рђавих хигијенских услова они тако пропадну, као што слана младе ластаре каткад сасвим уништи, а каткад их јако спречи у своме развићу, да закржљаве и напослетку пропадну. —

Да се сада запитамо, да ли се ту може помоћи, и на који начин, узимајући у обзир све наше прилике?

Све то да се поправити без много жртава, само треба воље, рада, пожртвовања, а и довољног сазнања о корисности и штетности појединих установа.

Дакле, да изнесемо, све шта треба да урадимо, да се здравље ђака поправи, да се школе уреде, да одговоре битним хигијенским условима. Ово ће највише да се односи на школе по селима и варошицама, које до сада нису имале сталног лекарског надзора.

Тако треба: 1) да лекари одмах најбрижљивије прегледају све школе у подручним им срезовима.

2) да поднесу о томе извешће надлежном министру, са својим мишљењем, да ли та школа, као и све око исте има све хигијенске услове. Ако не, шта треба, и у колико да се поправи. Да ли је то могуће да се одмах изврши, или треба такву школу до поправке или са свим затворити. Даље, колико ученика може да се школује у тој школи. И да ли би требало у томе крају подићи још коју школу и где?

3) Да та мишљења лекара не остану илузорна, већ да се одмах приведу у дело.

4) Са здравственог гледишта неопходно је потребна установа интерната по свима сеоским школама, не упуштајући се у оцену, од какве су користи интернати са педагошког гледишта.

5) Да лекари обилазе једанпут месечно све школе. Да том приликом најтачније изврше преглед над свима ђацима и да о стању школа подносе извешће.

6) Да се за лечење сиромашних ђака, као и за све мере, које су потребне за угушивање какве заразе, одређује у школском буџету по једна извесна сума новаца за ту целу.

7) Да се у основним школама уведу редовна предавања из најпотребније области хигијене.

8) Да лекари бар сваког месеца држе скуп учитеља свога краја по једно предавање из хигијене, на које треба, да је свакоме приступ слободан. —

У В О Д

У ИЗУЧАВАЊЕ РУСКОГ ЈЕЗИКА, С НАРОЧИТИМ ОБЗИРОМ НА ШКОЛЕ И САМОУКЕ

(НАСТАВАК)

Трећа самоукова периода читања руских историских списа.

Све, што је самоук читао у прошлој периоди, има и сад прећи, само сад ће то бити опширнија и тежим језиком написана историска дела. Дакле, прво ће узети књиге, које износе систематску руску историју; затим ће прочитавати монографије о лицима и догађајима и најзад ће ући и у културно-историска дела, нарочито у она, која помажу разумети данашње државно и друштвено уређење у Русији. И овде ваља обратити пажњу на време од Петра Великог до данас више, него ли на раније. Од књига, у којима се излаже *систематска историја Русије*, наводе се ове, из којих самоук може прочитати и само новије и ново доба:

1. *А. Травевский, Русская исторія. 1—2. Изд. 2-е. СПб., Риккеръ, 1895. Ц. 8 р. В. 8-а, 587 и 637 с. — С неколико историских карата и хромолитографских таблица илаустровано.

2. С. М. Соловьевъ, Исторія Россіи съ древнѣйшихъ временъ. 1—29 у 6 књига. В. 8-а свака преко 500 с. Ц. 15 р. — Без слика.

Пре или после овога самоук може прочитати понеко и такво дело, где се сасвим опширно и тежим језиком износе историски догађаји и личности. Таквих *монографија* имају врло много на руском језику, од којих се наводе:

1. А. Г. Брикнеръ. Илакустрированная исторія Петра Великаго. СПб., Суворинъ, 1882. 1—2. В. 8-а 368 и 686 с. Ц. 15 р. — С много одличних слика и т. д.

2. Исти, Иллюстр. исторія Екатерины II. 1—3. СПб., Суворинъ, 1885. В. 8-а ово 800 с. Ц. 18 р. — Особито добре слике и техничка израда

3. Н. К. Шильдеръ, Императоръ Павелъ I. СПб., Суворинъ, 1901. В. 8-а 594 с. Ц. 15 р. — Пуно слика, портрета и т. д.; цела техничка страна особито добра.

4. Исти, Императоръ Александръ I. Его жизнь и царствованіе. 450 илакустр. 1—4. СПб., Суворинъ, 1897—8. Ц. 30 р. —

5. Исти, Николай I. Его жизнь и царствованіе. 1—2. СПб., Суворинъ, 1903. Ц. 25 р. илакустр. — Врло велико дело. Ово и горње технички особито добро.

6. С. С. Тагилевъ, Императоръ Александръ II. Его жизнь и царствованіе. 1—2. СПб., Суворинъ, 1903. Ц. 8 р. 50. — Врло велико дело.

Напоследку, самоук ваља да прочита још понеко дело *из руске културне историје*, нарочито она, која износе *друштвено и државно уређење у Русији*. Штогод више прочита таквих списа, све ће боље моћи разумети садашње стање са сваке стране. Руска је књижевност толико богата таквим делима, да је избор врло тежак. Овде се наводе:

1. *И. Миллюковъ*, Очерки по исторіи русской культуры. СПБ. 1898. Изд. жур Міръ Божій. 1—3. Ц. 4 р. 25 св. — Јако се препоручује.
2. *И. Е. Забѣлинъ*, Исторія русской жизни съ древнѣйшихъ временъ. 1—2. Ма. 1876 и 1879. 8-а 647 и 520 с. Ц. све 7 р. 25.
3. **Великія реформы 60хъ годовъ въ ихъ прошломъ и настоящемъ*. Под редакціей *И. В. Гессена* и *А. И. Каминка*. СПБ., Гершунъ, 1904. — Општи наслов за читаву збирку културно-историскихъ дела (свако од 10—15 табака, по цени од 75 к. до 1 р. 25) од разнихъ писаца: *И. Ф. Анненскій*, Финансовая реформа; *К. К. Арсеньевъ*, Законодательство о печати; *И. В. Гессенъ*, Суденая реформа; *Н. П. Jordanскій*, Земское положеніе; *В. Д. Кузьминъ-Караваевъ*, Отмѣна телеснаго наказанія; *П. Н. Миллюковъ*, Университетская реформа; *В. А. Мясотинъ*, Наканунѣ реформъ; *И. М. Стравховскій*, Крестыянская реформа; *Г. П. Шрейдеръ*, Городская реформа. Света 9 књига биће.
4. *А. Н. Пыпинъ*, Общественное движеніе въ Россіи при Александрѣ I. Изд. 2-е. СПБ. 1885. 8-а 543 с. Ц. 4 р. — Дело је подједнако важно за руску културу историју и за историју књижевности. Књижевна друштва и писци прве четвртине 19. века.
5. *И. Е. Забѣлинъ*, Домашний бытъ русскаго народа въ XVI и XVII ст. Томъ I. Домашний бытъ русскихъ царей въ XVI и XVII ст. Изд. 3-е. Томъ II. Домашний бытъ русскихъ царицъ въ XVI и XVII ст. Изд. 2-е. Ма. 1895 и 1872. В. 8-а око 2000 с. — Са сликама и т. д. Научно, али читко и за нестручњаке.
6. *В. Ключевскій*, Боярская Дума древней Руси. Изд. 3-е В. 8-а преко 500 с. Ц. 3 р. 50. — Научно.
7. *В. Семевскій*, Крестыянскій вопросъ въ Россіи въ XVIII и первой половинѣ XIX вѣковъ. 1—2. СПБ. 1888. Ц. 6 р. све.. — Важно за економску и културу историју Русије.
8. **И. Д. Бѣляевъ*, Крестьяне на Руси. Изд. 4-е. Ма., Ступинъ, 1903. В. 8-а 306 с. Ц. 2 р. — Историски развитакъ селячкогъ сталежа у Русији. Списакъ његовихъ дола и кратка биографија. Научно.
9. *И. Иванюковъ*, Паденіе крѣпостнаго права въ Россіи. СПБ., Мамонтова, 1882. В. 8-а 404 с. Ц. 3 р. — Постанакъ новогъ селячкогъ става у Русији.

За ученике уопште од велике су вредности и многа *очигледна и наставна средства уопште*. Овамо иду *слике из руске историје* за разредну и појединачну наставу, *хронолошке таблице*, историске *карте и атласи* и најзад, *зборници производа* у стиховима, који имају везе с историским догађајима. Сва та средства имају циљ помоћи проучавање руске историје. Она помажу разумевању и памћењу исто онако, као и таква средства за све друге предмете школског и сваког другог проучавања. Још за време прва два курса могу се она корисно употребити у свакој настави, не само на трећем. Овде се наводе прво *слике за разредну и појединачну наставу у руској историји*.

1. *С. Рождественскій*, Отечественая исторія въ картинахъ для школы и дома. Акварельные рисунки исполнены художникомъ *А. Д. Кившенко*. СПБ. 1881. Ц. 20 р. — 31 слика у боји из руске историје. Скоро једино такво средство за разредну наставу. Одатле је изабрано 12 слика под насловом: *Сокращенное издание отечественной исторіи въ картинахъ для школы и дома* (ц. 8 р. 50). Испод сваке слике кратко објашњење, које иде и проширено, на засебној артији, уза сваку таблицу. Величина сликом испуњеног простора 10 са 7 вершка.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

2. *Сорок картинъ изъ русской исторiи.* Художественный альбомъ съ краткимъ объясненiемъ картинъ. Безплатно приложенiе къ газетѣ Сынъ Отечества за 1889 годъ. Положена. 4-а — Ц. непозната. Скоро сасвим добре слике Текст врло кратак. Копије, с руских уметничких живописних дела. Отуд згодно и за познанства с руском сликарском уметношћу.

3. *В. В. Верещагинъ, Исторiя государства Россiйскаго въ изображенiяхъ державныхъ его правителей.* Съ краткимъ пояснительнымъ текстомъ. СПб. 1890. Полож. 4-а. Ц. 6 р. -- Слике, с мало текста. Два издања: у облику књиге и на таблицама. Технички дело.

4. *Портреты русскихъ дѣятелей.* Изд. Гросмана и Кнебеля. Ма. — Историске и др. личности. Врло елегантни челикорези (око 30 са 25 цм.; ц. од комада 1 р.).

Хронолошки списи, које ћемо сад навести, од две су руке: опширни и сасвим кратки. Они излажу хронологију уопште или само ратове и то тако, да се руска историска факта износе или сама, или у вези с општом историјом. Самоук се служи згодним таквим књигама на првом и другом курсу, а на трећем треба већ и сам да прави хронолошке таблице на основи историске лектире. То помаже памћење, јер пружа паметно понављање већ проученог. Овде се наводе *хронолошки списи уопште:*

1. *А. С. Ламинскiй,* Хронологiя всемирной военной исторiи 1—4. СПб. 1901. М. 8-а. — Велико дело. Све битке од 4400. г. пре Хр. до 1900. пос. Хр. Од енга још: *Хронологiя русской военной исторiи.* СПб. 1891 М. 8-а. Повеће дело. Све битке од Петра Великог до поменуте године (ц. 1 р. 50).

2. **М. Острогорскiй.* Хронологiя всеобщей и русской исторiи. Пособiе и справочная книга при изученiи исторiи въ среднихъ учебныхъ заведенiяхъ. 1—3 СПб. 1887 Ц. све 75 к. — Сматра се за најбоље слично дело.

3. *И. Францъ,* Русская исторiя въ вопросахъ и отвѣтахъ. Повторительный курсъ. Изд. 3-е. Ц. 20 к. СПб. 1903. 12-а 94 с. — Врло згодно и прегледно. Поред хронолошких таблица, садржи и питања и одговоре из руске историје.

4. *И. Виноградовъ,* Сборникъ вопросовъ по исторiи. Русская исторiя Съ приложенiемъ способа для повторенiя учениками хронологiи всеобщей и русской исторiи. Ма., Тихомирова, 1887. Ц. 25 к. 12-а 75 с. — Као горње.

Историске карте и атласи служе као допуна горњим списима и сликама; без њих се такође не може замислити никаква правилна настава. У Русији имају од много година одлична таква средства. Опширни спискови карата и атласа за руску историју налазе се на истом месту, где и географска таква учила (в. I. Географiја Русије, напомена). Наводимо само *руске историске атласе.*

1. **Н. Н. Торнау,* Учебный атласъ по русской исторiи. Вр. в. 8-а. Изд. 4-е. СПб. 1903. Ц. 75. к. картоновано. — Тако 20 карата и нешто текста. Технички дело Један од онајбољих школских атласа.

2. *И. Тихомировъ,* Атласъ по всеобщей и русской исторiи для среднихъ учебныхъ заведенiй. СПб. 1893. 4-а Ц. 2 р. — Технички дело.

За сваку су наставу веома згодне књиге, које износе што већи и различнији број народних и књижевних стихова, који стоје у вези с историским

лицима и догађајима. То су тако рећи слике од речи, не од потеза пером или четком. Тако што нарочито оживљава наставу. Ученик се боље може удубити у ствар и лакше памти факта. Уза све ово учице се естетички и језиковно. Такви се стихови читају одмах, како се шта проучи из историје. Самоуе их може прочитавати исто тако одмах после прочитаног читаначког историског чланка. Ако их разуме, добро; ако не, онда их чита и доцније. Наводимо само једну такву књигу:

П. П. Романовичъ, Русская старина въ родной поэзии. Иллюстрированный сборникъ стихотворныхъ образцовъ съ примѣчаніями и словаремъ. Новгородъ 1890. 4-а 468 с. Ц. 4 р. — Цела руска историја представљена је народним и уметничким песмама и стиховима уопште.

Напомена. Много историске лектире, лакше и теже, наћи ће читалац исто онако, као и географске у већим и мањим руским колекцијама, које ћемо већ опширно приказати.

III. Руска усмена књижевност.

За познавање руског народа има особито велик значај познанство с духовним и телесним животом простог народа. Како тај део руске нације мисли и осећа, како живи у кући и ван куће јесте нешто, што ученик руског језика мора сазнати, ако хоће да се упозна с руским народом уопште. Понеке особине тог простог народа налазе се на свима, који се зову Русима, без обзира на образовање или ма шта друго. Исто тако и на свему што излази из њихових руку. Народне приче, песме и пословице, празноверице и прерасуде и т. д. понајзгодније показују духовни живот простог народа. Уз то, све ово показује особито добро и његов живот у кући и ван ове, јер народна прича или ма шта друго, ако описује људе, како живе, описује баш живот простог народа. Приче и т. д. представљају и живот у царском двору тако, да је то управо идеализован живот у рођеној кући простог народа.

С народним песмама, причама и т. д. ученик се упознаје већ при непосредном проучавању руског језика. Све препоручене читанке за прва два курса, садрже између осталог, доста чланака и те врсте тако, да оне пружају доста грађе за прво познанство с народном књижевношћу. Овде на трећем курсу сад му ваља ући мало дубље у ту ствар. Ово удубљење, говорећи уопште, може бити од две руке: језиковно или опште и стручно или специјално. Ако се желимо упознати с народним умотворинама само зато, да би се упознали с руским народом и да бисмо тиме и боље научили руски, онда је наше познанство језиковно или опште. Наше познанство не иде далеко. Чим се упознамо с важнијим приповеткама, пословицама, песмама и т. д. и чим смо понешто сазнали о њихову значењу и постању; чим смо се дакле, уопште, упознали с њима, одмах прелазимо на што друго, на руску уметност, на руску географију, историју или ма шта друго, што смо означили, да треба упознати и што још нисмо учинили, како бисмо и ту сазнали само најзнатније и најопштије, потребно за знање руског језика.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BE

www.unilib.rs И овде не можемо довољно препоручити ученику руског језика, да одатле, од језикованог или општег познанства с руског народном књижевношћу, не треба да иде. Ако ли пак ученик руског језика не учи руски, колико да се њиме практички користи, т. ј. да чита руске књиге ради општег или стручног образовања и да говори тај језик, или можда и да слуша предавања на њему, него жели одати се изучавању народне књижевности уопште или можда руском језику, онда може, наравно, прећи и на стручно или специјално познанство с руским народним умотворинама. По себи се разуме, да ученик неће моћи стручно или специјално упознати се с руском усменом књижевношћу, ако пре тога није добио добро познанство с тиме из читањке и ако се није прво језиковно или уопште упознао с тим предметом. Овоме је узрок исти онакав, као и код географског и историског знања што смо навели. Док не знамо садржину појединих прича и т. д., докле не познајемо живот простог народа и док уопште немамо довољно представа о свему ономе, чему се тражи порекло, веза и т. д., дотле не можемо разумети ни једно научно дело о томе. Јер, оно што научник претпоставља да читалац већ зна, он баш то није проучио и не зна.

За језиковно или опште познанство с руском народном књижевношћу, онајгодније је почети с народним причама. Морамо овде одмах рећи, да је за ученика сваког језика тешко разумети језик народне књижевности, теже него ли какву уметничку причу или роман. То је зато, што су оне написане народним језиком и што говоре о најобичнијим стварима, као и зато, што претпостављају познанство и с народним животом у кући и ван ове. Због тога самоук може прећи на читање те књижевности и доцније, и. н. после писмене, ако не би могао сад све то разумети.

Збирка народних приповедака имају врло много у Руси. То је зато, што тако што радо чита и старо и младо и свака на свој начин налази у њима забаве и уживања. Најважнија је и најпотпунија збирка Афанасјева. Ову и сличне збирке можемо назвати научним, т. ј. оне су постале не зато, да пруже коме забаву или уживање, него да послуже за изучавање значења и постања народних прича, као и за проучавање народног живота уопште. Сем тога, у таквим се збиркама пази, да се што тачније сниме језик простог народа, да буде онакав какав је, неизмењен и недотериван на књижевни. Напротив ненаучна издања намењена су пре свега забави и језик у њима обично није веран снимак народног. Отуда се препоручује ученику рускога језика, да узме научна издања руских народних прича. Али, неће погрешити, ако узме и забавна издања, нарочито и зато, што се она због растреситије и лепше штампе лакше читају и што су често и с одличним сликама, које јако помажу разумевању прочитаног и познанству с народним животом у кући и изван куће. Наводе се:

1. А. Н. Афанасьевъ, Народныя русскія сказки. 1 4. Изд. 2-е. Ма. 1872. — Изд. 3-е подъ ред. А. Е. Грузинскаго, Ма., Сынтинъ, 1897—8 (ц. око 7 р.). Врло велико

дело. Добар izbor одатае, с добрим сликама: *А. Н. Афанасьева, *Русскія дѣтскія сказки* (1—3. Изд. 7-е. Картинки Каразина. Ма. 1898. 8-а 308 с. Ц. 1 р. 75).

2. П. В. Шейнъ, Материалы для изученія быта и языка русскаго населенія сѣверо-западнаго края. *Томъ II. Сказки, анекдоты, легенды, преданія и т. д.* СПб. 1893. — Изшло као LVII Сборникъ отд. русс. яз. и слов. П. А. Наукъ. Од њега имају још пуно богатих збирака народних умотворина великоруских и других руских.

3. В. А. Гатуцкъ, Сказки рускаго народа. Рисунки художника Санцова, Богатова и т. д. Изд. 2-е. 1—20. Ц. од свешнице 25. к. или 1—2 по 2 р. 75. — Одличне слике и штампарска израда. Велик број народних прича.

4. О. Корчевская, Русскі народны сказки для маленькихъ дѣтей. Съ 23 сидует. и 2 рис. СПб., Игрушечка, 1901. Ц. 50 к. — Одличне слике и израда уопште. Слова врло крупна. Иначе као и ово:

5. Н. В. Тулушовъ, Родны сказки. Сборникъ сказокъ для маленькихъ дѣтей. Съ мног. рис. Ма., Святинъ, 1901—2. 1—5. Ц. 15 к., карт. 25 од свеске. Дечји и народни живот. Дечји стихови. Лепе слике и израда. Слова крупна.

После прича, самоук може прећи на *руске народне пословице и заговетке*, које такође пружају поглед у начин мишљења простог народа, а посредно и у његов живот уопште. И овде се ученик не упушта дубље у ту врсту народне књижевности исто онако, као ни у приче и као што се неће упуштати ни у све остало из те књижевности. Понајбоља је збирка народних руских пословица од Даља. Али, ученику може корисно послужити и свака друга поде потпунија таква збирка. Овде се наводе:

1. В. И. Даль, Пословицы русскаго народа. Сборникъ пословиць, поговорокъ, реченій, прибаутокъ, загадокъ, повѣрій и пр. 1-е изд. Ма. 1862. Изд. 2-е (непромењено), 1—2. СПб., Вольфъ, 1872. — Ове су пословице изишле понова као 10. књ. *Полезное собраніе сочиненій Даля* (1—10, ц. све 19 р.), где су у 9. књ. његове *Русскія сказки*.

2. М. И. Михельсонъ, Мѣткія и ходячія слова. Сборникъ русскихъ и иностранныхъ пословиць, изреченій и выраженій. СПб. 1894. 690 с. Ц. 4 р. — Популарна збирка; врло корисна лектира.

3. М. Массонъ, Мудрость народная въ пословицахъ у Нѣмцевъ, Русскихъ и Французовъ. СПб. 1868. 12-а 390 с. — Као горње.

Још онајтеже ће бити самоуку разумети *руске народне песме*. Отуд, ако их на овом месту трећег курса не би могао разумети, онда нек их остави за доцније, н. п. после уметничке или писане књижевности. Од врло великог броја збирака тих песама, наводимо само ове две, уз које иде и једна збирка, која садржи све врсте народних умотворина.

1. Ч. Курбевскій, Пѣсни. 1—10. Изд. Общ. любителей русс. слов. Подъ ред. и доп. П. А. Безсонова. Ма. 1860—1874. Ц. 8 р. — Былевия пѣсни, богатыри и т. д. Највећа таква збирка.

2. П. Н. Петровъ, Альбомъ русскихъ народныхъ сказокъ и былинъ. СПб., Гоше, 1875. Ц. 10 р. — Велики формат. Уметничке слике. За ширу публику. Књига е велика, али садржи само не велик број најзнатнијих прича, песама и т. д.

3. *В. Воскересенскій, Русская народная поэзія. СПб., Семья и школа. 1881. 8-а 339 с. Ц. 1 р. 20. — Збирка прича, былинъ, песама, обрета, пословица и т. д. Ручна књига за улазак у руску усмену књижевност. Опширно о овој збирци Сист. обзор., СПб. 1895., с. 166 (навелће се у руским библиографским списима мало даље).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сад ћемо навести и неке књиге, које пружају непосредан поглед у свакидашњи живот простог руског народа. Нарочито је важно за самоука да сазна за *празноверице и предрасуде руског народа*. Овде се наводе:

1. *В. Даль, О повѣрљивихъ, суевѣрљивихъ и предрасудахъ рускаго народа. Изд. 2-е. СПб., Вольфъ, 1880. Ц. 1 р. 50.
2. Исти, Новыя картины изъ быта русскихъ дѣтей. СПб., Вольфъ, 1875. 8-а 378 с. Ц. 2 р. — Са сликама. Две историске приповетке; остало слика тежки руски селачки живот.
3. Исти, Первая первинка полуграмотной внучкѣ. 8-а 142 с. Первинка вторая. 8-а 142 с. Обоје 3. изд. СПб. 1879. Ц. по 1 р. 50. — Обе књиге са сликама у боји. Пуно прича, причаца, стихова, пословица, скороговорокъ и т. д.
4. Исти, Кромки. 1—2. СПб. 1871. Ц. по 2 р. — Са сликама. Пуно чланака о руском животу. Самоук би требало да прочита свакако и 2—4.

На крају овог одељка да изнесемо још само три дела, којима је предмет *научно излагање народних руских умотворина*. Ово се чини ради оних, који би хтели ући мало дубље у ту ствар. Иначе, сваком је потребно, после овог непосредног познанства с руском усменом књижевношћу, да пређе на оне одељке у свакој већој историји књижевности, који говоре о томе. Од овог знања не треба му више за опште или језиковно познанство с народним руским умотворинама.

1. А. Н Пыпинъ, Исторія русской этнографіи. 1—4. СПб. 1890—92. Ц. 10 р. (појед. св. по 3 р.). — Врло велико научно дело. *Садржај* ове значајне књиге наћи ће се у Мезијеръ, Русс. слов. I. 33 с. (овде се ово наводи мало доцније).

2. В. Миллеръ, Очерки русской народной словености. 464 с. Ц. 2 р. Ма. 1897. — Научно. *Садржај* у Мезијеръ, Русс. Слов. I 48 с.

3. П. В. Владиміровъ, Введеніе въ исторію русской словености. Изъ лекціи и изслѣдованій. Кіевъ 1896. Ц. 2 р. 20. — Књижевност о руским народним умотворинама. О руској народној појезици, о обредним несмама, о загонеткама, пословицама и т. д.

Напомена. Поједине народне руске приче, пословице и т. д. могу се наћи и у колекцијама, поменутих под I и II.

IV. Теорија и историја руске књижевности.

Пошто се ученик упозна с руском усменом, ваља да пређе и на писмену књижевност. Прво познанство с тиме добија ученик из читанака за први и други курс учења руског језика исто онако, као и знање из руске отаџбине географіје и историје, из народних умотворина и т. д. Докле не проучи све то из читанке не иде даље ни на руску књижевност. То ће учинити тек по свршетку оба прва курса. Руска је књижевност и стара и богата. Отуд није лако изабрати, шта баш ваља прочитати и проучити и колико од свега тога. Али, у томе послу јако помажу врло многа дела на руском језику, која су зато и написана, да олакшају улазак у руску књижевност.

Да се књижевност не може упознати простим читањем историје руске књижевности, то се по себи разуме. Пре, но што пређемо на читање таквих дела, ваља нам се упознати са самим књижевним производима, који су предмет

те историје. Пре, но што бисмо хтели проучити постанак и значење народних умотворина, ваља нам се упознати са самим причама, песмама и т. д. Исто тако, пре, но што бисмо проучили систематску историју Русије, ваља нам се упознати с појединим лицима и догађајима. Тако је исто и с историјом руске књижевности. Све дотле, докле се не упознамо с појединим књижевним производима и биографијама разних писаца, дотле не можемо читати ни систематску такву историју. Јер, историја руског народа, географија Русије, историја руске књижевности и т. д. представљају само заокруженост, систему, преглед појединих факата, које прво морамо добро знати, да бисмо разумели ону везу измеђ њих, која чини целину.

И још нешто. Пре, но што пређемо на систематсину историју руске књижевности, ваља нам се упознати не само с појединим књижевним производима и биографијама разних писаца, него нам ваља прећи и на теорију руске књижевности. Тек пошто смо све то учинили, тек онда можемо прећи на читање дела, која износе целокупан преглед историје руске књижевности. Али и ту треба неке поступности. Прво читамо краће такве списе, а потом дуже и опширније. Према томе, читање ради познанства с руском књижевношћу има две периоде — време приправљања и време удубљивања или нижа и виша периода. У првој ученик рускога језика упознаје се с појединим руским писцима и с њиховим сасвим кратким биографијама. Затим чита и теорију руске књижевности, како би се упознао с најважнијим одатле. У другој периоди, чита систематску историју руске књижевности, потом се нарочито упознаје с новијом том литературом, с опширним критичким делима о појединим писцима, о правцима у књижевности, о јунацима и јунакињама из разних романа и драма, као и с духом времена разних година.

Прва периода самоукова читања књижевно-историских дела.

Понајзгодније је почети с великим збиркама одломака из појединих руских писаца. То је зато, што то пружа поглед у књижевне производе свих времена. Затим и зате, што се ученик има упознати опширно с делима појединих писаца само новије руске књижевности и од ових узима опет само најзнатније. Отуда су такве збирке неопходне сваком ученику пре, но што пређе на читање појединих писаца, који посао оне такође потпомажу. Читанке за оба курса садрже то исто, што и те збирке, али само у малом броју и понајвише само из најновије књижевности, док одломака из књижевних производа старог и најстаријег доба сасвим и нема, јер су и по језику већ незгодни за читаначке чланке. Препоручују се ове *читанке уз историју руске књижевности*, како се понајтачније могу назвати за разлику од непосредно језиковних прва два курса :

1.* *И. Буславъ*, Русска хрестоматија Памятники древне-русской литературы. Изд. 3-е. Ма. 1881. 8-а 446 с. Ц. 1 р. 75. — Понајвише историски споменици. Пуно историских, језиковних и књижевних бележака, речник непознатих речи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS 2. *А. Галаховъ, Русская хрестотатія. Изд. 26-е. 1—2. СПб., Думново, 1901. В. 8-а 408 и 592 с. у два ступца. Ц. све 1 р. 90. — Новија руска књижевност. Пуно бележака уз текст. Понешто и из иностраних писаца. Уместо овога, ученик може узети и *3. књ. наведене читанке за други курс од *Мартиновског* (ц. 1 р. 25).

3. К. А. Оленинъ, Русскіе писатели въ портретахъ, біографіяхъ и образахъ. 1—4. СПб. Ц. 5 р. — Врло велико, ново дело. Све писци 19. века. Одлични портрети. Примери из писаца. Добар увод у новију и нову руску књижевност.

Као допуна горњим читанкама јесу *кратке биографије руских писаца новијег времена*:

1. *В. Острогорскій, Двадцать біографій образцовыхъ русскихъ писателей. Съ портр. Ц. 50 к. Изд. 7-е. СПб., Павленковъ, 1902. 12-а 176 с. — Добра израда портрета и књиге уопште. Од с. 1—12: О томе, шта је то књижевно дело и кога зову угледним писцем. Ово су писци: Ломонсов, Фонвизин, Державин, Крылов, Пушкин, Љермонтов, Гончаров и т. д. Најосновије.

2. К. Козьминъ и В. Покровскій, Біографіи и характеристики отечественныхъ образцовыхъ писателей. Для городскихъ учителей и учительскихъ семинарій. Изд 4-е. Ма., Наумовъ, 1895. М. 8-а 103 с. — Свега 11 писаца. Као горње.

После овога, при крају ове прве периоде ученик ваља да прочита најважнија дела руских писаца новијег времена. Које поименце ваља да узме, видеће из читанака уз руску историју књижевности и горњих биографија. *Скупи сисии нових и новијих писаца*, могу се добити у јефтиним и скупим издањима код М. О. Вольфъ и А. Суворина, Петроград. Сисасак се може наћи у Суворина, *Русскій календаръ* 1904, С. XIX—LIII и у његовим каталозима, као и у каталозима оног првог. *Избрана дела неких руских писаца за младеж* издали су редакција *Образованіе* (Моховая 33, Петроград) и *петроградска општинска уишава (изднія сиб. городскій думъ*; СПб. 1902. и д.; избор из писаца, с лепим сликама, портретима и т. д. по врло умереној цени). *Поједина дела новијих, старјих и старих руских писаца* налазе се скоро у свима колекцијама, нарочито у двема школским (*Русская классная бібліотека Глазунови* и *Доступная бібліотека Глазунова*, СПб. Невскій 27; видети мало даље место, где се опширно говори о свима руским колекцијама) *Много библиографских података о томе* наћи ће читалац у руским библиографским списима, које ћемо после поменути. Овде се наводе само басне од Крылова и још четири дела, која могу олакшати улазак у књижевно-критичку књижевност друге самоукове периоде читања руских књижевно-историских дела:

1. М. Бубликовъ. Крыловъ. Веѣ его басни и подробный разборъ ихъ: объясненіе трудныхъ словъ, выражений и оборотовъ рѣчи, планы басенъ, основная мысль каждой и историко-библиографическія примѣчанія. Ц. 60 к. СПб. 1902. В. 8-а 174 с. — У уводу (I—XVIII) животопис и књижевни рад Крылова. Бешешке, објашњења, диспозиције и т. д. прештампани су у засебну књижицу: **Бубликовъ, Саутникъ басенъ Крылова*. (СПБ. 1902. В. 8-а 86 с. ц. 30 к.) тако, да читалац може набавити само то и врло корисно употребити и на првом и другом курсу уз препоручене читанке.

WWW.UNILIB.RS 2. *В. П. Острогорскій, Русскіе писатели какъ воспитательно-образовательный матеріалъ для занятій съ дѣтьми и для чтенія народу. Изд. 3-е. Ма. 1891. 8-а 339 с. Ц. 1 р. 50. — Особито zgodno за улазак у историју руске књижевности, нарочито због многих *библиографских података*. Изложени су ови писци: Жуковски, Баџушков, Кридов, Пушкин, Бермонтов, Мајков, Мај, Пљешчејев, Кољцов, Некрасов, Шевченко. Гогољ, Тургенев, Гончаров, Л. Н. Толстој и т. д. Опширно о садрживи ове знамените педагошко-књижевне расправе: *Обзр.* 1896. с. 110 и *Сист. Обзор.* 1885, с. 178 (в. библиографску књижевност мало даље).

3. *В. Водозовъ, Новая русская литература. Изд. 5-е. СПб. 1886. 394 с. Ц. 1 р. 25. — Најосновније за књижевно-критичко познанство с писцима и појединим делима новијег времена (писци као горе; Онѣгинъ, Борисъ Годуновъ, Скуной рыцарь, Горе отъ ума, Герой нашего времени, Мертвыя души, Ревизоръ и т. д.).

4. *В. А. Стоюнинъ, Руководство для историческаго изученія русской литературы. Изд. 5-е. СПб. 1897. М. 8-а 307 с.

5. *Исти, Руководство для теоретическаго изученія русской литературы. Изд. 6-е. СПб. 1897. М. 8-а 188 с. — *Садржај*: Форма књижевних производа — језик, опис, причање, карактеристика, однос писца к реалности, епско, лирско и драмско изражавање живота и т. д.

Још нам ваља навести дела, којима је предмет *теорија руске књижевности*. Да ли ће њима отпочети прву периоду читања књижевно-историских списа или ће то урадити каткад у току тог одсека времена, то се оставља ученику да слободно бира. Наводе се:

1. В. А. Воскресскій, Поэтика. Историческій сборникъ статей о поэзии. Посебие при изученіи теории словесности. СПб. 1885. 8-а 398 с. Ц. 2 р. — *Садржај*: Учење класичних народа о поезији. Карактер средњовековне поезије. Лажно-класични правац. Новоромантизам. Естетичка теорија. Историски правац. Психолошко правац. Речник и т. д. Врло корисно.

2. П. Смирновскій, Теория русской словесности для среднихъ учебныхъ заведеній. Изд. 11-е. Ма. 1900. 8-а 146 с. Ц. пов. 90 к. — Практично и просто изложено. Најелементарније из логике и психологије на крају књиге.

3. *А. Филоновъ, Учебникъ по словесности. 1. Стилистика. 2. Теория прозы. 3. Теория поэзии. Для среднихъ учебныхъ заведеній. Изд. 7-е. СПб. 1900. 8-а 327 с. Ц. 1 р. — Много библиографских података.

Друга периода самоукова читања књижевно-историских дела.

Програм читања за ову периоду: *прво*, мање научне и не много опширне прегледи целокупне историје руске књижевности; *друго*, то исто научно и опширно; *треће*, нарочито обазирање на новију историју руске књижевности и најзад *четврто*, опширна дела о појединим новијим писцима, о правцима у књижевности, о јунацима и јунакињама знаменитих романа и драма, с духом времена разних година. Овде се наводе прво *систематска историја руске књижевности* за средње школе и ширу публику, потом и научна и опширна таква дела:

1. А. Галаховъ, История русской словесности. Учебникъ для среднихъ учебныхъ заведеній. Изд. 8-е. СПб. 1895. 8-а 243 и 30 с. Ц. 1 р. — Богат библиографски материјал. Нарочито је добар 18. век. Језик доста сувопаран. Опширније о садржају *Сист. обзор.* 1885. с. 176.

www.unilib.rs2. *Г. Карауловъ, Очерки исторіи русской литературы. 1—2. Изд. 3-е. 1. књ. Ма. 1888. 8-а 608 и 112 с. Ц. све 3 р. 50. — Удешавано за средње школе и ширу публику. Пуно библиографских података. Језик леп и одушевлен.

3. А. И. Ислентьевъ, Исторія русской словесности для средних учебныхъ заведеній. 1—2. Изд. 4-е. СПб. 8-а 242 и 284 с. Ц. по 1 р.

4. *П. Смирновскій, Пособіе при изученіи исторіи русской словесности. *Часть I. Народная словесность и древний и средний периодъ литературы.* Изд. 7-е. 373 с. Ц. 1 р. 25. *Ч. II. Отъ Ломоносова до Карамзина.* Изд. 6-е. 320 с. Ц. 1 р. *Ч. III. Отъ Карамзина до Пушкина.* Изд. 6-е. 461 с. *Ч. IV. Пушкинъ до новѣйшаго времени.* Изд. 4-е. 246 с. Ц. 1 р. пов. Ма. 1894 и 1893. — Ова се књижица може узети уместо горње под 2, као и уместо какве читанке уз историју руске књижевности зато, што се све то пружа овде у једној књизи. Као згодно *очигледно средство руске књижевности препоручује се:*

5. А. В. Арсеньевъ, Карта для нагляднаго обозрѣнія исторіи и хронологіи русской литературы. Древний периодъ IX—XVII вѣка. СПб. 1882. — Велика карта на два листа (неприлепљена на платно ц. 2 р.) у пет боја за употребу у разреду. Хронолошки и биографски подаци очигледно представљени. Уз карту иде књижица: *Словарь писателей древняго периода русской литературы (882—1700).* Изд. подъ ред. О. Г. Миллера, проф. сиб. универс. (ц. речника с малом картом 2 р. с већом 2 р. 50).

6. П. Н. Полевой, Исторія русской словесности. Съ древнѣйшихъ временъ до нашихъ дней. 1—3. Ц. 12 р. — Око 700 слика, портрета, факсимила и т. д.; 2013 с. 4-а. Популарно и технички одлично.

7. *Исти,* Исторія русской литературы въ очеркахъ и биографіяхъ. Изд. 5-е. 745 с. СПб. 1890. Ц. 5 р. — Лепо технички; добре слике. Писци и њихова дела свих времена. Много историског. Изабрана места из писаца. *Јако се препоручује.* Опширније о садржају: *Сист. Обзор. 1895,* с. 174 и *Обз. 1896,* с. 118.

8. А. Н. Пыпинъ, Исторія русской литературы. СПб. 1898-9. В. 8-а преко 2000 с. Ц. 12 р. све. — Целокупна историја р. к. опширно и научно. Опширан садржај: *Мезіеръ,* Русс. слов. 1 60 с. (1. и 2. књ.), с. 132 и 139 (3 књ.) и с. 477 (4. књ.). Сматра се за најбоље такво дело. Ученик се може ограничити само на време од Петра Великог до данас.

9. И. Я. Порфиревъ, Исторія русской литературы. Казань. 1—4. 8-а на 1700 с. Ц. за све 6 р. 95. — Више издања пре и после 1881. Пуно библиографских података. Усмена књижевност на 200 с. Целокупна и. р. к. Иначе као горе.

10. *А. М. Скабичевскій, Исторія новѣйшей русской литературы (1848—1892). Изд. 2-е. СПб. 1893. 8-а 487 с. Ц. 2 р. — Пуно библиографских података.

Још и пре научне и опширне систематске историје руске књижевности може ученик читати с корисћу сва дела, која опширније говоре о појединим новијим писцима и њиховим главним списима. Исто тако и она, која пружају поглед у дух времена појединих година. Без свега овога не може се разумети данашње стање у Русији. Дакле све то има не само вредности за познавање руске књижевности, него и културног стања уопште. Овде се наводе:

1. М. В. Аадвевъ, Наше общество (1820—1870) въ герояхъ и героиняхъ литературы. СПб. 1874. 291 с. Ц. 1 р. — *Садржај:* Чацкій, Онѣгинъ, Печоринъ, лишніе люди Тургенева, руски хамлети, Рудинъ, Инсаровъ, Вазаровъ, Софья Фамусова, Татьяна, Бала, Княжны Мери и Вѣра, Маша, Лиза, Наталья, Елена. Књига је давно распродана (антикварски).

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

2. *К. К. Арсеньевъ*, Критическіе этюды по русской литературы. 1—2. СПб. 1888. 8-а 350 и 457 с. Ц. све 3 р. — Прештампано из Вѣст. Евр. 1878—9. Многи најновији писци. (Салтыковъ, Крестовскій и т. д.).
3. *А. Н. Введенскій*, Литературныя характеристики. 8-а 511 с. СПб. 1903. Ц. 2 р. — Тургењевъ, Достојевскій и т. д.
4. **И. И. Иванова*, Исторія русской критики. 1—4 у 2 књиге. СПб. 1898—1900. Изд. жур. Мирь Божій. — Велико дело; прештампано из поменутог листа (1897, 1—4, 6—12 и 1898 1—12). Опширан садржај ове врло интересне и корисне књиге за познајство с књижевном критиком в. *Мезіеръ*, Русс. слов. II 618 с.
5. *Исти*, Новая культурная сила. Русскіе писатели XIX в. СПб., Мирь Божій, 1901. 8-а 364 с. Ц. 1 р. 50. — О скоро свима писцима новијег времјена.
6. *О. Ѡ. Миллеръ*, Русскіе писатели послѣ Гоголя. Чтенія, рѣчи и статьи. 1—3. Изд. 3-е СПб. 1886—1890. 8-а. Ц. све 5 р. 50. — Разна издања и после 1890. Око 1400 с. Портрет и биографија пишчева од В. В. Глинскога. Скоро сви писци.
7. *М. А. Протопоповъ*, Критическіе статьи. Ма., Скармунтъ, 1902. 8-а 500 с. Ц. 1 р. 50. — О многим новијим писцима.
8. *Исти*, Литературно-критическіе характеристики. СПб., Русское Богатство, 1896. 8-а 522 с. Ц. 2 р. 20.
9. *Н. Тихонравовъ*, Сочиненія. Съ портретомъ автора и статьей А. Пынина. Ма. 1898. 1—4. — Томъ III: Новая литература 18 и 19 вѣка. Часть 1—2. Ломоносов, Фонвизин, Ростопчин, Жуковскіи, Пушкин, Пущкин, Гоголь, Тургењев и т. д. (скице, белешке, чланци).
10. *А. Скабичевскій*, Сочиненія. Критическіе этюды, публицистическіе очерки, литературныя характеристики. 1—2. Изд. 2-е. СПб. 1895. 8-а 812 и 888 с. Ц. 3 р. — Дымъ и Отцы и дѣти Тургенева; Обрывъ Гончарова; Гоголь, Грановскій, Герцень, Л. Н. Толстой и т. д. Садржај у *Обз.* 1896, с. 149.
11. *Е. М. Vogué*, Le roman russe. Париз 1885. 8-а 351 с. Ц. 1 р. 50.
12. *М. И. Сухомяковъ*, Исслѣдованія и статьи по русской литературѣ и просвѣщенію. 1—2. Ц. 6 р. све. 8-а 671 и 516 с. — Просвета за Александра I. (школе, универитеги, библиска друштва, министерство просвете, цензура), Новиков, Лагари (васпитач пом. цара), Пушкин, Гоголь, Аксаков и т. д. Јако се препоручује.
13. *А. Н. Пыпинъ*, Историческіе очерки. Характеристики литер. мнѣній отъ 20-хъ до 50-хъ годовъ. Изд. 2-е. СПб. 1890. В. 8-а 519 с. Ц. 3 р. 50. — Из Вѣсти. Евр. 1872—3; овде измењено. О многим писцима, народностъ официјална, скептицизам, словенофиство и т. д. Јако се препоручује.
- Напомена.* Засебна маџа и веџа дела о књижевном раду и животу појединих руских писаца не наводимо из простог разлога, што је број таквих дела врло велики и што читање ових иде веџ дубље у саму историју књижевности. Библиографија такве књижевности: *Обзоръ 1895; Мезіер*, Русс. слов. 1—2, као и у другим библиографским делима, која ће се опширно приказати.

V. Руска уметност.

За познавање с руским народом има не мањег значаја од географије, историје и историје књижевности и проучавање руске уметности — живописа, скулптуре, архитектуре, музике и позоришта. Све ово може се научити из књига и посматрања уметничких дела исто онако, као и све друго. Ово је нарочито могуће данас, кад су репродукционе уметности достигле тако висок степен развика. По себи се разуме, да овде није циљ, да ученик постане историчар и научни зналац уметности. Уместо тога, њему се ваља упознати само с најдрупнијим и најзнатнијим, као и код географије и т. д. Једна је

незгода код уметности. То је што су и списи и слике из тога по цени мало приступачни. Стога и ради књига и копија руских уметничких дела и ради руске отачаствене историје и географије, руске усмене и писмене књижевности и т. д., ваља да постоје нарочите ученичке књижнице, као и друге књижнице, које се могу довести у везу с изучавањем руског језика. Овде се наводе списи, којима је предмет *руска уметност уопште*.

1. А. Новикѣи, Историја рускаго искусства съ древнѣйшихъ временъ до нашихъ дней. 1—2. В. 8-а 383 и 514 с. Ма., Ленковскій. Ц. 10 р. — Преко 530 слика (копије с руских уметничких производа).

2. Р. Мурѣр, Историја живописи XIX вѣка. Переводъ З. Венгеровой. 1—4. Ц. 17. р. СПб., Знание. — Врло велико дело, од кога 4. књига садржи: А. Вѣнуа, *Историја руской живописи* (ц. 3 р.).

3. П. О. Морозовъ, Историја рускаго театра. Томъ I. До половины XVIII столѣнія. СПб. 1889. 8-а 398 с. Ц. 3 р. — Прерада његових ранијих *Очерки изъ исторіи руска драми XII и XVIII ст.* (Жур. Мин. Просв. 1888). Садржај: Обзор. 1896, с. 159.

4. И. Н. Божемяновъ, Иллюстрированная исторія рускаго театра XIX века. 1—8. СПб. 1903. — Још излази; ц. 12. р. у претплати.

5. М. А. Турыгина Руководство къ исторіи музыки. Для юношества и самообразования. СПб. 1895. 8-а 283 с. — Кратак преглед историје руске музике. Изгеђу осталог и историја издавања руских народних мелодија. Препоручило Министарство Просвете.

И ако су горње књиге већином илустроване, ипак је потребно прегледати и добре *слике у већем формату, које представљају руски живопис и скульптуру*. У Руси имају много одличних збирака таквих слика. Наводе се:

1. И. С. Остроужовъ, Московская городская художественная галерея П. и С. Третьяковскихъ. Ма., Кнебель, 1903. — Врло велико дело особито лепе техничке израде, које још излази. Биће 36 свезака, свака 2 велике хелигравирѣ (11 $\frac{3}{4}$ са 9 верш.) изван текста на финој артији, 300 и више снимака у тексту и т. д. Копије слика руских мајстора. Ц. 2. р. од свеске.

2. *Русская галерея*. Копије съ картинъ русскихъ художниковъ. Изд. В. Е. Генкея. Ц. 50. р. — одличне слике, међу којим је доста и исторских. Све руски мајстори.

3. А. И. Сомовъ, Картины Импер. Эрмитажа въ Ст.-Петербургѣ. 1—12 in fol 150 грав. Ц. све 75 р. — Пунтено у продају свега 285 примерака. Изд. А. Суворина.

4. О. А. Шварцъ, Ахъбомъ гелиографировъ съ картинъ русскихъ художниковъ. Ма., Кано и Ко., Ц. 2. р. 50. In fol — Одлично издање.

5. *Художественный альбомъ Нивы*. Но 28—30. — 18. СПб., Марксъ. — У свакој свесци 10 акварела најбољих руских уметника. Ц. свакој 3 р.

6. *Художественныя изданія О. И. Булгакова*. Изданіе А. Суворина, СПб.—Изишло: В. В. Верещагинъ (227 слика; Ц. 10. р.); П. А. Огютовъ (аквареле, цртежи слике, стихови, бисне и песме; ц. 5. р.); И. И. Шишкин, Г. И. Семирадскій, К. Е. Маковскій (слике; ц. 60 2. р. по); В. Д. Орловскій (слике; ц. 2. р.); Р. Г. Судковскій (слике; ц. 3. р.); М. М. Антокольскій (скульптуре; ц. 2 р. 50).

Напомена о добрим репродукцијама, које представљају радове руских уметника и руски живот уопште. На лак и не скуп начин може се човек упознати с новијом и старијом руском скулптуром и живописом, као и с местима, лицима, сценама и типовима из руског живота из *дописних карата*. Данас имају ових карата у Русији само како се може замислити лепе и уметничке израде. Овако се могу наћи одиста одличне копије са слика руских уметника, чији се оригинали налазе у Ермитажу,

Друштво музеју Александра Ш., Московској Трећјаковској галерији, у разним царским дворцима и другим државним и приватним збиркама. Ове се карте често издају и у корист човекољубивих установа, а многе су и награђиване на разним изложбама за извршност репродукције. Цена им је од 5 до 25 к. од комада; навише и јевтиније. Каталогзи тих карата могу се добити н. п. од *книжний и географическій магазинъ Главнаго Штаба, СПб. Невскій 4: Каталоги художественныхъ открытыя писемъ въ пользу школъ импер. Женскаго Пагріотическаго Общества, въ пользу Краснаго Креста* и т. д. Види и напомену код *Г. Географија Русије*. Још се могу добити већег формата најразличније израде и цене репродукције руских уметничких дела новијег и старијег времена код *Маркса, издавача Њиве*.

VI. Певање руских народних и уметничких песама, народна предавања, игре и т. д.

Овде ћемо изнети још нека средства за учење руског језика, која такође пружају поглед у руски, нарочито свакидашњи живот и која се могу корисно употребити у школи и изван ње. Прво ћемо рећи неколико речи о певању руских песама. Сви фонетичари и дидактичари новојезикувне наставе слажу се у томе, да је за вежбање у произвођењу туђих гласова понајзгодније, понајпоузданије и уз то понајпријатније средство певање песама на језику, који се учи. То је просто зато, што певајући можемо производити лакше, чистије и правилније гласове туђег језика, него ли при читању и говорењу. Исто тако, певањем се боље схвата и памти акценат. Све ово учињило је, да се већ одавно у свима школама н. п. у Немачкој певају на часу енглеског и француског језика и енглеске и француске песме. Али, не само том приликом, него и о школским књижевно-уметничким забавама редовно се певају, поред других, и песме на енглеском и француском језику. Руси имају већ одавно много и добрих збирака и одељених издања сваковрсних песама — народних и уметничких, црквених, војничких, матроских, козачких, дечјих и т. д. У Русији се особито јако негују уметности, а нарочито уметничко црквено и световно певање. У цркви и у школи, у кући и у позоришту, у касарнама и фабрикама, у варошима и у селима, једном речи на сваком кораку nailази човек на лепо и уметничко певање и на добре и школоване гласове. Ми ћемо овде приказаги неколико *чисто школских збирака народних песама*, а потом ћемо упутити читаоца, где може наћи и многе друге народне и уметничке песме, опере и т. д.

1. *Д. Јачковъ, Дѣтскій хоръ. Классное пособие при изученію пѣнія въ народныхъ школахъ и младшихъ классахъ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ. Изд. 2-е. Рига, Зихманъ, 1900. 8-а 38 с. Ц. 15 к. — Садржи 35 најпознатијих народних и уметничких песама за један глас.*

2. *Исти, Школьный хоръ. Классное пособие при обученію, пѣнію приспособленное для низшихъ и среднихъ учебныхъ заведеній. Изд. 5-е. Тамо, 1901. Ц. 30 к. 8-а 94 с. — Садржи 60 песама као под 1. Између осталих и Гей, славяне! (која се ретко пева у Русији).*

3. *А. Карасовъ, Музыкальная хрестоматія. Часть 2-я: Добавленіе къ методикѣ и урокамъ пѣнія. Изд. 4-е. Ма. 1900. В. 8-а 37 с. Ц. 60 к. — Први део садржи теорију музике. Садржи 43 најомиленије народне и уметничке руске песме за четири гласа.*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

4. *В. Х. Вессел и Е. К. Альбрехт*, Гуселки: 128 вољубљивих, дѣтскихъ и народнихъ пѣсень и прибаутокъ съ голосами и съ аккомпаниментомъ фортепиано. Изд. 21-е. СПб., Юргенсонъ, 1903. В. 8-а 96 с. Ц. 1 р. — Четири гласа.

5. *Пети*, Сборникъ солдатскихъ, казацкихъ и матросскихъ пѣсень. Изд. 3-е. Тамо, 1894. В. 8-а 86 с. Ц. 1 р. — Садржи 100 песама. Поред текста ових, на крају се налазе белешке о постању и значењу и т. д. појединих песама.

6. *Г. М. Кошечичъ*, Школьное пѣние на два и на три однородныхъ голоса. Класное пособие для обученія пѣнью для низшихъ учебныхъ Заведеній. Ма. 1902. Ц. 25 к. 12-а 47 с. — Најомиљеније песме.

7. *М. Мамонтова*, Дѣтскія пѣсни на русскіе и малороссійскіе напѣвы съ аккомпаниментомъ фортепиано. Подъ ред. проф. *П. Чайковскаго*. Съ приложіемъ тѣхъ-же пѣсень въ трехгласномъ передеженіи *К. Альбрехта*. Изд. 6-е. СПб., Юргенсонъ, 1901. Ц. 1 р. 25. Вр. в. 8-а 58 с. — Чедикорезно издање: сва горње штампарско. Јако се препоручује.

Напомена и о другим руским музичким производима. Друге песме, романце, одломке и целе руске опере, црквено појање и т. д. може се наћи у каталогима музичких издавача (и. п. *П. Юргенсонъ*, Москва и Лајпциг, *Музыкальный магазинъ Сѣверная лира*, Петроград, Владимирскій 2 и т. д.). За сам избор песама и т. д., које се најрадије певају у Русији на разним забавама и т. д., особито је згодна књига:

Н. О. Сумцовъ, Пособіе для устройства общедоступныхъ научныхъ и литературныхъ чтеній. Христоматія для самбы и школы. Изд. 2-е. Харьковъ 1896. Вр. В. 8-а 289 с. Ц. 1. р.

Где се може то наћи под натписом (с. 79. и д.): „Списак музичкихъ комада, који су изведени у средњим школама последњих година“. Овај је списак начињен по извештајима из свих крајева Русије и отуда даје човеку прилике упознати се с најомиљенијим и најраспрострањенијим руским музичким делима. Узгред да додамо, да је ова књига врло корисна лектира за ученика и наставника, јер пружа доста библиографских података и лепо поуку о поезији, књижевности, музици, о разним наукама и т. д. на сасвим оригиналан начин. Најзад да поменемо још један добар и згодан извор за набавку најомиљенијих песама: за 25 к. до 1 р. продаје најмеште руске песме за школе, певачка друштва и т. д. (хоровыя пѣсни для ученическихъ и любительскихъ хоровъ) један наставник музике у Ревелу, који на захтев шаље и штампана објашњења (Губ. г. Ревель, Россія преподавателю *Александру Павловичу Галовичу*, Rewal-Russie).

Друго — *народна предавања* такође су одлично средство за учење руског језика, нарочито у школама и у друштвима за неговање тога језика. Она се могу удесити и за војнике или децу и онда се зову војничким или дечјим предавањима. Она се читају, не говоре се, и то из рукописа или из штампане књиге и увек се изводе уза слике из пројекционих апарата и уз друга очигледна средства. За тај циљ постоје пуно штампаних народних (дечјих и војничких) предавања и читава индустрија поменутих слика и апарата у Русији, где се она редовно држе у кући и у школи, у касарни, болници и асаніа, као и на многим другим местима. Она су тамо достигла врло велик степен савршенства и постала правом насушном потребом. О свему овоме може читалац читати у нашем чланку „*Народна предавања у Русији*“ који је изишао у *Наставнику* 1904. и засебно. Тамо ће наћи сва могућа упутства за организацију таквих предавања тако, да нам се овде не треба даље задржавати на тој ствари.

Добар поглед у свакидашњи руски живот, најзад, пружају и *игре, ученичка и куќена позоришта, живе слике и прописи етикете у друштвеном саобраћају*. Исто тако за сваког је корисно знати понешто о *облицима пиесама и разних аката*. Овде се о звему томе наводи само онајважније. Опширнији списак може свако сам начинити, ако загледа у библиографска дела, која ћемо навести.

1. *П. Н. Бокинъ*, Подвижнија игры. СПб., Марксъ. 81 илуст. 8-а 446 с. — Једна од најбољих и најновијих збирака игара. Покретне се игре у последње време јако цене и систематски негују у свима школама. Писац је стручњак у томе.

2. *В. И. Егоровъ*, Для семьи и школы. Литературно-сценической сборникъ. Волшебный фонарь, рождественская елка, домашняя и школьная сцена, юбилей и праздник, живые картины, пьесы игры. Вып. 1. СПб., Сиб. учебн. [магазинъ, 1902. 8-а 166 с. — Јако се препоручује за лектуру и за школске и друге забаве. То исто у издању *М. О. Вольфъ*, 1902 (4 свештице, заједно 182 с.; све 1. р. 5).

3. *А. Ф. Энгель*, Маленкіе артисты. Сборникъ сценокъ, игръ и пьесень для живыхъ картинъ. Для средняго и старшаго возраста. Вып. 1. Ц. 1. р. СПб. 1901. В. 8-а 82 с.

4. *И. П. Мордовинъ*, Какъ устривать въ семьѣ и школѣ елки, праздники и юбилеи? Сборникъ практическихъ указаний и статей для ролевого исполненія. Ц. 1. р. СПб., Сиб. учеб. магаз., 1901. М. 8-а 280 с.

5. *Дѣтскій театръ*. Изданіе Т-ва И. Д. Сытина, отдѣлъ Н. В. Тулунова. Ма. 1902. — Збирка дѣтјих позоришнихъ комада (сваки око 40 с. по цени од 15 к.) одличне техничке израде и садржине. Често уз певање и играње (ноте и текст).

6. *Хорошій тонъ*. Сборникъ правилъ и совѣтовъ на все случаи жизни общественной и семейной. Изд. 4-е. СПб., Гоппе. Ц. 2 р. — Поред савета за добар тон у кући и изван ове, садржи још понешто и за *написани саобраћај*. И ако је тај тон општејевропски у основи, ипак оваква књига увек пружа одличан поглед на свакидашњи живот и тиме помаже боље разумети људе и описе људских радња.

7. *Образцы и формы векселей*, завѣщаній и разныхъ судопроизводственныхъ бумагъ, съ изложніемъ до нихъ законовъ. Ц. 80 к. Рига, Зихманъ. — Повећа књига. Практично и поучно за сваког.

8. **А. Е. Крыловъ*, Толковый пьесмовникъ. Полное собраніе всехъ актовъ, договоровъ, обязательствъ, прошеній и писемъ на все случаи обыденной жизни, съ подробнымъ наставленіемъ, какъ ихъ составлять, кому и куда подавать 1—3. В. 8-а око 700 с. Ц. 2 р. 50. Ма., Ступинъ.

9. *К. А. Галлеръ*, Нѣмецкія и рускія коммарческія письма. Ц. 1. р. Рига, Зихманъ. — Поведка књига. Опширан *списак љига* и т. д. *из трговачке науке* (књиговодство, познавање робе, трговачко право, царинство и т. д.) налази се у каталогима *М. О. Вольфъ*.

IV.

Пре, но што завршимо ове упуте за самоуке, потребно је да рекнемо још неколико речи о томе, за колико се времена може научити руски, о још простијем начину за самоучко учење руског језика, о руским библиографским списима, о набавци руских књига, о руским журналима, о слободној лектури на руском језику и о руским колекцијама. —

За колико се времена може научити руски (немачки и т. д.)? То је прво питање, које ће поставити сваки, који се одлучи или жели одлучити се, да научи још који језик, сем матерњег. Ово питање нарочито постављају

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

они, који не знају ни један туђ језик. Зато ћемо се сад нарочито задржати око тога. Ово такође неће бити бескорисно и непоучно и за самоука. То ће му расветлити понешто, што смо досад већ истакли, али само цузгред и укратко.

Код Хвигнија, Макса Милера и свих редом представника науке о језику, свако може читати, како човек учи језик целог свог века. То је знање, другим речима, увек само релативно. Ми кажемо за дете, да зна свој језик и ако се то знање састоји у двеста-триста речи. Ове ће цифре то још боље представити. Поменути Милер избројао је речи разних писаца и појединих људи. Енглески језик имаће на сто хиљада речи, али у Енглеској образован човек не употребљава више од три до четири хиљаде речи. Све речи, које улазе у дневне новине и дневне списе, не износе више од шест хиљада речи. У Старом Завету имају 3642 речи (енглески). Велики говорници достижу до 10.000. Милтон има 8.000, а Шекспир, најбогатији енглески писац, 15.000 речи. Јегипћански јероглифи показују, да су њихови мудраци знали једва 900 речи.

Откуда је то?

То је, очевидно, само отуд, као што смо негде већ рекли, што се знање језика не састоји само у речима, него и у стварима или, тачније, у представама о стварима. Штогод је ко образованији, штогод ко зна више ствари знаће и више речи, и обрнуто, што мање ствари, мање и речи. У сваком културном језику, исто тако, имају више речи него ли у некултурном или мање културном. То је зато, што културни народ зна више ствари, него ли некултурни или мање културан. Све речи једног језика, отуд, нико не зна и не може знати. Да је Шекспир поред онога, што је већ знао, био познат и са свима наукама, или уметностима, занатима и т. д., онда би знао кудикамо више од 15.000 речи, јер би знао и више ствари, но што је знао. Све речи једног језика, дакле, употребљава целокупна нација, а сваки из ње онолико, колико зна *ствари*.

Да неко научи руски, онда мора знати, очевидно, прво онолико речи, колико је потребно, да може рећи и разумети све што хоће о свима стварима, које зна и друго, оних речи, које представљају оно, што смо скупили у појам познавања руског народа. Или, другачије, количина тога знања управља се према количини општег и стручног образовања, као и према знању друштвених форума за саобраћај с људма и према познанству с дотичним туђим народом. Према томе, колико коме треба времена, да научи неки језик, не може нико ни приближно рећи. Исто тако, не може се никако одредити и колико ће коме требати времена, да савлада оно у језику, што се своди на просто памћење. То зависи прво од памћења, а после од тога, колико и како ко може разумети и схватити оно, што учи, као и од начина како учи. Пошто је, дакле, памћење, разумевање и схватање код разних људи и шта више код једних истих у разним годинама врло различито, то се онда не може ни с те стране рећи, за колико се може научити руски. Једно се

месе рећи тачно. То је, да је за сваког Словенина кудикамо лакше и брже научити руски, него ли енглески, немачки, француски, или тако какав несловенски језик. Ово је само зато, што се она ствар памћењем код учења језика јако олакшава сличношћу воједних речи.

Самоук, дакле, нек ради по наведеним упутима, не питајући, кад ће научити руски. Обично они, које то питање непрестано мори, никад не науче ни један језик. Штогод *лакше* узради самоук, све ће *темељније* изучити руски. Он треба *сваки дан* помало да ради. Погрешно је, ко мисли, да се неки језик може научити на јурици и за два-три месеца. Ми нисмо ни српски тако на јурици и брзо научили, него све помало и учење ће трајати код сваког доклегод је жив. И онај, ко се задоцнио, т. ј. ко отпочне учити руски онда, кад је већ прешао прву младост, и он не сме хитати, а најмање још жалити, што није *пре* почео. Кадгод се почне, није доцкан. Многи почну с успехом учити туђе језике и у четрдесетим и доцнијим годинама. —

Да бисмо олакшали изучавање руског језика онима, који су непријатељи граматички и вежбањима, *то ћемо овде изнети и простију методу за самоучко учење руског језика*. Морамо само одмах рећи, да се уз граматичку и вежбања ипак онајлакше учи сваки језик. Ми ћемо само све то сад мало упростити за поменута лица. Самоук, дакле, може и овако радити. Нек узме све или што више читанака, препоручених за први и други курс и затим нек узме што више књига, препоручених за трећи курс и нек све то ревносно чита, не узимајући ни граматичку, ни вежбања, за цело време. Уместо да се вежба у граматички или стилистички, у усменом и писменом изражавању мисли, нек узме само преписивање и гласно читање и то само понеколико минута дневно. Цело време, дакле, нека употребљава *само на читање*. При том нека пази, као и тамо, да разуме *смисао*, сваку *реч* и сваку *реченицу*. Непознате речи нека тражи у речнику, а при том нека пази на *акцент*, на *ортографију* и нека чини *мала граматичка и стилистичка посматрања*. Овако нека непрестано ради за време сва три курса и, ово је главно, док се штогод је могуће више није задржао на сваком, нек не иде даље.

По свршетку сва три курса прелази на *граматичку и стилистичку* или тачније, предузима сва она вежбања, која смо описали у првом курсу. Сад ће већ толико знати руски, да ће све то моћи лако и брзо свршити. Кад ће с тиме буде готов, онда ће, нарочито још ако је ревносно тражио прилике за *вежбање у говорену*, моћи разумети сваку руску књигу и тада ће тек прећи на слободну лектуру, о чем ћемо већ рећи такође најпотребније. Из овога излази, да се простим читањем може научити руски само тако, ако се не чита машта, него с планом и системом и кад се читање заврши граматичком и стилистичком. Другим речима, ова упрошћена метода у суштини је иста, као и описана, само што је тамо лектура проткана од почетка до краја граматичком и стилистичком, док је овде томе одређено место на завршетку сва три курса. —

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Како за време сва три курса по описаном или овом простијем начину, тако и за време слободне лектуре, самоуку и сваком другом, може особито олакшати избор потребних књига добар *библиографски апарат*. Досад још нема у Руса праве, научне библиографије целокупне руске књижевности. Али, библиографских списа за све врсте књижевних производа свих времена, имају одавно и врло много. Код свих књига, које смо навели раније, ми смо увек истицали, имају ли и каквих библиографских података. Савремене податке ваља тражити у библиографским листовима. Познанство с великом библиографском књижевношћу, т. ј. таквом, која има за предмет библиографију општу и поједине струке, може се понајбоље наћи у овим делима: а) *Мезиеръ, Русская словесность 1—2*, где је наведено пуно библиографских дела (потпун наслов ниже) и б) наведени *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, томъ III-й*, с. 709—785. (само руска с. 720—769.). Овамо су ушли ови одељци: Библиографија словенско-руско (гражданској печата); Библиографија за сва поља знања; Спискови и каталози; Речници писаца; Библиографски журнали; Библиографија периодичке књижевности; Преглед.

Овде се наводе само најнеопходнији библиографски списи и то: а) *библиографија руског језика* (граматике, речници, теорија и историја руске књижевности, правопис, састав, читанке и т. д.); б) *библиографија омладинске и народне књижевности* и в) *библиографија књижевности за самообразовање*, како се каже у Русији за књиге из свих струка, које су zgodне за проширење општег образовања и за улазак у поједине науке; г) *библиографија школских књига*; д) *библиографија географије и историје Русије*; њ) *библиографија уметничке књижевности*; е) *општа библиографија* и ж) *библиографија журнала*.

Павле Ј. Мајзнер.

(Свршиће се)

ПРИЛОГ ГРАЂИ ЗА ФЛОРУ БРИОФИТА У СРБИЈИ.

Благодарећи скупљачком раду пок. *Dr. J. Панчића* и *Срете Пеливановића*, чије су збирке одређивали бриолози *Хампе*, *Лудвиг* и *Лимприхт*, и радовима г. г. *Миливоја Симића*, *Живојина Јуришића*, *Савре Димитријевића*, *Франца Магушека* и мојим, наше су бриофите у односу према осталим криптогамским групама, изузев васкуларне криптогаме, прилично испитане, ма да се и на овом пољу има радити још доста. Колико се на њему има још радити, најбоље се може видети кад се изнесу бројни односи између постигнутих резултата и онога што се вероватно, може постићи. Број свих до сада познатих маховина код нас, заједно са изнесеним у овом прилогу, износи 230 врста и 16 варијетета,

а број маховина у Европи износи преко 1300,¹⁾ или, још боље, у самој Немачкој, Аустрији и Швајцарској има 916 врста²⁾ са мноштвом варијетета. Број познатих наших хепатика, у који су ушле и принове из овог прилога, износи 42 врсте и 4 варијетета, док у Немачкој, Аустрији и Швајцарској има 207 врста,³⁾ а у самој Немачкој 133 специје⁴⁾ и доста варијетета. Кад се упореде ови бројни односи и кад се има на уму, да је Србија, и ако по површини мала, у орографском и хидрографском погледу врло развијена и да самим својим географским положајем пружа могућности биљном досељавању и са севера и са југа, може се са правом очекивати, да ће се још дубљим бриодшким испитивањем ови бројеви знатно увећати, код маховина сигурно још за трећину ако не и више, а код хепатика најмање још једанпут толико. Али и кад не би било више никаквих нових врста, посла на испитивању наших бриофита има још доста. Није довољно изнаћи просто број врста у некој земљи, већ је од тако исте, ако не и веће вредности, испитати тачно топографско и географско распостраћење њихово у њој, начин појављивања, доба појављивања сполних органа и развића спорогона и све друго, што би било потребно било за разраду фитогеографије дотичне земље или за правилније решење питања о вези њезине флоре са флорама околних земаља, или са читавим флорним областима.

Све што је урађено на проучавању наших бриофита до 1899, год. налази се у главном прикупљено у *Прилогу флори маховина у Србији* од Миливоја Симића, штампаном у XXXV Споменику Академије Наука, стр. 33—46, у *Прилогу познавању маховина (бриофита) у Србији* од Жив. Ј. Јуришића, у истом Споменику, стр. 47—59, и у прилогу г. Миливоја Симића *Неколико српских маховина*, у Наставнику за 1892. г., стр. 449—450. У овим прилозима — у прва два унесене су и маховине из хербара Вел. Школе, прикупљене Панчићем и Пеливановићем, за тим у првом још из моје, а у другом из збирке г. Спира Димитријевића — ободолађено је од маховина 193 врсте и 8 варијетета, и од хепатика 27 врста. Од тога времена до данас ти су бројеви повећани прилозима Франца Матушека и мојим. Матушек је објавио у „*Verhandlungen der k. k. zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien*“, Bd. XLIX, Hft. 7., год. 1899., стр. 386—390, *Beitrag zur Mooskenntnis von Südserbien*, који је постао проучавањем четири пакетића бриофита из околине Лесковца, које је прикупио Ђ. Илић и послао Ботаничком музеју бечког универзитета; у њему су као принове: 2 хепатике (*Lejeunia cavijolia* и *Lopho-*

¹⁾ G. Roth: Die europäische Laubmoose, 1. Lieferung, Leipzig, 1903., стр. 56.

²⁾ W. Migula: Kryptogamen-Flora, V Bd. у *Tohmé-s Flora von Deutschland, Österreich und d. Schweiz*, у којој су бриофите, још недовршене.

³⁾ P. Sydow: Die Lebermoose Deutschlands, Oesterreichs und d. Schweiz, Berlin, 1882.

⁴⁾ G. Hahn: Die Lebermoose Deutschlands, Gera 1885.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

colea minor, оба из Рудара), 5 сигурно одређених маховина (*Fissidens adianthoides f. cuspidata* из Рудара, *Orthotrichum rupestre* са Хисара, *Thuidium delicatulum Mitten* из Лебана, Накривања и Рудара, *Th. dubiosum* из Рудара и Џена и *Th. Philiberti* из Рудара), 2 несигурне, под знаком? (*Orthotrichum patens* из Рудара и *Brachythecium olimpicum* из околине Лесковца) и четири маховинска варијетета (*Bryum capillare v. flaccidum* из Рудара, *Catharinea undulata v. minor* из Накривања, *Brachythecium velutinum v. condensatum* из Џена и Рудара и *Hypnum cupressiforme v. elatum* из Лесковца). За тим је објавио под натписом *Bryologisch-Floristisches aus Serbien*, у А. Kneucker-а „Allgemeine Botanische Zeitschrift“, № 2, год. 1901, стр. 21—22, обраду два пакетића бриофита из Ботаничког Музеја бечког универзитета, која су музеју послали Ђ. Илић и Дујо Адамовић, и то први из шума око Стојковца, а други са Миџура, Белаве и Басаре; ту је обелодањено 5 приновљених маховина (*Orthotrichum stramineum* из Стојковца, *Brachythecium rivulare* и *Hypnum dilatatum* са Миџура и *Brachythecium glareosum* и *Hypnum stellatum* са Басаре). Ја сам објавио у *Другом прилогу флори околине Крагујевца*, у извештају гимназије Кнеза Милоша Великог за школску 1899—900 год., стр. 43—45, шест приновљених маховина и 2 хепатике, а у *Трећем флористичком прилогу из крагујевачке околине*, у Извештају исте гимназије за год. 1902—903., стр. 3—7, четири приновљене маховине. У овом прилогу има од маховина 17 приновљених врста и 4 варијетета, а од хепатика 11 приновљених врста и 4 варијетета, Кад се све ово сабере, сем две несигурне Матушкеове врсте, добијају се горе наведени бројеви наших бриофита.

*

Овај прилог обухвата или само приновљене бриофите, и оне су штампане крупнијим слогом, или и оне познате, са новим локалностима које, по досадашњем познавању, нису убикviste. Све пак оне, за које сам уверен да су убикviste, изостављене су, а да би се знало баш које су, навео сам их само по имену у почетку класе којој припадају. Иза сваке епечије, која није нађена са спорогоном, стављено је да је стерилна, означена је подлога на којој расте, месец у ком је брана, а код брдских још и приближна висина на којој је нађена.

І класа: Хепатике (Hepaticae).

Убиквите су: *Marchantia polymorpha* (на свима висинама), *Plagiochita asplenoides* (на свима висинама), *Radula complonata* (допире до четинарског региона), *Madotheca platyphylla* (на свима висинама) и *Fru-lania dilatata* (на свима висинама).

Остале су овако распоређене:

І. ред и фам. *Riccaceae*

Riccia glauca Lindenb. на песковитим обалама јужне и западне Мораве код Сталаћа, VII.

Riccia Bischoffii Hüb. по пољшама на брдским странама у Сталаћу и око Јошаничке Бање, III, V, VI—VIII, стерилна.

Ricciella Hübniana Nees. (*Riccia Hübniana* Lindenb.) на влажним и песковитим обалама јужне Мораве код Сталаћа, VI—VIII, стерилна.

II ред и фам. *Marschantiaceae*

Reboulia hemisphaerica Raddi на влажној земљи по брдским странама у Сталаћу, на Руднику и Мајданпечкој планини, III—VI.

Conoccephalus conicus Dumort. (*Fegatela conica* Corda на врло влажној земљи и камењу у Сталаћу (III), у околини Мајданпека (V, стерилна) и у Јелаку на Копачику (VII, стерилна) на висини са 1500 м.

III ред *Jungmaniaceae anakrogynae*

фам. *Metzgeriaceae*

Ancura latifrons Lindb. на кори букве при дну стабла, на жилама и камењу у шуми и код цркве у Грошници, IV, стерилна. Овде долази и она хенатика, коју сам објавио под именом *Ancura palmata* Hedv. у Извештају Гимназије Кнеза Милоша Великог за год. 1899—900. стр. 44.

Metzgeria furcata Lindb. на кори дрвећа на Жељину (VII, са 1300 м.) и Мајданпечкој планини (V, са 500 м.), стерилна.

фам. *Codontiaceae*

Pellia epiphylla Dillen. по тресетишту тк. зв. Жељинског језера и влажној земљи у Јелаку, VII, са 1600 м., стерилна.

Pelia endiviaefolia Dumort. (*Pelia calycina* N. v. E.) на влажној земљи поред потока више манастира Драче, II.

IV. ред *Jungmaniaceae akrogynae*

фам. *Gonomitriaceae*

Sarcosiphus sphacelatus N. v. E. на земљи у шуми у Јелаку на Копачику, VII, са 1600 м., стерилан.

фам. *Jungmaniaceae*

Plagiochila asplenoides Dum. var. **major** N. v. E. на влажној земљи и камену у Јелаку, VII, са 1200—1500 м., стерилна.

Scapania unulata N. v. E. на влажном камену, по врло влажној земљи и по пиштољинама у Јелаку, VII, са 1200—1600 м., стерилна.

Scapania undulata N. v. E. var. **rivularis** Hüb. на камену у Самоковском потоку у Јелаку VII, са 1500 м., стерилна,

Scapania irrigua N. v. E. по тресетишту Жељинског језера, VII, стерилна.

Scapania umbrosa N. v. E. на пањевима у Јелаку, VII, са 1500 м., стерилна.

Jungermannia riparia Tayl. по пиштољинама у Јелаку VII, са 1400 м., стерилна.

Jungermannia lycopodioides Wallr. на земљи на проланицима поред Самоковског потока, заједно са *Cetraria islandica*, VII, са 1600 м., стерилна.

Jungermannia hyalina Hook. на трошној земљи у доњем делу Јелака, VII.

Jungermannia tersa N. v. E. на камену у Самоковском потоку у Јелаку, VII, са 1500 м., стерилна.

Jungermannia bicuspidata L., где и предња, VII, стерилна.

Jungermannia barbata Schmid. на земљи у шуми испод Нишорског брша, у окр. Пиротском, VII, са 700 м., стерилна.

Jungermannia Helleriana N. v. E. на трулим пањевима у Јелаку, у друштву са *Calypogea Trichomanis* и *Lepidozia reptans*, VII, са 1300—1600 м., стерилна.

фам. *Geocalyceae*

Calypogea Trichomanis Corda на земљи и трулим пањевима у Јелаку, VII, стерилна.

Calypogea Trichomanis Corda var. **Sprengelii** (Mart.) при основи смрча у Јелаку, VII, са. 1500 м., стерилна.

фам. *Lepidoziaeae*

Lepidozia reptans N. v. E. на трулим пањевима у Јелаку, VII, са 1300—1600 м., стерилна.

фам. *Ptilidiaceae*

Ptilidium ciliare N. v. E. на земљи у шумама на Мојсињи, VI—VIII, са 500 м., стерилна.

Ptilidium ciliare N. v. E. var. **bradypus** (Hübner) на трулим гредима у Мечковачком гробљу код Крагујевца (II—IX, стерилна) и на пањевима у Јелаку (VII, са 1400 м., стерилна).

фам. *Platyphylaceae*

Madotheca navicularis Dutr. при основи букових стабала око манастира Раванице, VII, стерилна.

фам. *Jubelaceae*

Frullania Tamarisci N. v. E. на кори дрвећа у Врњачкој Бањи (VII) и на камењу у Сталаћу, обично помешана са *Homalothecium sericeum*-om, III—IX, стерилна.

II. класа: Маховине (Musci)

Убиквите су: *Dicranum scoparium* (на свима висинама), *Ceratodon purpureus* (на свима висинама), *Pottia truncatula* (до субалпијског региона), *Barbula unguiculata* (на свима висинама), *Tortula muralis* (на свима висинама), *Tortula subulata* (на свима висинама), *Tortula ruralis* (на свима висинама), *Schistidium apocarpum* (на свима висинама), *Grimmia pulvinata* (на свима висинама), *Hedwigia ciliata* (до субалпијског региона), *Orthotrichum anomalum* (до субалпијског региона), *Orthotrichum affine* (до четинарског региона), *Encalypta vulgaris* (равнице и нижа брда), *Funaria hygrometrica* (на свима висинама), *Bryum argenteum* (на свима висинама), *Bryum capillare* и *Br. caespiticium* (на свима висинама), *Mnium undulatum* и *M. cuspidatum* (по равницама и нижим брдима), *Mnium rostratum* (на свима висинама), *Catharinea undulata* (равнице и нижа брда), *Leucodon sciuroides* (на свима висинама), *Neckera complanata* (равнице и нижа брда), *Leskea polycarpa* (до субалпијског региона), *Anomodon viticulosus* и *A. attenuatus* (до субалпијског региона), *Thuidium abietinum* и *Th. recognitum* (равнице и брда), *Zylaisia polyantha* (до четинарског региона), *Homalothecium sericeum* (на овима висинама), *Camptothecium lutescens* (равнице и брда), *Brachythecium salebrosum*, *Br. velutinum* и *Br. rutabulum* (по равницама [и брдима]), *Amblystegium subtile* и *A. serpens* (равнице и брда), и *Hypnum cupressiforme* (на свима висинама).

Остале су овако распоређене:

I. ред *Sphagnaceae*

Sphagnum acutifolium Ehrh. по тресетишту Жељинског језера, VII, са 1600 м., стерилна.

Sphagnum fuscum Klinggr. по влажној земљи и пиштољинама у Језаку, VII, са 1400—1600 м., стерилна.

Sphagnum squarrosum Pers. где и предња, VII, стерилна.

II. ред *Bryinae*1. подред *Cleistocarpaceae*

фам. *Physcomitrellaceae*

Physcomitrella patens Br. et. Sch. на песковитој обали јужне Мораве код Сталаћа VI—VIII.

Physcomitrella patens var. *Lucasiana* Schimp. где и предња.

Physcomitrella patens var. *megapolitana* Schimp. где и предња.

Phasaceae

Phascum cuspidatum Schreb. на земљи по прљушама у Сталаћу, III.

Phascum cuspidatum var. *piliferum* Schreb. на песковитој земљи поред Ждралице и Лепенице, II.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

фам. *Bruchiaceae*

Pleuridium alternifolium Rabenh. на земљи по прљушама у Сталаћу III.

Pleuridium subulatum Rabenh. на земљи по стрништима у Сталаћу, III.

2. подред *Stegocarpae*

а) група *Acrocarpae*

фам. *Weisiaceae*

Hymenostomum microstomum R. Brown. свуда око Крагујевца по њивама и прљушама, II—III.

Weisia crispata Jur. у пукотинама стена у Сталаћу. IV.

Dicranoweisia crispula Lindb. (*Weisia crispula* Hedw.) на стенама и на земљи на Копаонику, са 1500—2000 м., VII.

фам. *Dicranaceae*

Dicranella subulata Schimp. на земљи испод Сувог Рудишта на Копаонику, VII, са 2000 м.,

Dicranella heteromalla Schimp. на земљи на Старици код Мајданпека, V, са 500 м.

фам. *Fissidentaceae*

Fissidens taxifolius Hedw. на земљи по шумама на Мојсињи VII, VIII, стерилна.

фам. *Pottiaceae*

Pottia lanceolata C. Müll. на земљи по прљушама у Сталаћу, IV.

Didymodon rigidulus Hedw. (*Trichostomum rigidulum* Sm.) на влажном камењу код манастира Раванице, VII.

фам. *Grimmiaceae*

Grimmia leucophea Grev. на стенама у Сталаћу, IV—IX.

Grimmia elongata Kault. на монолитима Вучјег Крша на Копаонику, VII, 2080 м.

Grimmia ovata Web. et. Mohr. на стенама на врху Жељина, VII, 1863 м.

Racomitrium canescens Brid на песковитој земљи на пропљанцима поред самоковског потока у Јелаку. VII, са 1500 м.

фам. *Orthotrichaceae*

Orthotrichum diaphanum Schrad. на кори дрвећа, нарочито врба, у Станову, Groшници и Сталаћу, II—IV.

Orthotrichum pallens Bruch на кори букве на Мојсињи, VI.

Orthotrichum stramineum Hornsch. на кори букве на Жељину, VII, са 1200—1500 м.

Orthotrichum pumilum Sw. на брестовој кори у Сталаћу, IV.

Orthotrichum leycarpum Br. Sch. на кори сувог и сировог дрвећа око Крагујевца и Сталаћа, III—IV. Овде спада и

Orth. Leyelli, objavljen kao prinova u mom „Trethem floristичком прилогу из Крагујевца и околине“, стр. 4.

фам. *Encalyptaceae*

Encalypta serbica Katić, nov. spec. Расте у врло ретким бу-
сеновима или усамљена. Једнодома је. Висока је до 1 см.,
а *стабло јој је обрасло све до врха длакама* (Wurzelfilz
oder Stengelfilz). Лишће је доњим делом усправно, горњим
разведено; кад је суво увијено је или упредено; горње је
највеће (до 4 mm. дугачко и до 1 mm. широко), а доње
је све мање и мање; све је у горњем делу мало попречно
таласасто; по облику је дугуљасто-језичасто, на врху за-
окружено, по ободу цело и у средњем делу *уско* (за ши-
рину 2—3 ћелична реда) *посуваћено*. Лисни нерв је при
основи црвенкаст, иначе жућкасто-зелен или чисто зелен;
при основи је најшири, а горе се врло мало сужава; из-
бија на врху као кратак ос; *на леђној је страни гладак*,
састављен је (попречни пресек) из три реда врло великих
ћелија са танким опнама, које су са доње леђне стране
ошкољене, у виду полумесеца, са 3 слоја стерендних ће-
лија, а са горње само са једним таквим слојем. Ћелије су
у горњим двома трећинама листа пето или шесто-стране
(са лица или наличја посматран лист), широке 16—18 μ .,
густо брадавичаве и панилозне; *средњи део доње тре-
ћине листа заузимају дугуљасте, паралелолипедне или пра-
воугаоне ћелије без хлоропласта, дугачке 40—70 μ ., широке
18—24 μ ., са опнама мрко-црвенкастим (једино су код са свим
младог лишћа зелене) и јако задебљалим њиховим попречним
делом*; обод доње трећине листа заузимају уске (10—18 μ .)
и дугачке (30—70 μ .) паралелолипедне или правоугаоне, хија-
линске или врло мало хлоропластима испуњене ћелије, са
опнама безбојним и свуда подједнако дебелим; ћелије обеју
последњих формација имају глатке опне. Перихецијално је
лишће мање, шире, коритасто и слабије панилозно, а нерв
му је врло танак и избија на врху у дужи ос. Каница је
жућкасто-зелена, допире мало испод чауре, *нема никаквих
длака*, а *врх јој је гладак*. Глатка и до 8 mm. дуга дршка
у доњем је делу жућкаста, у горњем црвенкаста и на десно
спирално упредена. Чаура је дугуљасто ваљкаста (дуга
2—2,5 mm, а широка је до 0,5 mm.), из почетка жућкасто
зеленкаста, доцније угањто-црвена; врат је врло кратак,
нешто црвенији од остале чауре, а постепено је сужен у
дршку; зид је танак, *без ребара*; стоме су фанеропорне
а има их свуда. Поклопац је црвен и завршен дугим кљуном

Отворена чаура има смежуран врат, *није наборита*, а при ободу се постепено сужава. *Перистома има увек*; зупци су му кратки, без јасног обода, уздуж су цртасти, по мало су и папилозни, а насађени су доста дубоко испод обода урне. Споре су велике од 24—30 μ ., нејасно су тетраедарске, жућкасто-зеленкасте, непровидне, а по повртини тако крупно наборите, да се набори виде под микроскопом као низ разнолико испреплетаних линија, а сем тога, на њима се виђају по каткад и ситне паниле.

Расте на трошној, шумској земљи на Копанику, крај пута Јошаничка Бања — Јелак, VII, са 1000—1200 м.

По перистому, посувраћеном делу лисна обода, глатком врху канице и боји дршке јасно се разликује од *E. vulgaris*, а по глатком лисном нерву, глатком врху канице, посувраћеном делу лисна обода, немању жућкастих црта на чаури и њезиној неубраности по избацавању спора од *E. rhabdocarpa*. По грађи лишћа и чауре врло је слична са *E. ciliata*, али се од ње разликује јасно порастом, немањем длака на каници, средишном ћеличном формацијом при основи листа, по начину упредености дршке и по спорама.

Ваља је упоредити још са *E. mitica Hagen*, коју *G. Roth* у *Die europäische Laubmoose*, 4. Lieferung, Leipzig, 1903., стр. 510., наводи само по имену овим речима: *Encalypta mitica Hagen. aus Norwegen soll E. vulgaris nahe verwandt und mit ciliata leicht zu verwechseln sein (non vidi)*. Мој труд, да преко неколико Tauschverein-а дођем до ње остао је безуспешан.

фам. *Funariaceae*

Entosthodon fascicularis C. Müller. по прљушама и песковитим местима у Сталаћу, III.

фам. *Bryaceae*

Webera nutans Hedw. на земљи у Јелаку, VII, са 1400—1600 м.

Bryum bimum Schreb. на влажној земљи и камењу у Јелаку и по тресетишту Жељинског језера, VII, са 1600 м.

Bryum pallescens Schleich. на влажном камењу поред Јошаничке реке, VII.

Bryum turbinatum Br. Sch. на влажном песку у Сталаћу, VI.

Bryum pseudo-triquetrum Schwagr. на влажном серпентину крај пута Ибарског. V, и по потоцима и придољинама близу Козника, VII.

фам. *Mniaceae*

Mnium punctatum Hedw. на влажној земљи и пиштољинама у Јелаку, VII, са 1300—1506 м., стерилан.

Mnium spinulosum Br. Sch. на земљи у Јелаку, VII, са 1400 м.

Mnium Seligeri Jur. на влажној земљи поред Самоковског потока у Јелаку. VII, са 1600 м., стерилан.

Mnium stellare Hedw. на земљи у шумарцима иза Нишорског крша, VII, са 700 м., стерилан.

фам. *Aulacomniaceae*

Aulacomnium palustre Schwägr. по тресетишту Жељинског језера и пиштољинама у Јелаку, VII, са 1600 м., стерилан.

фам. *Bartramiaceae*

Bartramia ithyphyll Brid. у пукотинама стена на Мојсињи, VII.

Philonotis fontana Brid. по пиштољинама и потоцима у Дренској клисури близу Јошаничке Бање, по Жељинском језеру по пиштољинама у Јелаку и око Козника, VII, 500—1600 м.

фам. *Polytrichaceae*

Catharinea angustata Brid. на земљи у Врњачкој Бањи, VII.

Pogonatum alloides P. B. на земљи у шуми на Старици код Мајданпека (V, са 600 м.) и на Копаонику, VII, са 800 м.

Pogonatum nanum P. B. по прљушама на Старици, V, са 500 м.

Pogonatum urnigerum P. B. на земљи у шуми на Мојсињи, VIII, са 450 м., на Старици, V, са 560 м. и у Јелаку, VII, са 1400 м.

Pogonatum alpinum Röhl (*Polytrichum alpinum L.*) на земљи у Јелаку и између монолита Вучјег крша на Копаонику, VII, са 1600—2000 м.

Polytrichum formosum Hedw. на земљи у Врњачкој Бањи, на Багдали код Крушевца, код Јошаничке Бање, на Жељину и у доњем делу Јелака, VII—VIII, допире до 1300 м. Све објављене локалности за *Polytrichum commune* из мојег хербара у прилогу г. Симића вреде за овај *Polytrichum*, јер сам га раније погрешно сматрао за *P. commune*.

Polytrichum piliferum Schreb. на земљи у пропланцима Мајданпечке планине и по суватима Равног Копаоника, V—VII, 500—1800 м.

Polytrichum juniperinum Willd. на земљи код Полумира на путу Ибарском (V), на Старици (V), по пропланцима Јелака и по суватима на Копаонику (VII), где допире до висине од 2000 м.

Polytrichum commune L. по влажеој земљи и пиштољинама у Јелаку, VII, са 1300—1600 м.

Polytrichum commune L. var. fastigiatum Wils. где и предњи. фам. *Vuxbaumiaceae*.

Vuxbaumia indusiata Brid. на трулом пању у шуми идући од Јошаничке Бање Јелаку, VII, са 1000 м.

б) група *Pleurocarpae*

фам. *Neckeraceae*

Neckera crispa Hedw. на кречњаку и кори дрвећа испод Нипорског крша, VII, са 700 м., стерилна. Овде долази и маховина објављена из мог хербара у прилогу г. Симића као *N. pennata Hedw.*

фам. *Farboniaceae*

Anacamptodon splachnoides Brid. при основи храстових стабала у Трнавској шуми код Крагујевца, V.

фам. *Leskeaceae*

Leskea nervosa Myr. на стенама у шуми на Жељину, VII, са 1500 м.; стерилна.

Pterigynandrum filiforme Hedw. при основи букових стабала на Мојсињи и на стенама у Јелаку, VII, са 1500 м.

Pseudoleskea atrovirens Br. Sch. на гранитоидним стенама у Јелаку, VII, са 1300—1600 м., стерилна.

фам. *Hypnaceae*

Platygium repens Br. Sch. на старим, натрулим гредама у Сталаћу, VI.

Climacium dendroides Web. et. Mohr. по ништољинама и врло влажним местима у Јелаку, са 1400—1600 м., стерилна.

Isothecium tyurum Brid. на стенама у шуми код цркве у Грошници (IV) и у Јелаку, VII, са 1500 м.

Homalothecium Philippaeum Br. Sch. на кречњацима у шумарцима испод Нипорског крша, VII.

Brachythecium Mildeanum Schimp. по влажним ливадама у Сталаћу, VI.

Scleropodium purum Limp. (*Hypnum purum L.*) на земљи у шумарцима на Багдали, око Јошаничке Бање, око Мајданпека (V) и у Јелаку, VII, стерилна.

Eurynchium praelongum Br. Sch. на земљи по њивама и прљушама у Сталаћу и око Крагујевца, III—VI.

Rhynchostegium murale Br. Sch. на влажном серпентину дуж Ибарског пута V.

Plagiothecium denticulatum Br. Sch. на пањевима у Јелаку, VII, са 1500 м.

Plagiothecium silesiacum Br. Sch. на трулим пањевима у Јелаку, VII, са 1200—1600 м.

Amblystegium riparium Br. Sch. при основи букава на Мојсињи и у Мајданпечкој планини и на камењу у потоцима у Сталаћу, V—VII.

- Hurum polygamum* Wilson var. *fallaciosum* Milde. по барама и врло подводним ливадама на Липару близу Крагујевца, IV—VI, стерилна.
- Hurum uncinatum* Hedw. на земљи и стенама у Јелаку, са 1200—1700 м., VII.
- Hurum pseudopluitans* Klinggr. по странама кладенца близу Крагујевца, IV, стерилна.
- Hurum pluitans* L. var. *Submersum* Schimp. по пиштољинама у Јелаку, VII, са 1300—1500 м., стерилна.
- Hurum commutatum* Hedw. по пиштољинама и потоцима око Козника (терен серпентински), VII.
- Hurum falcatum* Brid. где и предња, стерилна.
- Hurum sulcatum* Schimp. var. *subsulcatum* Schimp. где и предња, стерилна.
- Hurum molluscum* Hedw. на кречњацима Нишорског крша VII, стерилна.
- Hurum fertile* Sinds. на пањевима на Мојсињи, VI.
- Hurum pallescens* Br. Sch. на кори букава у околини Крагујевца, III—IV, стерилна.
- Hurum cordifolium* Hedw. по пиштољинама у Јелаку, VII, са 1200—1500 м., стерилна.
- Hurum cuspidatum* L. на влажним ливадама у Сталаћу, III.
- Hylocomium splendens* Br. Sch. на земљи по ливадама и клецацима на јужној страни Витуша код Јоманичке Бање, где је толико чест, да ливадама даје свој изглед; по земљи у Јелаку, VII, са 1200—1600 м., стерилна. Маховина из мог хербара, објављена у прилогу г. Симића као *H. imbratum*, са Рудника, јесте, као што сам се доцније уверио само једна одлика *H. splendens*-а.
- Hylocomium Schreberi* Dr. Notr. (*Hurum Schreberi* Willd.) на земљи у шуми у Јелаку, VII, са 1200—1600 м., стерилна.
- Hylocomium triquetrum* Br. Sch. на земљи у шуми на Желину и у Јелаку, VII, са 1200—1600 м., стерилна.
- Hylocomium squarrosum* Br. Sch. на влажној земљи у Јелаку, VII, са 1300—1500 м., стерилна.

Крагујевац,

13. маја 1904. године.

Дан. Љ. Батић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ПРЕДМЕТ И ЗАДАТАК
КЛАСИЧНЕ ФИЛОЛОГИЈЕ

НАПИСАО
МАКС БОНЕ¹

А. Филологија и њена историја.

1. Шта је филологија?

Читање и објашњење грчких и латинских писаца главни је посао класичној настави. Непосредно познавање писаца јесте у исто време и полазна тачка и сврха, разлог и, тако рећи, срце студијама о класичној старини. Ну ако је и добро држати се увек средишта, треба често умети и удалити се од њега; допуштено је по ~~кад~~ кад проћи кругом. А то је задаћа и овим редовима.

Не тврдим, да се за неколико часова може прећи у пуном смислу цело поље класичких студија. За ово кратко време ~~не може се научити наука~~, од које ће човек увек познавати само фрагменте, баш да јој ~~и~~ посвети све своје биће; ~~а~~ од оних који се спремају за поучавање младежи у овој науци мора се и очекивати, да ће ~~им~~ знатан део живота на то бити и употребљен: добар је професор само онај, који остане ученик. Моја намера није тако химерична. Ја само предлажем, да се за неколико тренутака уздигнемо повисоко, те да с висине бацимо поглед на ово поље, које обрађујемо: на науке, које се тичу класичне старине. Хтео бих да покажем, шта је предмет или шта су предмети овим студијама; које место оне заузимају у научној заједници; каква их веза међусобна спаја; у ком духу, по којим начелима, којим методом треба да се обрађују.

Да ли је доиста вредно труда, рећи ће ~~се~~ можда, заустављати се на тим општим стварима? Каквог има интереса, да се тачно одреди наука, о којој се бавимо, да се посматра у неку руку споља, те да се извуку њене главне црте? — Каквог има интереса? Тешко могу да појмим, да има каквог већег. Човека уздиже изнад махине то, што је он свестан онога што ради; интелигентног човека од онога који није интелигентан, човека који мисли од онога који не мисли одликује то, што он разуме шта ради, што зна у чем је његов рад, чему служи и како се слаже са радом других. А ако имаде рада, који не би требало да се врши несвесно, рада који би требало да је интелигентан и ~~и~~ промишљен, зар није то научни рад? Што се занатлија, земљорадник и трговац одају на посао онако, као што им је радио отац, као што

¹ Ово је скраћен превод једнога дела предавања, које је држао професор универзитета у Монпелију Макс Боне (Bonnet) и штампано (Париз, С. Klincksieck) под натписом: La philologie classique. Six conférences sur l'objet et la méthode des études supérieures relatives à l'antiquité grecque et romaine.

Превод.

Им ради сусед, не питајући се, какву функцију врше у заједници, ^{саваз} можда то неће бити ништа зазорно. Па ^и нека и уметник и песник стварају, не знајући зашто ни како, то је већ Платон објаснио, кад је рекао, да их неки бог гони. Али кад се врши нарочито рад мисли, то јест рад познавања и разумевања, како се може допустити, да се то чини не мислећи, не знајући шта се чини и не видећи му јасно разлога? ^И ми у свом послу морамо у ^{напред} и увек ^с нова да утврдимо ^{право} правац којим идемо. Такво је, као што се чини, осећање у већине оних, ^{што} се одају нашим студијама. Под именом класичне филологије или науке о старини, јер та два имена само означају једну исту ствар, оне чине једну специјалну науку, којој се одавно тражи место на топографској карти опште науке. Не прође година, а да се не појави каква расправа или нов мемоар о том предмету. Отворимо и ми ову карту и погледајмо, под којом нам ширином и под којом дужином ваља вршити испитивања.

I

Општа се наука природно, по свом предмету, дели на природне и моралне науке; под овим последњим разуме се све оно, што стоји до акције људске у свету, а под првим све остало, сем математике, која чини, тако рећи, сама себи предмет и служи само као оруђе за сазнавање стварности; и философије, која се може сматрати или као крупна сања зграде, као огромно кубе, које целину заклања и опасује, или као привремена конструкција, којој је одређено да пре или после уступи место новом крилу научне палате. Међу моралним је наукама ^с једне стране историја у најширем смислу, то јест познавање свега онога што је људски дух произвео, свега што је људска радљивост учинила до данас, и посматрање онога што се још данас на наше очи догађа међу људима; ту је, с друге стране, једна наука, која је рђаво одређена а још горе названа, философија историје, етика, социологија, која хоће да разликује законе, који се претпостављају, а по којима се врши акција човека на природу и на себе самог, и по којима се, према том, развија судбина човечанства. То још нису толико две доиста разне науке, колико две стране једне исте науке; јер прва није ништа друго до празна радозналост и беспослена полиматија, ако не служи на то, да да хране другој, да јој да експерименталну основу, због чега је ова морала веома за дуго да остави слободно поље философским или религијозним сањаријама. Да бисте ме боље разумели, да узмем једно упоређење: прва је другој оно, што је биолошкој науци нашега доба стара, чисто описана природна историја. Чекајући да се целокупна историја образује као наука ^с новим обликом, неке ^с историске гране већ ^{су} доспеле до тога, да чине оделите науке, које се не задовољавају тиме, што ће утврдити оделите факте, већ почињу да истражују законе, који њима владају; таква је, поред историје језика, лингвистика; таква је још, премда је учинила много мање напретка, поред црквене историје, наука о религијама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Историја, како се обично назива, историја која се у ствари сматрала као изучавање факата из прошлости, има две велике поделе, које се укрштају: хронолошку поделу на периоде и поделу по пољима људскога рада: политичка историја, црквена историја, историја уметности, књижевности, језика, наука, обичаја, установа, трговине, индустрије. Свака од ових подела може се још даље делити по народностима, којима се изучава историја одвојено. На послетку, треба додати и неки број наука, састављених из разних знања, које се називају помоћне науке историји, као епиграфија, палеографија и нумизматика. Покушајте сада да направите слику историске науке, обележавајући, с једне стране, са толико пруга за дужину све ове одељке и одељке према предметима, а пругама за ширину према епохама, остављајући, с друге стране, довољно места за помоћне науке и повећи простор за историску науку у другом смислу, тј. као покушај више да се формулују закони а не толико да се скупе и опишу факти. За тим, бацимо поглед на објаве филолошког факултета; погледајмо, која се од објављених предавања тичу изучавања класичне старине. Ту су најпре сва она предавања, у којима се објашњавају грчки и латински писци; па онда историја грчке и римске књижевности; грчка граматика, латинска граматика; метрика; грчка историја, римска историја; грчке и римске установе; археологија или историја старе уметности; грчка епиграфија; на послетку, палеографија, уколико она служи за разрешавање текстова, који иду до у старо доба. Ту је већ прилично разних предмета; а међу тим видећемо, да није само један предмет кога ту нема, ако хоћемо да добијемо скуп свих студија о класичној старини: историја старих религија и римска епиграфија, да и не бројимо друге. Где су на слици, коју мало пре нацртамо, обележене те све тако различне науке, које се тичу грчко-римске старине и које се данас разумеју под општим називом класичне филологије? Оне су ту чудновато растурене; а природно је, да се запитамо, где су разлози, који заједно састављају тако разне елементе? Уз установе иде још и историја књижевности и историја уметности: може се рећи, да су оне у грчкој и римској историји одељци по дужини. Ја то и хоћу. Али обратите пажњу на то, да предавања у којима се обрађују ови предмети нису намењена поглавито историчарима; она су за слушаоце књижевности, за филологе. За историка су све редом цивилизације, које су биле управљене на садашње стање ствари, у толико важне, у колико су томе допринеле; грчко-римски свет је за њега само једна етапа; нема места, да њега узме за средиште својим студијама, сем ако га лични укус не упућује на то. Па онда грчка и латинска граматика! За њих нећете наћи нигде тачна места на нашој карти; а ако вам је баш до тога, да се и њима назначи место, могло би се обележити у области лингвистике; а та се област налази, као што се сећате, у среди скоро сасвим белог простора, као што је Средња Африка била у време мога детињства. Метрика неће бити далеко одатле; ако ипак успете, да јој нађете места, она ће моћи да дође под појетику или можда под ритмику, а и једна и друга су пододељци естетике или науке о просветни гласник, II. књ. 3. св., 1904.

* Писано 1891. године.

Петров.

www.unibeverzintetska.com

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ним вештицама. На послетку, што се тиче објашњења писаца, што је више практично вежбање него ли наука, средиште, око кога се скупљају разне науке, о којима говорисмо, пошто су редом биле од њега одвојене, — зар није јасно, да би био узалудан труд тражити га на карти опште науке? Ви видите, да ту нема природног јединства; од времена Ф. А. Волфа узалуд се покушавало на тисућу финих начина, да се пронађе како год јединство. Признајмо слободно, без лажне поноситости: јединство класичне филологије ствар је чисте погодбе; ова је наука створена из споја од врло разних грана опште науке. Из којих су побуда оне заједно састављене? Ето, само се то може с разлогом питати.

Ја видим за то само један разлог, барем један само, који је довољан да објасни с једне стране огромни развитак, који је учинила филологија и који она непрестано чини, а с друге стране границе, које је она увек поштовала, систематски ред, који је умела да створи за себе, барем у крупнијим цртама; кохесију међу њеним деловима; сложеност, која се све више и више утврђује и у њеном имену; на послетку, један факат, који морам само да напоменем, то јест особите методе који класична филологија намеће свакој од оних наука, што се стичу у њу; а толико ефеката није могла произвести љубав према грчким и римским стварима, ма како да је била пространа, па ни ма какав други чисто лични узрок. За то мора бити каквог општијег, моћнијег узрока. Ми ћемо га пронаћи без муке. Он је тако јасан, да се човек само чуди, кад види, да се тако често не зна. За њ треба запитати слушаоце филологије на великим школама. За што су они дошли у факултет? За што слушају предавања, о којима смо говорили? Ето целог питања. А исто је тако лако наћи и одговор. ^{Зато} ~~Е~~ ^{зато} ~~тога~~, што желе да се посвете настави, још специјалније класичној настави; а да имају каријере у државним заводима, треба да се подвргну испитима из оних знања, која су добили у факултету; на послетку, ова се знања за то траже, што су потребна ономе, који хоће да буде професор, а потребна су му зато, што класична настава баш и јесте у том, да се ученици упознају са грчким и латинским писцима а преко њих са грчком и римском старином у свем оном, у чем је она особито подобна да образује дух у младежи.

То је, у свој својој простоти, објашњење, које смо тражили. Скупљен је неки број разних наука, које су једна од друге одвојене својом природном класификацијом, па је од њих начињена једна целина под више или мање подесним именом класичне филологије, јер су све ове разне науке потребне онима, који су дужношћу позвани, да раде на том, да класична старина, а нарочито стари писци, послуже васпитању младих поколења.

Ништа неће бити подесније, да потврди ову мисао, него ако се баци брз поглед на историју филологије, као што ћемо ми и учинити. И доиста, већ у старо доба *grammatici*, то јест управо они које ми данас називамо филолозима, вршећи разне библиографске и књижевне послове, одаваху се на наставу; њима је било поверено прво обучавање младежи и у Грчкој и у Риму. У доба препорођаја књижевности, и ако се још нису разликовали

разни ступњи nastave, баш ради nastave, васпитања, општег образовања, ударено је са онаким одушевљењем у изучавање старих књижевности. Да се објасни, да се учини темељнијим и плоднијим читање великих класичких писаца, који су сматрани као васпитачи и инспиратори нових народности, одмах од почетка овога покрета па све више и више старало се, да се са сваке стране упозна антички живот. На послетку, шта је у наше дане изазвало овај необични развитак класичне филологије, — по ка^{ка}д би човек био у искушењу да каже претерани успех, — ако није то, што се скоро у свима цивилизованим земљама све јасније увиђала потреба, да се ваљаним специјалним студијама спреме људи, којима ће се предати онај део васпитања младежи, који се оснива на познавању старих писаца?

Један факат, из кога су често извођени са свим различни закључци, чини ми се, на против, особито згодан, да нас утврди у нашем погледу; то је, што има и других наука под тим истим именом филологије, као оријентална филологија, романска филологија. Да говоримо о овој последњој, јер због њеног скорашњег постанка можемо створити суд, а да се не упуштамо у дуга и широка испитивања. Догађај који је дао повода стварању романске филологије јесте примена тачнога лингвистичког метода на романске језике. Овај је догађај по себи био проширење једне науке, које је било и пре стварања нове науке. Свака примена истога метода на једну групу језика изазваће шта више за чисту науку сличан појав. Зашто је он постао полазна тачка за стварање самосталне науке, која се далеко простира и која је битно различна од оних, што су само просте провинције у лингвистици? Зашто је учењу граматике романских језика додата историја романских књижевности, критика и тумачење текстова; за тим још — погледајте ручне књиге за романску филологију, што су недавно изашле — историја романске филологије, романска метрика и стилистика; на послетку, запамтите то добро, историја романских народа, историја њихове цивилизације, њихових уметности, њихових наука; а то су све ствари, које су стотинама миља далеко од лингвистике или науке о језику? Зашто, ако не, чини ми се, из тога јасног разлога, што у родној земљи романске филологије и у другим земљама на северу, за тим и код Француза, и ако наравно са разног гледишта, неки романски језици и нека класична дела романских књижевности чине предмет редовној настави у школама, и што се, пошто је један пут нађено научно изучавање ових језика, хтело да се њиме користе, те да се и професорима, који ће их предавати, даде таква спрема, која ће их ставити на исту висину са њиховим колегама, професорима класичних језика? Мислим, кад би нам био потребан завршан доказ, да бисмо га нашли овде, у овој фразантној аналогiji између обе филологије, класичне и романске.

II

Ако се и чини, да нам историја филологије а тако и уређење филошкога факултета даје за право, ипак нам не треба прикривати, да има

доста и прекора. Испитаћу у овом тренутку само два. Први је више протест осећања по противан аргуменат. Он долази од присталица чисте науке, незаинтересоване науке, као што се вели, од онога што би се правилније назвало, имитујући једну славну реч, наука ради науке. Шта? — повикаће они срдито, ви хоћете да наука, коју ми са љубављу обрађујемо, наука коју су прославили Аристарх и Петрарка, Скалигер и Бентли, Хензе (Heinsius) и Бек, наука, којој су предмет најлепше и највеће ствари што је свет видео, да она није ништа друго до обична примењена наука, да има практичну корист, да постане средство за добијање хлеба? Нека се умире ови поштовани идеалисти. Ја делим њихово осећање. Ја бих може бити ишао даље но по неки од њих. Ја не могу да тршим, да ико хоће да се стави изнад истине, која је предмет науци. Ја мислим, да је знање и разумевање исто тако првобитна потреба људске природе као и рад и уживање. Наука има своју сврху у себи самој, и значи понизити је, ако се од ње направи једино или у главном помоћно средство било материјалним интересима, било личним или патриотским амбицијама, било и самој врлини. И ја усвајам девизу наука ради науке. Али не заборавимо да наука и настава нису једна иста ствар. Има завода, којима је права мисија да стварају науку, и то су Академије или Институтути; има опет других, којима је задаћа, да је преносе од једнога поколења на друго, и то су факултети или универзитети. У ствари, а можда не би било много тешко и објаснити тај факат, и ови други понајвише стварају науку и чим престану да је стварају, они брзо постану неподобни да је и преносе. Али, на послетку, заводи за наставу, у њоште узевши, нису створени да дестилују чисту науку нити да у њене тајне уводе људе, који би и сами само стварали науку. Ја, право да кажем, не бих имао вере у једну школу са таким задаћом. Сумњао бих, да она не буде дело идеолога, који раде по напред готовим теоријама, а не по опажању стварних погодаба за научни живот. У ствари факултети и универзитети на целом свету основани су, да образују младиће за одређене позиве, за медицинаре, адвокате, свештенике, професоре: једни умеју да ову задаћу измире са другом, који су добровољно узели на се, да унапређују науку; а други се опет ограничавају на то, да дају наставу много општијега карактера и без практичне примене: на универзитетима ове друге врсте није ни из далека научни ниво најзвешенији.

Сећам се, да сам чуо ово тврђење: „Правни и медицински факултет нису управо ништа друго до стручне школе; прави су факултети само факултет за филологију и историју и факултет за природне и математичке науке“. Чувајте се оцена ове врсте. Ако се хоће узвишен идеал и високе амбиције, — а то нама треба — није потребно ићи ни у обест ни у презирање другога. У сваком случају будимо с истином. Е, па добро! У истину, од како споменута два факултета имају питомаца, које спремају за користан и частан позив, да ли су они за чисту науку учинили више или мање но пре? Одговор, чини ми се, не би могао бити сумњив. Каква се у осталом разлика

www.unilj.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

може утврдити између стручне школе и факултета? Та и једни и други спремају за одређене каријере, за које се тражи неко научно знање. Ево, ако се не вaram, разлике, која је неоспорно релативна. Стручна школа задовољава се тиме, што своје питомце задахњује сасвим готовим знањем, а факултет их уводи у науку, која даје ова знања; он им показује процесе и методе као и резултате; он их чини подобним не само да приме но и да производе знање, које ће им бити потребно у практичном позиву; он им, на послетку, даје високо разумевање факата, којима их учи, показујући сем примене, која ће се моћи с њима учинити, и место, које они заузимају у заједници ствари.

У овом последњем погледу ко не види одмах и корист, коју имамо отуда, што спајамо више факултета у један универзитет. Ја не могу, доиста, да се убедим, да је универзитет, као што се скоро обично мисли, *universitas litterarum*, лабораторија опште науке, где би биле заступљене све поједине и то у тачној сразмери њихове важности. Ни један садашњи универзитет не одговара овој дефиницији. У Немачкој, на пример, у Скандинавској, Швајцарској, Аустрији, Италији, сви имају медицински и правни факултет, који земљи дају лекаре, судије и адвокате, а у философском су факултету филолошки, математички и природњачки одсек, где се образују професори, одсек за политичке науке, где се спремају администратори и државници. Ни један факултет не даје кимбриском или литавском језику исто место као латинском, и ако су и ови језици са чисто научног гледишта исто тако важни као и латински. Нигде се од анатомије човека и од земаљског грађанског права не ствара прост пододељак опште анатомије и опште теорије грађанског права. Не, оно што универзитет може боље дати но одвојени факултети, није садашњи поглед на целу науку људску ни на науку одвојену од сваке примене; то је појам, идеја о општој науци, од које су барем главни делови ту заступљени, што се виде додирне тачке између сваке поједине науке и њених суседа и однос између сваке примењене и чистих наука, од којих су оне зависне.

Али, понављам, на универзитетима као и на одвојеним факултетима увек ће бити само мали број катедара за науке које се уче тек ради њих самих, без напред одређене примене. Огромној већини предавања биће предмет оне науке, чије знање служи за вршење неке дужности и за неке уметности; другим речима, примењене науке. Општа наука, чиста наука има места и на самом универзитету тек као крајња мета, као општи идеал, као принцип регулатор, који влада над свим, прониче све и показује свему своју племенитост и своју величину. Разуме се, што је тако. То ишту погодбе за модерни живот. Ми немамо ни лаког начина живота, ни робова, те да нам је допуштено, да се искључиво одамо на посматрање и испитивање истине. Највећи и најбогатији народи не би могли дати потребан контингент ученика за такве наставне заводе, који не би ничем водили, као што се то вели, у којима би се давала само наука ради науке. Јер и у најбогатијим земљама увек ће тек у

мањини бити оне породице, које су тако доброг стања, да могу без занимања оставити своје синове, а уопште баш у тој мањини не налази се највише воље за учење. На послетку, и да је воља ту, ко може унапред знати, да ли ће бити и потребне подобности, да се створи научењак? Успеси у гимнасији не показују Бог зна шта у том погледу и није ретко да наука улева несрећне страсти. Тек у факултету, који се најпре изабере према практичној сврси, извршиће се за тим ефективно одбирање и ту ће се тек решити прави позиви. Оно што се добије на тај начин треба и желети, и то ће обезбедити народу две неизмерне користи: с једне стране сви људи што су се посветили слободним каријерама имаће да буду, барем за неколико година, сведоци научнога рада, учествоваће у извесној мери у њему; они ће од тога у живот понети преглед, општи појам, успомену; а с друге стране, они међу њима, који имају највише дара за овај посао, хтеће да се на њ са свим одаду и приљубиће се трајно уз учитеље, којима ће највећа амбиција и најбоља награда бити, што ће за свој култ задобити све више посвећених. Између сто младића, који дођу на унивреситет, да постану адвокати или лекари, биће увек неколико њих, ако настава буде оно што треба да је, који ће у праву и медицини више гледати науку него занат; а то ће бити најподобнији између стотине. Није извесно, да ће предавање што се нарочито приреди привући више слушалаца, нити да ће они бити баш најдаровитији. Што се мене тиче, ја признајем да не делим жељу, да имам само такве слушаоце, који се не би одали на какву каријеру, који би учили само из љубави или за своје задовољство. Ја не бих имао више вере у те питомце него у слушаоце са ограниченим погледом, који у предавању само слушају оно што ће се питати на испиту. Ако су ови последњи тежак терет унивреситету, први нису баш подобни да га унапреде. И они имају својих погрешака, од којих је најозбиљнија што најчешће остану тако звани љубитељи науке. А ретко се дешава, при напредном стању, до ког је данас доспела већина наука, да и љубитељи доиста учине услуге. Ја желим нашим унивреситетима да имадну много слушалаца, који ће на њима да свршавају стручне студије, али који ће да их врше у научном духу.

Други се прекор показује у облику консеквенције, која се изводи из саме наше тезе. Дакле, рећи ће нам се, ако из програма средње школске наставе нестане читања старих писаца у оригиналу, под истим ударом пашће и класична филологија? Извесно. Онога дана, кад не буде више ни грчког ни латинског у гимнасији, објаве философског факултета смањиће се за добру трећину, и тек ће случајно за неко време стајати по какво предавање из грчког или латинског, као што већ неколико година стоји у програму нашега факултета и једно предавање о арапском. Онога дана, кад не буде више болесника на свету, без сумње наставиће се учење анатомије, хистологије, физиологије, али тек по изузетку то ће се изучавање концептовати на човечје тело, и неће се више ове науке груповати са толико других, тако различних, да се предају заједно, као што се данас чини у медицинском факултету. Тако

исто за дуго после укинућа средње класичне наставе биће научника, који ће специјално изучавати старину; биће јелиниста и латиниста, као што данас има египтолога, асириолога, синогола и американиста. Али овај особити скуп студија о којима говоримо, класична филологија, како је данас састављена, неће имати више разлога, па је неће ни бити.

Да ли ће овај нестанак филологије бити велика несрећа? Не, са гледишта чисте науке. Без сумње ће необично ослабити изванредно заузимање, које се данас указује овим студијама. Али у колико је потребно познавати грчко-римски свет, да се разуме развој људског рода, у колико се историја Грка и Римљана тиче опште историје, увек ће бити научника, који ће је испитивати. Наука неће бити без своје задаће, ако филологија буде пропала. Зар неће при том човечанство изгубити с другог ког гледишта? Зар не би тиме била погођена и цивилизација, опште образовање, па и сама практика научног истраживања? То је сасвим друго питање, које ми немамо да решавамо овде. Али ако би се у том погледу што год умањило, у што ја морам да верујем, све док не бих имао противних доказа, то не би било толико због нестајања филологије, колико због занемарења класичних студија у средњој настави. Право и медицина, философија и историја, физика и хемија, не би можда трпели због тога, што би нека предавања била избачена из философског факултета, већ с тога, што младићи који долазе из гимназије не би више били онако исто спреми за више студије.

Али, понављам, ово се питање нас не тиче. Факат је, да је још данас наша средња настава, барем она што спрема ученике за факултете, добрим делом, смеј рећи бољи делом, основана на класичним студијама, уз пркос свему што је морала поднети и од непријатеља и он неких својих пријатеља. Од овога факта, био он добар или рђав, полазимо ми. Докле год стоји тај факат, спремаће се професори, да буду подобни за ову наставу; биће корисно, да се наше студије одрже у факултетима.

III

Шта треба да ^{су} буду ове студије? Z

На први поглед може се чинити, да за добро предавање грчког и латинског, за добро објашњење текстова треба само добро разумевати оба стара језика, изучавати писце што се читају у школи, вежбати се у објашњавању, као што се то чини у школи. Другим речима, могло би се мислити, да виша настава није ништа друго до продужена, попуњена, усавршена средња настава. И донеста, за дуго су је тако и разумевали. Ну ја велим, да је то погрешка, ~~ма како да је висок ауторитет, којему противуречим~~, јер морам у том да ^{видим} погрешку. Да се добро предаје у школи, није довољно само знати оно што треба предавати, нити знати више. Треба још знати боље, а често знати и друго што.

Знати боље значи не само научити него и изнаћи; или барем знати изнаћи, јер је изнађен већи део онога, чему се деца у школи могу учити:

знати, где ваља црсти поуздана упуства; знати уверити се о њима, ма како да им писац заслужује поверења; знати за себе створити мишљење о спорним предметима; знати осветлити оне тачке, што још нису осветљене, знати оценивати књиге, што ће се дати у руке ученицима; знати, једном речју, бити свој властити учитељ пре но што се буде учитељ нашој деци.

Знати друго нешто значи, на пример, знати читати рукописе, не толико ради тога, да би се могло неко место добро прочитати, за што се неће имати тако често прилике, већ да би се умео изабрати добар начин читања међу варијантама у рукописима, који су већ прочитани, или да би се он погодно по траговима, које буде оставио. То значи знати читати натписе, мање ради тога, да би се у прилици могли нови публиковати, колико зато, да се буде у стању из већ готових извадити драгоцену објашњења, која они дају класичним текстовима. То значи познавати стара уметничка дела не само због тога, да на њима пратимо развитак идеја и веровања, од којих отпечатак налазимо с друге стране у писаним споменицима, и да на њима посматрамо стотинама појединости у обичајима и приватном животу, што помажу да се објасне текстови, већ нарочито с тога, да, тако рећи, својим очима видимо и да боље разумемо живот старих народа са једне од најзнатијих страна његових. То значи познавати целу грчку и римску књижевност, прочитати и кад кад до најмањих ситница проучити писце којих неће никад бити у гимнасијском програму, па чак и оне, који, да су наши савременици, не би заслуживали да се на њих обрати ни пажња, али који се ипак не смеју занемарити, јер у старим књижевностима, које су данас све у фрагментима, и најмањи делић може да послужи за реконструкцију целине.

И ако студије о старини што се врше у факултету не треба да буду просто продужење студија из гимнасије нити да служе само на њихово попуњавање и усавршавање, ипак се не може избећи, да једне показују утицај других, јер су једне створене ради других. Да би се рекло, како треба да се образује гимнасијски професор, ваља знати шта је гимнасија.

Средњој (секундарној) класичној настави могу се одредити три дужности, које се не искључују, али се ипак треба чувати да се не побркају. Прва би била да ствара честите људе, као што се говорило у старо време; да образује дух и укус у младежи, која би чинила изабрани интелектуални део народу и која би сачувала традиције углађеног и просвећеног друштва. Друга би дужност била у том, да младиће што желе да се лате каквог одређеног позива учини подобним, да се могу с успехом одати на специјалне студије, које тому воде. Трећој би, на послетку, била сврха, да директно спрема питомце за каријере и да их унапред снабде свима знањима што ће им једнога дана бити потребна у практичном животу. Први тип наставе јесте тип прошлости, прошлости за коју би многи хтели да барем привидно траје, али која се неће повратити. Трећи је тип будућности, ако треба веровати толиким пророчима, који је наговешћују. Други се тип мени чини подесним за садашњост и он ће, ја смем уз пркос свему да се надам, на послетку овла-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

дати нашом генерацијом: класична настава повраћена самој себи, ослобођена од неподобних питомца, који је претрпавају, пречишћена, утврђена и сматрана искључиво као припрема за студије, које се врше у факултетима и вишим школама. То је, ако се не варам, скоро иста мисао, коју о улози средње класичне наставе имају најбоље судије у тој ствари; така јој је доиста, и у колико прилике то допуштају, главна улога од сада, јер већина ученика што изиђу из гимназије, то јест већина оних који до краја дотерају класичне студије, прелазе одатле на факултет. А како се може боље одговорити потреби толико њих што ће да буду слушаоци виших школа (студенти), него ако се они спремају да постану добри слушаоци (студенти)?

Овде се намеће једно питање, које не бих могао прећи ћутке без неке афектације. Обично се оно поставља овим речима: шта треба да преоблађује у студијама о старини, ученост или литерарно осећање? На шта ваља сваки да обрати пажњу? А према том, да ли ћете се нагнути на једну или на другу страну, стећи ћете глас филолога или литератора. Избацимо најпре, молим вас, из дебате једну реч, која ју само изопачава, реч ученост. Ученост је ако не баш тешко, несварљиво, неинтелигентно знање а оно барем знање, које је увек везано за ситнице, без општих погледа, без перспективе: то је знање, које се више цени по квантитету но по квалитету, по реткости својој независно од корисности. Ну погрешно је на већем или мањем знању оснивати разлику између филолога и литератора. И за једне и за друге много знање веома је на цени, али није апсолутно преко потребно; не треба због тога чинити ни части ни прекора једнима пре но другима. Добро знати, знати са интелигенцијом, са избором, са редом и методом, са чистим погледом на важност свакога знања и на место које му припада, то је амбиција филологу барем толико колико и литератору. Неразумна љубав или фривољно презирање тачних факата, заборављање и злоупотреба општих идеја, то су погрешке које се могу пребацити и једној и другој страни; срећом то нису знаци који их одликују. Сасвим друкчије треба поставити питање, које је основ супротности. Ово је питање у том, да се зна, да ли наше студије доиста могу и треба да узму на се научни карактер, као што сам ја до сада претпостављао, или је познавање и разумевање старине само средство, а развиће литерарних подобности сврха. Другим речима, пошто литерарна продукција долази у област уметности, да ли ми треба да предајемо, да ли ви треба да изучавате науку или уметност?

Ако се узме, да је од три дужности гимназији, ^{које} што их мало пре разликовасмо, прва истинита; ако је професору књижевности дужност једино да код ученика развија укус, таленат, стил или уопште особине, које ће његовоме духу дати украса, очевидно биће потребно, да се и од тога професора пре свега направи уметник, писац, литератор и, у колико се тиче грчких и латинских студија, хуманиста.

Није тако лако рећи, као што смо ми тврдили, да ли је битна дужност професору књижевности да ствара студенте. Шта више, тада би се могло ми-

слици, и ја разумем што су врло врло ваљани умови тога мишљења, да су довољна предавања из математике, физичких и природних наука, којих има данас доста у свима разредима, те да се ученицима даде духовно научно образовање. Могло би се дакле, као што се чини, и по овој хипотези рећи, да изучавање старих писаца служи за чисто литерарно васпитање, којег опет за то не треба да нестане, ма да је данас по себи недовољно. И тако бисмо дошли на исти закључак: философски факултет треба да образује литераторе, хуманисте.

Али се премиса не може допустити. Математика и физичке и природне науке нису довољне за научно васпитање. Није све само геометриски дух; треба још и финог духа, те да се створи добар студент ма за који факултет. Ни за само изучавање хемике или физике, а још мање за медицину, право или историју, није довољно имати оних знања, која се могу дати ученицима о природним стварима и која су сва релативно проста, равна и иду као по концу; треба још имати нешто познавања духовних ствари, а то је безгранично сложеније, пуно набора и таласа, те се због тога за то изучавање тражи разноврснијих и деликатних метода и поступака.

Ну, рећи ће се, управо тај фино дух и јесте литерарна подобност. Изучавањем старих писаца мислимо да развијемо не само таленат, стил, тако рећи активне и продуктивне моћи; ту је још, и то можда у главном, укус, што је само један облик суђења, то јест она моћ, која је међу свима другима знатна за научно истраживање; а на духовним стварима хоћемо да је вежбамо.

Признајем, да у овом схватању има добар део истине. Али њему се може учинити и доста замерака, због којих га, по мом мишљењу, ваља одбацити. Прво и прво, за што би се између разних предмета, на које се може применити суђење, рецимо, да будемо краћи, између лепог, доброг и истинитог, оно вежбало једино на лепоме и то скоро једино на лепом у књижевности, као да тиме није већ довољно стешњен круг? Тен опажа на једном месту, да се још од другог разреда само на то нишло, да се од њега и његових другова направе мали књижевници. Ви знате, да ли смо остали верни овом систему. Сваке године десет тисућа абитуријената расправља о особитим заслугама Корнеја и Паскаља, Молиера и Боснета. Да ли је Француској доиста потребно десет тисућа Сент-Бева на годину? У том случају могло би се допустити, до душе, да онај што ће да буде професор треба да се посвети и овој мешавини од науке и уметности, која прети у ово време да прогута и једну и другу, и која се назива литерарном критиком. А међу тим ја бих оклевао баш и у овом случају. Према свом личном искуству и по опажањима која сам чинио на ученицима, ја сам и сувише уверен о опасности, која младежи прети од овога занимања. У колико је тешко створити литерарни суд, који би имао неке вредности, у толико је потребно многостручно знање, простран хоризонт, финоћа духа и зрелост, те да се нешто уради као што ваља; у колико је лако да се човек убеди, да је у том успео, у толико се олако задовољава узбуђењем, које је произвео какав леп

стих, уживањем, које даје какво узвишено или духовито дело, и задовољством, које човек налази у анализовању и исказивању ових утисака. Колико сам видео младића, који су подлегли овом искушењу, те постали неподобним за сваки озбиљан посао и савају само о ефемерним успесима у периодичној штампи! На послетку, да не говоримо о онима, које је ова сирена завела или учинила да постану неверни матери својој, од куда долази, ако не од њене разнежене несме, што у филолошким факултетима на таку одвратност најлазе тешки и каткад сухопарни радови, које тражи граматика, метрика и критика текстова? Ја не видим, да се у природњачком факултету ко год чуди барем толико исто тешким напорима, који се траже за микроскопска испитивања, хемиске анализе и алгебарске рачуне. Код нас би хтели да се увек иде путем који је посут цвећем.

Ну, у осталом, не мислим, не могу да допустим, да код оних што ће изучавати право, медицину, хемију, математику, историју и филозофију треба скоро једино вежбати литерарно суђење, као што се то данас чини. Лепо, а нарочито лепо у књижевности, предмет је врло ограничене области научној, ако се већ сада име науке може дати теоријама, које се тога тичу. Напротив, свакој науци, ма која да је, науци чистој или примењеној, науци универсалној или специјалној, предмет је истина. Свака наука опажа факте, потврђује их, уређује их и стара се да из њих извуче опште истине; на послетку, код свих ових операција она оверава резултате, то јест даје критику, и то овога пута не литерарну критику, већ критику научну, или боље рећи сасвим кратко критику. Ето, ако се не варам, у том би требало вежбати и суђење у оних који ће бити студенти. Свакојачко не треба их пре времена уплетати у права научна испитивања: ја не бих хтео да се филологија унесе у гимназију, као ни друга каква наука, осем може бити у највише разреде, и то у слабој мери, колико да би се учинио прелаз од приправних студија ка специјалним; али само ако се најпре да младим питомцима пример потпуне научне ваљаности у лицу њихова професора, што није ништа друго до апсолутно поштовање истине; ако се учини, да они осете важност тачности, јасности и строгости у опажању појединих факата и у генерализовању; затим, ако се они сами неосетно навикавају, без икакве учевне опреме, да опажају, упоређују, разређују, да закључе што год, ако имају елемената за закључак, а да се уздрже од суђења, ако немају довољно разлога; да оцењују доказе, да испитују сведочанства; да разликују разне ступње извесности и вероватноће; а то су све ствари, за које дивно пристаје изучавање старих језика и још боље објашњење старих писаца, које нам отвара поглед на антички свет, који је у исто време тако различан од нашег и опет интимно везан за наш.

После овога ће се, надам се, разумети, што се ја не устежем, да методу сматрам као нешто битно у научним студијама, па и у самој нашој науци; одобриће се, што ја скуп студија о старини зовем филологијом а не литературом.

Свршио сам исповест. Ипак не треба мислити, да ја презирем оно што се зове литерарно осећање. Ја не волим ни да га тако зовем ни да много говорим о њему, али ја полажем на њ велику важност. Ја тражим само, да се ово осећање не побрка, као што се дешава врло често, са талентом, који служи на то, да се оно искаже, нити да му се у гимназији ни у факултету не одређује високо место на рачун онога што треба потпуно да влада у учењу, а то је љубав, страст, обожавање истине. Литерарно осећање има своју обележену улогу и у самим филолошким радовима; оно заузима високо и пространо место; оно стално долази у критици текстова, у тумачењу и у историји књижевности; њих све оно расветљава, а они опет њега пречишћавају.

Што се тиче питања о вештини или науци у студијама, и ако смо се ми одлучно решили за науку, разуме се и да се не каже, због тога ипак нисмо за то, да се искључи вештина. Нећу да говорим о вештини у настави, коју професор математике или природне историје исто тако треба да има као и професор књижевности, и која је уосталом још више природни дар по добност која се задобија. Али не можемо порећи, да специјалније долази у позив професора књижевности и граматике, да учи вештини писања, вештини састављања и у некој мери вештини говорења. Може се дакле са свим допустити, да он треба да се у факултету спреми и за овај део своје задаће. Било би боље, може бити, да се ова спрема, као и све практично васпитање професора, остави педагошким предавањима, а нарочито педагошким вежбањима, на што ће прећи, пошто доврши чисто научне студије или прекидајући их. Али ништа не понижава факултет, ако се поред студија узму и овака практична вежбања. Али нека то не буде сврха његовим студијама у факултету; нека се наука не жртвује вештини, истинито леноме.

Да сведем. Студије о класичној старини чине заједно једну науку, коју можемо назвати класичном филологијом, јер је то име у обичају, или другим таким именом, које вам се свиди. Ова наука јесте примењена наука, а не чиста наука. Она је састављена из низа разних наука, које све долазе у страни обим историских наука или наука моралних. Оне су груповане према практичној потреби, а не по којој природној сродности. Ова је потреба у том, што ваља имати знања, која дају ове разне науке, да би изучавање старих писаца могло да послужи за васпитање младежи, и још специјалније, за спремање оних, који ће да студују у факултетима и великим школама. Из ове одредбе више класичне наставе треба да потиче њено уређење и њен метод.

Али и сама дефиниција, коју смо дали нашим студијама, ставља нам у дужност, да не губимо из вида практичну сврху, а још више да не треба да заборавимо, да се свака од наука које оне обухватају може у исто доба сматрати као чиста наука, и да треба знати, да се на њих све и гледа са те стране. Што се више будемо тога сећали, све ћемо боље умети да се са сваке тачке наше засебне науке пренесемо на тачку која јој одговара у општој науци и да будемо с њоме увек у додиру; боље ћемо успевати у послу и на самом нашем земљишту, јер нећемо имати друге девизе до „наука ради

науке" друге сврхе но да боље знамо и боље разумевамо; једном речју, што се више наш научни идеал буде издизао и оплемењивао, све ћемо и ми моћи да будемо уверенији, да ћемо истим потезом постићи и практичну сврху својих студија.

2. Историја филологије

Историја неке науке управо није део те науке. Историја хемије није хемија. Међутим њу у опште пишу хемичари. Треба знати хемију, ако се хоће, да се добро оцене њени напреси и заслуга сваког њеног представника. Али има наука, које стоје у тешњој вези са својом историјом. Признаје се скоро без дискусије, да је историја философије део философије. Тако је исто и историја филологије, у опште узевши, саставни део филологије. Ми бисмо могли у толико пре усвојити ово мишљење, што је у на шим очима цела филологија само скуп разних наука и што историја филологије има обезбеђено место свакојачко у општој историји наука. Међутим правилније је историју филологије узимати као неки увод у филологију, који се наставља на разматрања о њеном предмету, њеној природи и њеним границама, што смо ми раније учинили. За нас ће, у сваком случају, то бити ова историја. ^{како} ^{ка} Ну ја не мислим, разуме се, дати потпуну историју филологије. Изнећу само силуету, не толико да вас упознам са главним фактима, већ да покажем, да историја филологије оправдава дефиницију, коју сам покушао дати о овој науци.

I

У Грчкој је постала и филологија, као и већина наука и уметности, које до данас обрађујемо. Грчка су деца учила читање из Хомерових песама. Њих је ваљало објашњавати, јер и ако, без сумње, Хомер није био сасвим неразумљив малим Атињанима ^{из} V века, ипак им је морао задавати доста тешкоћа. Они су на сваком кораку налазили речи и ствари, које су припадале другом времену, другим пределима, но што су њихови. Учитељи, који су знали те речи и те ствари, били су први филолози у смислу, који смо ми дали том изразу. Они су изучавали доста различна питања, која им је ваљало знати, да би могли за наставу и васпитање употребити књижевне споменике, које је на ту сврху одредило предање и мудри пристанак народни. Ово изучавање, које је најпре било усредсређено око Хомера, рашири се за рана и на друге песнике. Платон, у Протагори, уводи нас у предавање о једном спеву од Симонида; и да би објаснио ово позивање на песнички ауторитет у једном философском питању, он меће у уста софисту ове речи: „Мислим, да је настава поглавито у том, да упозна са поједином, то јест, да се буде у стању разумети оно што веле песници, да се уме разликовати у њиховим делима оно што је добро од онога што није, и да се даје рачуна о својим суђењима“¹.

¹ Платон, *Протагора*, 339 а (изостављајући *καί* испред *ἐπιστοδοίαι*).

Зар ^{се} они, који су умели давати оваку наставу, која се ^{ако} оснива на разумном изучавању песника, не могу ~~се~~ већ назвати филолозима?

Аристотел и његова школа учинили су науке у ^{опште} систематичнијима, техничкијима, ако је допуштено, да се тако изразимо; а одмах после њега догађаји упутише истим правцем студије, о којима говорисмо. Грчка цивилизација и грчки језик беху се раширили по целом источном делу Средоземнога Мора; грчки ~~је~~ ^{је} геније узео ^{на} се, да асимилује стотину народа, од којих је већина из раније већ била цивилизована. Египатски, сириски и пергамски краљеви, који су сви тврдили да владају над Грдима, нису морали имати ништа друго на срцу, да би остварили ову жељу, него да међу својим поданицима рашире грчку писменост и грчке уметности, које су чиниле славу народу, где су ^{они} ~~се~~ ^{она} ~~стале~~ ^{стале}. Слободно је мислити, да ово старање стоји у вези са стварањем великих светлих центара, ^{оних} ~~музеја~~ ^{музеја} и других сличних института, у којима су биле огромне библиотеке и где су блистали људи као Зенодот, Калимах, Ератостен, Аристофан, Кратет из Мала. Они су вршили библиотечарске дужности; то је овим научницима давало средстава, да се одају на дивна истраживања, а може се рећи, и да им је уливало идеју о том. Каталог библиотеке у Александрији постаде основ целој историји грчке књижевности. Да се не би варали у набавкама, сви су се библиотечари усавршавали у критици; не у оној литерарној критици нашега доба, која је само нека врста више или мање верног огледала књижевности, већ у филолошкој критици, којој је задаћа, да разликује аутентична дела од оних која то нису, а с помоћу сведочанстава, која су такође прошла кроз решето пажљивог изучавања ^{јасноћа} ~~характера~~ ^{характера}, који одликују свакога писца. Да би били уверени, да ће у збирке, које су им биле поверене на чување, унети најчистије текстове, они су извршивали и другу критику, која се ^у ~~у~~ ^у ~~осталом~~ ^{осталом} не одваја од прве, а која је у том, да се у неком делу разликују праве пишчеве речи од оних које су му дали преписачи. Ови се радови обично наводе, кад се хоће да се нарочито даде ^{своје} ~~идеја~~ ^{идеја} о том, шта су били почеци филологије. Али сви грамматикои нису били библиотечари, разуме се; па и они, који су били, нису били само то. Аристарх, као што су већ чинили и Зенодот и Аристофан, припремио је критичка издања Хомера и других великих песника, издања ³ ~~која~~ ¹ ~~су~~ ² без сумње више била намењена настави него обичном читању. Што се тиче осам стотина свезака коментара, за које се вели да су ишли уз ове текстове, они су били упућени само на људе од струке, друге грамматикои, који су одакле прили потребно им знање за објашњење текстова у школама. Јер ~~них~~ ^{них} је било, и ако ми мало знамо о њихову уређењу. Распрострањеност наставе, коју потврђују врло многи натписи и папири из ^{оног} ~~ове~~ ^{оног} ~~снохе~~ ^{снохе}, за што је њоме олакшавано, може се објаснити само радом многобројних школа. На ^у ~~у~~ ^у ~~последку~~ ^{последку}, што је Ератостен узео име не више грамматикос већ φιλολογος, то није зато, признајем, што је он давао овој речи смисао, какав смо се ми сложили да јој дамо; то је било пре с тога,

WWW.UNIBS.RS

као што вели Светоније, што је он цењен због своје простране и разно-
 стручне учености, *quia multiplici variaque doctrina censebatur*¹. А што га
 је навело, њега и друге, да изађе из уских граница *grammaticae*, да се нао-
 ружа ~~о~~м пространом и разностручном ученошћу, о којој говори Светоније,
 и на крају крајева да претрчи све области знања, које су биле отворене ње-
 говој епоси, то је било, свакако, у начелу с тога, што су критика и дубоко
 објашњење текстова захтевали такву разноврсност у знању. А и изучавање ~~текста~~
 добило је од ~~ње~~ огромне учености.

(Наставиће се)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

¹ Светоније, De grammaticis, 10.

Б Е Л Е Ш К Е

ПРОСВЕТНИ КОВЧЕЖИЋ

Председник општине — пријатељ школе. — У Витовници, округа пожарвачког, отворена је нова школа, у чему је највише заслужан председник општине г. Драгутин Јанковић. Учитељ ове школе вели за њега: „он није жалио ни времена ни труда, па ни материјалних жртава само да се што пре отвори школа. Школски прирез дао је он својој школи одавно већ и за август ове год. Школски надзорник предложио га је господ. министру просвете за одликовање похвалницом.

*

Вечерња школа у Забојници у окр. крагујевачком. — Г. Данило Ђорђевић, учитељ у Забојници отворио је 18. јануара вечерњу школу у Забојници и радио је у њој сваког дана од 4—6 ч. после подне. У школу се уписало 20 ученика, али до краја школске године предавања су походили 12 ученика. Са њима је наставник радио 62 дана са 124 часа. Сви су ученици постигли повољан успех, јер су научили читати, писати, рачунати, а поучили су се и науци хришћанској, о чему се уверио и школски надзорник, па је стога предложио да се овај учитељ награди са педесет (50) динара према чл. 40 шк. закона а из касе министарства просвете.

*

Народни посланик за школу. — У Багдану, округа моравског, подигнута је ове школске године нова школска зграда зашта су се највише заузимали г. Димитрије А. Поповић, свештеник и г. Тодор Поповић, народни посланик.

Г. Тодор Поповић уложио је и свога новца 2000 дин., само да би школска зграда што пре била готова.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмици. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писача, враћају.
